

Aikansa sankarit

Arvostetun elämän muotokuva ja muutos 1965–1995

Ville Pyylampi
Suomen historian pro gradu -työ
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syyskuu 2005

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos HISTORIAN JA ETNOLOGIAN
Tekijä Ville Pyylampi	
Työn nimi Aikansa sankarit Arvostetun elämän muotokuva ja muutos 1965–1995	
Oppiaine Suomen historia	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Syyskuu 2005	Sivumäärä 135 sivua
<p>Tiivistelmä - Abstract</p> <p>Tutkielman tavoitteena oli selvittää sanomalehtien syntymäpäivähaastatteluja lähteenä käyttäen, millaista elämää on pidetty yhteiskunnallisesti arvostettavana vuosina 1965–1995. Syntymäpäivähaastatteluja ei ole aiemmin käytetty Suomessa historiantutkimuksen lähteenä. Haastattelut on poimittu oululaisesta Kansan Tahdosta ja jyvaskyläläisestä Keskisuomalaisesta. Käyttämäni menetelmän perusteet on otettu elämäkertatutkijoiden suosimasta metodologiasta: tärkeimmät ovat sukupolvimalli, elämänkulikutkimus sekä diskurssitutkimus.</p> <p>Tutkielmassa esitellään aineiston perusteella kehitetyt luonnolliset sukupolvet hylkäävä sukupolviuokittelu, joka soveltuu nimenomaan kulttuurin, mentaliteettien, elämäntapojen ja arvojen tasolla tapahtuneiden hitaiden muutosprosessien jäsentämiseen. Arvostetun elämän muutoksessa syvennyttään tarkemmin elämän viiteen eri osa-alueeseen. Nämä osa-alueet ovat työ, harrastukset, yhteiskunnalliset luottamustehtävät, sukupuolten väliset suhteet sekä ihmisen persoona ja elämänfilosofia.</p> <p>Ihmisten suhteessa työhön tärkeimmät kehityslinjat ovat 1960- ja 1970-luvuilla haastateltujen perinteisen raataja-asenteen vaihtuminen 1970-luvulla kahtiajakoon, jossa osa haastatelluista on selkeästi uraorientoituneita ja osa selkeästi vapaa-aikaorientoituneita. Viimeistään 1990-luvun alussa työ- ja uraorientoitunut ihmistyyppi kuitenkin nousi ainoaksi sallituksi.</p> <p>Harrastukset nousivat merkittävään rooliin 1970-luvulla ja 1980-luvun alkupuoliskolla. Erityisesti uusista harrastuksista kerrottiin tällöin laajasti. Vapaa-aikaorientoituneiden ihmisten haastattelut keskittyivät harrastuksiin käytännössä täysin. 1980-luvun loppupuolella harrastukset alkoivat jäädä taka-alalle ja 1990-luvun alkupuoliskolla ne yleensä sivuutettiin maininnalla. Yhteiskunnalliset luottamustehtävät nousivat haastatteluihin 1970-luvulla. Tuolloin arvostettiin poliittisia luottamustehtäviä, kun taas 1980-luvulla ja 1990-luvun alkupuolella ay-tehtävät ja liike-elämän luottamustehtävät olivat arvostetuimpia.</p> <p>Miehen ja naisen asemassa tapahtui huomattava muutos vuosina 1965–1995. Kansan Tahdossa nainen nostettiin miehen rinnalle tasaveroiseksi toimijaksi jo 1970-luvulla ja Keskisuomalaisessa viimein 1990-luvun alussa. Tasa-arvoistumisesta on kuitenkin vaikea puhua, sillä juttuja julkaistaan ennen muuta naisista, jotka ovat käyttäytyneet miehen lailla ja pärjänneet miehisen maailman kriteereillä. Ihmisen persoonan ja elämänfilosofiaan liittyvät arvostukset ovat muuttuneet tutkimusjaksolla hyvin vähän. Erityisesti ihmisen luonnetta on koko ajan kehuttu pitkälti samoilla määreillä. Merkittävimmät muutokset ovat olleet elämän suunnitelmallisuuden ja elämäntalouden vaatimusten korostuminen.</p>	
Asiasanat Arvostettu elämä, hyvä elämä, syntymäpäivähaastattelut, sanomalehdet	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto / Historian laitos	
Muita tietoja	

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimusasetelma ja aiempi tutkimus	1
1.2. Aineisto	3
1.2.1. Syntymäpäivähaastattelun synty juttutyypinä	3
1.2.2. Aineiston esittely	7
1.3. Menetelmät ja käsitteet	10
1.4. Työn eteneminen	18
2. YHTEISKUNNAN MUUTOS 1965–1995	20
2.1. Kuokan varresta palveluihin ja maalta kaupunkiin	20
2.2. Kurissa kasvamisesta kohti itsensä kehittämistä	23
2.3. Elintason kasvu ja hyvinvointivaltion kehitys	25
2.4. Miehen ja naisen välinen suhde	28
2.5. Kulttuurinen murros	30
2.6. Muutokset ihmisten elämäntavassa	32
2.7. Suomalainen mentaliteetti murroksessa	34
3. KOLME SUOMALAISTA SUKUPOLVEA	37
3.1. Ensimmäinen sukupolvi	38
3.2. Toinen sukupolvi	39
3.3. Kolmas sukupolvi	41
4. KOHTI KIIHTYVÄÄ MUUTOSTA 1965–1975	43
4.1. Vanha maalaismies nuortuu	43
4.2. Elämän fyysisyys ja työn ensisijaisuus	45
4.3. Epäinhimilliset kärsimykset	51
4.4. Harrastukset ja poliittinen toiminta	53
4.5. Ennen oli maailma miesten – sankareita ja jutuniskijöitä	59
4.6. Alistujasta ja pirttihirmusta moniulotteisempaan naiskuvaan	61
4.7. Tarinankertojan kaipuu	63
4.8. Hyvä ihminen ja onnellisen elämän avaimet	66

5. SUURTEN MURROSTEN KAUSI 1975–1985	71
5.1. Kohti kaupunkilaista työikäistä miestä	71
5.2. Uusia suhtautumistapoja työntekoon	72
5.3. Poliitiikan tie parrasvaloista harmaaseen arkeen	78
5.4. Harrastukset	82
5.5. Miesten ja naisten maailma	89
5.6. Hyvä ihminen ja elämänhallinta	91
6. KOHTI NYKYPÄIVÄÄ 1985–1995	97
6.1. Matkalla sukupuolineutraaliin keski-ikäisyyteen	97
6.2. Työ elämän keskeisenä sisältönä	99
6.3. Poliitikka, ay-toiminta ja muut luottamustoimet	105
6.4. Toinen maailmansota syntymäpäivähaastattelussa	108
6.5. Harrastukset	109
6.6. Miesten ja naisten maailma	113
6.7. Hyvän ihmisen kätkeyty sisin	115
7. LOPUKSI	124
LÄHTEET	129

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimusasetelma ja aiempi tutkimus

Suomalainen yhteiskunta muuttui rajusti vuosina 1965–1995. Maassa koettiin ennennäkemättömän raju rakennemuutos: ihmiset siirtyivät kuokan varresta tehtaisiin ja palveluihin sekä samalla maalta kaupunkeihin. Elintaso parani nopeaa vauhtia ja samalla hyvinvointivaltio kasvoi täystyöllisyyden vallitessa täyteen mittaansa kunnes 1990-luvun laman myötä sen rakenteita alettiin keventää joukkotyöttömyyden paineessa.

Näiden melko nopeatempoisten yhteiskunnallisten muutosten perässä on seurannut muun muassa kulttuurin, mentaliteettien, elämäntapojen ja arvojen tasolla tapahtuneita muutoksia, jotka ovat jo luonteensa vuoksi hyvin hitaita. Eräitä kulttuurisia ja elämäntavoissa näkyviä muutoksia lukuun ottamatta näitä hitaita muutoksia on tutkittu melko vähän. Tähän tutkimuksellisen aukon täytteeksi olen tehnyt pro graduani.

Tutkielmani päätavoitteena on sanomalehtien syntymäpäivähaastatteluita hyväksi käyttäen selvittää, mitä Suomessa on pidetty arvostettuna elämänä vuosina 1965–1995, ja miten arvostukset ovat muuttuneet. Arvostetun elämän käsitteen olen valinnut siksi, että se on huomattavasti konkreettisempi kuin esimerkiksi hyvän elämän käsite, jota raskauttaa vuosituhansien filosofinen perintö. Hyvä elämä samaistetaan helposti filosofien, uskonnollisten johtajien tai muiden moraalinvartijoiden käsityksiin oikeasta ja väärästä. Tämän painolastin pyrin arvostetun elämän käsitteellä välttämään, sillä koetan nimenomaan selvittää, millaista elämää ja millaisia ihmisiä on minäkin aikana pidetty sanomalehtihaastattelun arvoisena. Arvostetulla elämällä tarkoitan sekä ihmiselämän ulkoisia puitteita (esim. ammatti, yhteiskunnallinen toiminta, sukupuolirolit) että sisäisiä asioita (esim. arvomaailma, luonteenpiirteet, elämänfilosofia) – kyse on siis koko ihmiselämästä.

Tutkittavaksi ajanjaksoksi olen valinnut vuodet 1965–1995. Tämä saattaa vaikuttaa pitkältä ajalta pro gradun puitteissa käsiteltäväksi, mutta pitää muistaa, että yhteiskunnallisissa arvostuksissa ja arvoissa tapahtuvien muutosten kannalta kolmekymmentä vuotta on hyvin lyhyt aika. Aikarajauksen alku, vuosi 1965 selittyy sillä, että syntymäpäivähaastattelut

juttutyypinä ovat vakiintuneet suomalaisiin sanomalehtiin vasta 1960-luvun alussa¹. Lopetusvuodeksi valitsin vuoden 1995, sillä näin saan edes hieman etäisyyttä itse tutkimushetkeen. Noin kymmenen vuoden takaiset syntymäpäivähaastattelut poikkeavat jo selkeästi nykyisistä ja kertovat maailmasta, jota ei enää ole. Rajaus liittyy myös omaan elämäni, sillä tein itse ensimmäistä kertaa toimittajan töitä vuonna 1996, jolloin kirjoitin myös ensimmäiset syntymäpäivähaastatteluni.

Aiheeni on siinä mielessä tärkeä, että arvostetun elämän muutoksen selvittäminen auttaa ymmärtämään, miten nykytilanteeseen on tultu ja millä lailla elämää ennen arvotettiin. Vaikka historia mielellään jättää lähihistorian – ja etenkin sen yhteiskunnallisen kehityksen – tutkimuksen ja selittämisen yhteiskuntatieteille, niin historialla on annettavaa myös tällä sektorilla. Mielestäni ei ole mitään järkevää syytä siihen, että historian tutkijat alkaisivat kirjoittaa 1900-luvun loppupuolen yhteiskunnallisesta kehityksestä vasta sen jälkeen, kun kunnolla tiedetään, mihin tuo kehitys johti. Tällöinhän historia nimenomaan lähestyy jälkiviisautta, jota se metodioppaissa väittää kaihtavansa².

Historioitsijat eivät ole 1900-luvun loppupuolen arvoista ja arvostuksista juurikaan kirjoittaneet, joten olen lukenut melko paljon yhteiskuntatieteilijöiden kirjoittamaa tutkimuskirjallisuutta. Koska sanomalehtien syntymäpäivähaastattelut ovat tietävästi täysin käyttämätön lähderyhmä, niin metodisesti tärkeimmäksi tutkimuskirjallisuudeksi ovat nousseet teokset, jotka tutkivat yhteiskunnassa vaikuttavia arvoja ja arvostuksia elämäkerta-aineistoa lähteenä käyttäen. Näistä tutkimuksista ehkä eniten apua on ollut J.P. Roosin kirjoittamasta suomalaisen omaelämäkertatutkimuksen klassikosta *Suomalainen elämä* (1987). Roosin käyttämä teoreettinen viitekehys ja sukupolvijako ovat vaikuttaneet paljon koko suomalaiseen elämäkertatutkimukseen ja myös tämän tutkielman lähtökohdissa Roosin ajattelu näkyy.

Historiantutkimuksista aiheittani läheisimmin koskettaa Heli Valtosen väitöskirja *Minäkuvat, arvot ja mentaliteetit* syksyiltä 2004. Kirjassaan Valtonen tutkii 1970-luvulla kirjoitettujen omaelämäkertojen perusteella 1900-luvun alussa syntyneiden toimihenkilönaisten minäkuvia, arvoja ja mentaliteetteja. Valitettavasti sain Valtosen väitöskirjan käteeni vasta keväällä 2005, joten sen hyödyntäminen on jäänyt tässä tutkielmassa varsin vähälle. Siinä mielessä teos on kuitenkin ollut hyödyksi, että se vahvisti uskoani käyttämäni aineiston luotettavuuteen ja

¹ Syntymäpäivähaastattelujen tuloa suomalaisiin sanomalehtiin ei ole tutkittu. Myöhemmin tässä luvussa luonnostelen lyhyesti syntymäpäivähaastatteluiden historiaa.

² Kalela 2000, s. 131–132. Jälkiviisaudesta enemmän Kalela 2000, s. 111–115.

tarpeellisuuteen: Vaikka omassa aineistossani on melko vähän 1900-luvun alussa syntyneitä toimihenkilönaisia, niin monet Valtosen löydöistä näyttävät pätevän myös laajemmin. Ylipäänsä syntymäpäivähaastattelut kuvaavat selkeästi samaa maailmaa kuin omaelämäkerrat mutta vastaavat hieman erilaisiin kysymyksiin. Syntymäpäivähaastattelut tarjoavat laajaa ja yleistävää – joskin ehkä hieman pinnallista – kokonaiskuvaa julkisuudessa esiin pääsevästä arvostuksista kun taas omaelämäkerrat ennen muuta pistemäistä syvyyttä ja väylää päästä käsiksi arvoihin, jotka ohjaavat ihmisten yksityistä toimintaa.

Maininnan ansaitsee myös omaelämäkertoihin pohjaava Juha Siltalan teos *Miehen kunnia* (1994). Kirja on vahvan psyko- ja mentaalihistoriallisen näkökulmansa ansiosta antanut taustatukea ensinnäkin pohtiessani miesten tapaa puhua omasta itsestään ja toisekseen kirja on auttanut minua hahmottamaan syntymäpäivähaastatteluille tyypillistä miehistä tapaa jäsentää maailma. Itse tekstin tasolla Siltalan merkitys ei juuri näy, mutta *Miehen kunnia* on vaikuttanut niihin lähtökohtiin, joiden varassa olen syntymäpäivähaastatteluja lähtenyt tutkimaan.

1.2. Aineisto

Käyttämäni alkuperäisaineisto koostuu kahdessa sanomalehdessä, *Kansan Tahdossa* ja *Keskisuomalaisessa*, vuosina 1965–1995 julkaistuista syntymäpäivähaastatteluista. Ennen varsinaista aineiston esittelyä on syytä luoda katsaus syntymäpäivähaastattelun syntyyn juttutyypinä. Tämä siksi, että juttutyypin luonteen ymmärtäminen vaatii tietoa sen alkuperästä.

1.2.1. Syntymäpäivähaastattelun synty juttutyypinä

Syntymäpäiväjuttujen syntyä juttutyypinä ei ole tiettävästi aiemmin käsitelty suomalaisessa historian- tai journalismin tutkimuksessa. Tässä luonnostelen suppean – ja varmasti hyvin puutteellisen – kuvan syntymäpäivähaastattelun synnystä juttutyypinä. Aihe olisi laajemmankin selvityksen arvoinen, mutta se ei ole pro gradu -tutkielman ”sivujuonteen” puitteissa mahdollista.

Nykyisen kaltainen syntymäpäivähaastattelu on jopa yllättävän tuore tulokas sanomalehdessä. Harvan lehden kohdalla voidaan tarkasti sanoa, milloin ensimmäiset syntymäpäivähaastattelut

on julkaistu. Poikkeuksen tekevät lähinnä ne harvat suuret lehdet, joiden sisältöä ja ulkoasua tehtiin jo 1960-luvulla suunnitelmallisesti. Esimerkiksi maan suurin lehti Helsingin Sanomat aloitti syntymäpäivähaastattelujen julkaisun kertarysäyksellä helmikuussa 1967, ja heti alusta alkaen juttuja julkaistiin joka päivä lehden Päivästä päivään -sivulla. Uuden juttutyypin suhteen Helsingin Sanomat tuli kuitenkin reilusti jälkijunassa, sillä esimerkiksi Kansan Tahto ja Keski-suomalainen alkoivat julkaista syntymäpäivähaastatteluja jo 1960-luvun alkupuoliskolla. Helsingin Sanomien lisäksi syntymäpäivähaastattelut puuttuivat 1960-luvun puolivälissä ainakin Uudesta Suomesta ja Hufvudstadsbladetista.

Syntymäpäivähaastattelut ”keksinyttä” lehteä on todennäköisesti mahdoton löytää, mutta hypoteesini mukaan juttutyypin synty on tapahtunut pikku hiljaa maakuntalehtien kilpailun tuoksinassa, josta juttutyypin on sitten levinnyt myös Helsingin suuriin lehtiin. Huomattavasti epätodennäköisempi vaihtoehto on se, että juttutyypin olisi tullut suomalaisten lehtien sivuille ulkomailta ”valmiina”. Tätä vastaan puhuu muun muassa se, että juttutyypin on tullut Helsingin lehtiin myöhässä, vaikka yleensä juuri nämä ottivat nopeimmin vastaan ulkomaisia vaikutteita. Lisäksi syntymäpäivähaastattelu on vielä 1960-luvun puolimaissa juttutyypinä niin vakiintumaton, että ei voida puhua valmiista juttutyypistä.

Vertaamalla Kansan Tahdon ja Keski-suomalaisen varhaisia syntymäpäivähaastatteluja muuhun materiaaliin, jota lehdet olivat jo aiemmin julkaisseet, olen löytänyt syntymäpäivähaastattelun taustalta kolme tunnistettavissa olevaa perinnettä. Hypoteesini mukaan syntymäpäivähaastattelu on syntynyt näiden kolmen hyvin perinteisen juttutyypin risteytyksenä.

Ensinnäkin syntymäpäivähaastattelua ovat edeltäneet lehtien Henkilötietoja-palstalla³ julkaistut yksipalstaiset pätkät, joissa kerrotaan ketkä täyttävät kyseisenä päivänä pyöreitä vuosia. Tavallisten ihmisten syntymäpäivät mainitaan näissä tiedoissa parin rivin mittaisena pätkänä, mutta yhteiskunnallisten vaikuttajien merkkipäivät huomioidaan usein myös pienellä naamakuvalla ja jopa parinkymmenen sentin mittaisella referaatilla päiväsankarin ansioluettelosta. Haastatteluosuuksia näissä pätkissä ei ole, sillä ne eivät ilmeisesti ole toimituksellista materiaalia, vaan pikemminkin lukijoiden oma ilmoituskanava, jonka kautta he voivat kertoa merkkipäivistään ja niiden juhlinnasta. Suurin osa nykypäivän lehdistä julkaisee edelleen näitä lyhyitä ”merkkipäivä uutisia” varsinaisten syntymäpäivähaastattelujen ohella.

³ Sekä Kansan Tahdossa että Keski-suomalaisessa palstan nimi on Henkilötietoja, Helsingin Sanomissa ja Uudessa Suomessa Syntymäpäiviä sekä Hufvudstadsbladetissa Familjekalendern.

Toinen syntymäpäivähaastattelun taustalla näkyvä juttutyyppi on nykyisin jo hyvin harvinainen suomalaisissa sanomalehdissä. Vielä 1960-luvulla näitä pääsääntöisesti ulkomaisten uutistoimistojen tuottamia juttuja julkaistiin erityisesti ulkomaan- ja kulttuuriosastolla. Kyseessä ovat syntymäpäiväjutut, joissa jotakuta, yleensä koko läntisen maailman tuntemaa merkkimiestä ja hänen elämäntyötään kuvaillaan ja kehutaan vuolain sanoin.⁴ Varsinaisista syntymäpäivähaastatteluista juttutyyppi eroaa siinä, ettei se sisällä haastatteluosuuksia. Juttutyyppi onkin melko samanlainen kuin merkkimiesten kuoleman jälkeen julkaistavat muistelujutut, nekrologit.

Kolmas syntymäpäivähaastattelujen taustalla näkyvä juttutyyppi on vanhojen ihmisten henkilöhaastattelut, joita nykypäivän lehdissä ei enää yleensä julkaista. Juttutyypin kantavana ideana on ilmeisesti ollut menneen ajan olojen, tapojen, tapahtumien ja miljöön kuvaaminen tarinankerrontataitoisten vanhusten suulla. Selkein ero syntymäpäivähaastatteluun on se, että jutun painopiste on menneen ajan dokumentoinnissa ja aikalaistodistajan kertomuksissa – ei haastatellun omassa henkilöhistoriassa. Usein näissä jutuissa ei edes mainita haastatellun ikää

Hypoteesini mukaan nykyisen kaltainen syntymäpäivähaastattelu syntyi näiden kolmen juttutyypin yhdistymisestä. Ajatusta tukee se, että esimerkiksi Kansan Tahdossa ja Keski-suomalaisessa julkaistut syntymäpäivähaastattelut eivät vielä 1960-luvun puolivälissä ole täysin eriytyneet omaksi juttutyypikseen, vaan syntymäpäiväjutun ja muun henkilöhaastattelun raja on epäselvä. 1960-luvun syntymäpäivähaastattelut ovat suoraa jatkoa vanhojen ihmisten henkilöhaastatteluiden perinteelle, sillä menneiden aikojen elämän, tapojen ja työnteon kuvaaminen on keskeisellä sijalla monessa varhaisessa syntymäpäivähaastattelussa. Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että vielä 1960-luvun puolivälin syntymäpäiväjutuissa haastateltiin usein ”tavallisia” ikäihmisiä, kun taas merkkimiesten syntymäpäivät huomioitiin yksipalstaisella ansioluetteloreferaatilla. Vain muutamassa vuodessa merkkimiehet kuitenkin nousivat varsinaisiin syntymäpäivähaastatteluihin. Sen verran eriytynyt uusi juttutyyppi tosin oli jo 1960-luvun puolivälissä, että kaikissa jutuissa ei menneen ajan elämää enää kuvata, vaan tilalle on tullut jo muitakin teemoja.⁵

⁴ Ks. esim. Helsingin Sanomat 18.1.1968, s. 7: ”Ruotsin prinsessa Sibylla 60-vuotias”.

⁵ Erityisesti Kansan Tahdossa menneiden aikojen kuvausta ei enää ole joka jutussa, vaan osa jutuista muistuttaa hämmästyttävän paljon nykyisiä syntymäpäivähaastatteluita. Keski-suomalaisen jutuissa menneiden aikojen kuvaus sen sijaan on edelleen hyvin keskeisellä sijalla.

Juttutyypin vakiintumattomuutta 1960-luvun puolivälissä kuvaa hyvin se, että haastateltavat eivät useinkaan täytä pyöreitä vuosia ja syntymäpäivästä mainitaan vain, että ”täyttää lähiaikoina”. Haastateltavat ovat usein kylänsä vanhimpia asukkaita tai mielenkiintoisen elämän eläneitä miehiä. Toisin kuin Henkilötietoja-palstan yksipalstaiset, varsinaiset syntymäpäivähaastattelut eivät Kansan Tahdossa ja Keski-suomalaisessa ilmesty säännöllisesti, eikä niillä vielä 1960-luvun puolivälissä ollut määrättyä julkaisupaikkaa, vaan juttuja on ripoteltu sinne missä tilaa on kulloinkin sattunut olemaan.⁶ Syntymäpäivähaastatteluissa onkin ”täytejutun” makua, sillä esimerkiksi vuonna 1965 Tampereella helmikuussa pelattujen jääkiekon MM-kisojen täyttäessä lehdet parin viikon ajan, ei Keski-suomalainen julkaise lainkaan syntymäpäivähaastatteluja.

Syntymäpäivähaastattelun synty kolmen edellä mainitun juttutyypin yhdistymisestä selittäisi myös Helsingin Sanomien myöhäisen heräämisen. Maan suurinta sanomalehteä tehtiin jo 1960-luvun alussa niin suunnitelmallisesti, ettei sen palstoilla ollut mahdollista syntyä uusia juttutyyppejä puolivahingossa.⁷ Maakuntalehdet sen sijaan julkaisivat paljon sekalaisia juttuja, joita ilmeisesti käytettiin paljon täytejuttuina.

Syntymäpäivähaastattelujen synty ja yleistyminen juuri 1960-luvulla ei ollut kuitenkaan sattumaa. Vielä 1950-luvulla sanomalehtipaperi oli kallista ja lehtien talous heikko, mutta 1960-luvulle tultaessa paperin nopeasti laskenut hinta ja lisääntynyt ilmoittelu paransivat lehtien taloutta. Oma osuutensa oli myös muuttuneella kilpailutilanteella. Lehdet saivat 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa kilpailijakseen television. Lisäksi Yleisradio tunkeutui lehtien tärkeimmälle alueella aloittamalla radion uutislähetykset vuonna 1965. Kun vielä aikakauslehdistö oli noussut 1950-luvulta lähtien voimakkaasti, niin ei ole mitenkään ihmeellistä, että 1960-luvulla sanomalehdet uusiutuivat voimakkaasti.⁸

1960-luvulla lehtien sivumäärät ja julkaistujen juttujen määrät kasvoivatkin kaikissa lehdissä huimaa tahtia. Käytännössä tämä tarkoitti julkaisukynnyksen madaltumista. Kilpailutilanne muita medioita vastaan sai lehdistön lisäksi suosimaan aineistoa, jota kilpailevat välineet eivät tarjota. Erityisesti maakunnallisuus ja paikallisuus nousivat lehtien kilpailuaseiksi ja tämä

⁶ Osittain kyse on siitä, että vielä 1960-luvun puolivälissä sanomalehdissä ei juuri ollut osastojakoa, mutta vuosikymmenen loppuun mennessä taitto selkiytyi huomattavasti. Silti sekä Kansan Tahdossa että Keski-suomalaisessa esimerkiksi Henkilötietoja-palsta ilmestyi joka päivä suunnilleen samassa paikassa.

⁷ Helsingin Sanomien toimituksesta ja lehdenteon suunnitelmallisuudesta ks. esim. Salminen 1988, s. 154–157.

⁸ Mervola 1995, s. 273–279.

aspekti on myös paikallisyhteisön merkkimiehiä ja ”julkiksia” esittelevillä syntymäpäivähaastatteluilla. Lehdet panostivat myös erilaisiin palvelusivuihin, kuten syntymäpäivähaastatteluiden julkaisupaikaksi pian vakiintuneeseen päiväry- eli ajankohtaissivuun. Muutenkin viihteellinen aineisto lisääntyi lehdissä 1960-luvulla.⁹ Lehtien huolta uudesta kilpailutilanteesta (erityisesti televisiosta) kuvaa hyvin se, että Ruotsissa Dagens Nyheter ilmoitti luopuvansa täydestä uutispalvelusta ja muuttuvansa reportaasilehdeksi.¹⁰

Syntymäpäivähaastattelun synty kaipaa vielä paljon lisätutkimusta, sillä esittämäni hypoteesit pohjautuvat äärimmäisen hatarille todisteille – historiallisia tosiasioita ei ole edes siteeksi. Jos hypoteesini kuitenkin osoittautuisivat todeksi, olisi se erittäin mielenkiintoinen tulos. Yleensä uudistukset ovat Suomen sanomalehdistön historiassa syntyneet suurissa lehdissä ja säteileet sieltä ajan myötä pienempiin lehtiin. Tässä olisi kuitenkin kyse todennäköisesti jonkin suppean maantieteellisen alueen maakuntalehdistön itse kehittämästä juttutyypistä, joka on ensin levinnyt maakuntalehdistön piirissä ja lopulta lyönyt läpi myös Helsingin suurissa lehdissä.

Syntymäpäivähaastattelun asemaa erilaisten juttutyyppejen kentässä pohdin myöhemmin menetelmiä ja käsitteitä esittelevässä alaluvussa. Tähän ratkaisuun päädyin siksi, että syntymäpäivähaastattelun asema erilaisten juttutyyppejen kentässä on tiukasti kytköksissä työni metodologiaan.

1.2.2. Aineiston esittely

Tämän pro gradu -tutkielman alkuperäisaineisto koostuu kahdesta sanomalehdestä poimituista syntymäpäivähaastatteluista. Lehdet ovat Oulussa ilmestyvä Kansan Tahto ja Jyväskylässä ilmestyvä Keskisuomalainen. Kaksi lehteä ei tietenkään voi antaa kattavaa kuvaa koko Suomen sanomalehdistöstä, mutta koska tarkoitukseni on selvittää yhteiskunnallisissa arvostuksissa tapahtuvaa muutosta, on tutkittavan ajanjakson oltava mahdollisimman pitkä. Tämä puolestaan tekee gradun puitteissa mahdottomaksi ottaa mukaan kovin monta lehteä.

Vuonna 1945 aloittanut Kansan Tahto oli vuoteen 1990 asti sitoutunut SKDL:ään ja SKP:hen ja tämän jälkeen Vasemmistoliittoon. Kommunistien hajaannuksen aikaan Kansan Tahto tuki

⁹ Salminen 1988, s. 285–288.

¹⁰ Mervola 1995, s. 278.

enemmistöä. Lehti on tutkimusajanjaksona ollut Oulun kakkoslehti porvarillisen Kalevan jälkeen. Koko Pohjois-Suomen suurimpana vasemmistolaisena lehtenä Kansan Tahdolla on vahva levikki maantieteellisesti erittäin laajalla alueella sijaitsevilla teollisuuspaikkakunnilla. Suhteellisen korkea levikki teki mahdolliseksi riittävän hyvän journalistisen tason ja myös tekniikan suhteen Kansan Tahto koetti pysyä kehityksessä mukana. Vuonna 1965 sen levikki oli noin 21 000, josta se jatkoi hitaassa kasvussa vuoteen 1979 saakka, jolloin levikki oli hieman yli 23 000. Kakkoslehdille tyypillinen laskeva levikkikierre alkoi kuitenkin 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa ja vuonna 1984 lehti siirtyi normaalista broadsheet-koosta pienempään eurotabloidiin.¹¹ Tämä ei kuitenkaan ratkaissut ongelmia, vaan lehti on muun muassa joutunut vähentämään ilmestymispäiviään. Erityisesti 1990-luvun alun lama oli Kansan Tahtolle vaikeaa aikaa ja lehden sivumäärä väheni huomattavasti.

Vuodesta 1932 maalaisliittolaisena ilmestynyt Keskisuomalainen jatkoi puolueen nimenmuutoksen jälkeen Keskustaan sitoutuneena lehtenä vuoteen 1986, jolloin se katkaisi muodolliset siteensä ja lopetti valtiollisen lehdistötuen vastaanoton, mutta ilmoitti edelleen olevansa ”keskustalainen sanomalehti”. Lehti on koko tutkimusajanjakson ajan ollut maakuntansa selkeä ykköslehti, ja se alkoi jo varhain hankkimaan tilaajia myös muista kuin perinteisesti keskustaa kannattavista sosiaaliryhmistä. Levikiltään Keskisuomalainen on paininut koko tutkimusjakson ajan eri sarjassa Kansan Tahton kanssa. Vuonna 1965 Keskisuomalaisen levikki oli jo hieman yli 50 000, ja se jatkoi kasvuaan 1980- 1990-lukujen vaihteeseen saakka.¹² 1990-luvun alussa Keskisuomalaisen levikki oli jo yli 82 000, mutta muiden sanomalehtien lailla 1990-luku oli vaikea myös Keskisuomalaiselle ja vuoteen 1995 mennessä sen levikki oli pudonnut 79 000 kappaleeseen.¹³

Hieman kärjistäen voi sanoa, että Keskisuomalainen edustaa maalaista ja pikkukaupunkilaisporvarillista maailmankuvaa kun taas Kansan Tahto kaupunkien työväestön ja maaseudun vähäväkisten vasemmistolaista maailmankuvaa. Näiden erojen lisäksi tulee vielä vahvan pohjoissuomalaisen mentaliteetin sekä toisaalta vaikeasti määriteltävän ja melko heikon

¹¹ SLH5 1988, s. 272–274. Uudempaa tietoa Kansan Tahton levikistä on vaikea saada, sillä lehti ei enää mittautta levikkiään Levikintarkastus Oy:llä, kuten valtaosa Suomen lehdistä tekee. Kansan Tahto ei myöskään ilmoita levikkiään sen paremmin paperipainoksessa kuin internet-sivuillaan.

¹² SLH5 1988, s. 324–326.

¹³ <http://www.levikintarkastus.fi/levikintarkastus/tilastot/Sanomalehdet10vuotta.pdf>

keskisuomalaisen mentaliteetin¹⁴ vastakkainasettelu. Lehtien erilaisuus olikin suurin syy siihen, miksi päädyin valitsemaan juuri ne aineistokseni. Tärkein puuttumaan jäävä näkökulma on Etelä-Suomen suurten kaupunkien liberaaliporvarillinen maailmankuva, jota edustavat esimerkiksi Helsingin Sanomat ja Turun Sanomat. Alkuperäinen tarkoitukseni oli ottaa mukaan myös tällainen lehti, mutta pro gradun puitteissa kaksi lehteä osoittautui vähintään riittäväksi määräksi. Lisäksi alustavan tarkastelun perusteella juuri Helsingin Sanomien ja Turun Sanomien tyyppisten lehtien syntymäpäivähaastattelut osoittautuivat kaikkein ”tylsimmiksi” – ne jäävät usein ansioluettelon referoinniksi eikä ihmisestä itsestään kerrota pahimmillaan yhtään mitään.

Aineiston valinnassa jouduin myös sen ongelman eteen, olisiko parempi pyrkiä tutkimusjakson mahdollisimman tarkasti kattavaan aineistoon (juttuja jokaiselta tutkimusvuodelta) vaiko suurempaan juttumäärään jokaiselta, usean vuoden välein valitulta tutkimusvuodelta. Ensimmäisen vaihtoehdon etu on, että muutokset pystyy ajoittamaan mahdollisimman tarkasti, mutta haittapuolena taas se, että kunkin vuoden aineisto jää hyvin kapeaksi. Päädyinkin kakkosvaihtoehtoon, eli painotin otannassa tiettyjä vuosia. Suurimmat juttumäärät olen käynyt läpi vuosilta 1965, 1975, 1985 ja 1995. Hieman pienemmät juttumäärät olen poiminut vuosilta 1970, 1980 ja 1990. Näiden otantojen väliin jäävät viisivuotisjaksot olen käynyt läpi vain kursorisesti, kun olen etsinyt tarkempia ajankohtia havaitsemilleni muutoksille.

Valitsemani aineistonkeruutavan suuri etu on siinä, että ensimmäisestä tutkimusvuodesta saakka laaja aineisto tarjoaa huomattavasti vahvemman selkänöjan tehdä johtopäätöksiä. Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että yhdessä lehdessä samana vuonna julkaistut syntymäpäivähaastattelut ovat niin valtavan monipuolisia, että vasta suuresta juttumäärästä pystyy löytämään joitakin yhdistäviä tekijöitä, joiden voi katsoa kertovan jotain luotettavaa arvostetusta elämästä.

Aineiston edustavuuden kannalta oleellisiin kysymyksiin kuuluu myös se, millaisia ihmisiä lehdissä julkaistaviin syntymäpäivähaastatteluihin valikoituu: miten kattavasti he edustavat lehden lukijakuntaa ja laajemmin suomalaista yhteiskuntaa. Lähtökohtana voinee pitää sitä, että syntymäpäivähaastatteluun päätyvät ihmiset eivät ole keskivertoihmisiä, vaan he ovat jollain lailla yhteisönsä eliittiä tai muutoin poikkeuksellisia ihmisiä. Tämä on ehdoton edellytys jo

¹⁴ Edes Keskisuomalaisen palstoilla ei juurikaan puhuta keskisuomalaisuudesta., vaan syntymäpäiväsankarit mieltävät olevansa pikemminkin viitasaarelaisia, jyvaskyläläisiä jne. Sen sijaan Kansan Tahdon haastateltavat mieltävät usein itsensä pohjoissuomalaisiksi, pohjois-pohjanmaalaisiksi, kainuulaisiksi jne.

siinäkin mielessä, että sekä kovien että erityisesti pehmeiden uutisten alueella aiheen kiinnostavuutta on aina pidetty tärkeänä uutiskriteerinä.¹⁵ Toisin sanoen lehtien ei kannata julkaista haastattelua ihmisestä, jota ei tunneta tai jonka tarina kiinnostaa vain pientä osaa lukijoista. Toisaalta pitää myös huomata, että läheskään kaikki ihmiset eivät halua omaa syntymäpäivähaastatteluaan lehteen.¹⁶ Tässä lienee kysymys pitkälti siitä, miten ihminen kokee julkisuuden: haluaako hän kertoa elämästään, asioistaan ja ajatuksistaan julkisesti vai haluaako hän pitää nämä asiat ominaan.

Lopputuloksena syntymäpäivähaastattelujen edustavuudesta voi sanoa vain sen, että haastatellut eivät edusta keskivertoa suomalaista elämää. Kaikkia haastateltuja leimaa todennäköisesti jonkinlainen halu kertoa itsestään julkisuudessa – muuten he tuskin olisivat haastatteluun suostuneet. Tämä todennäköisesti vääristää jonkin verran kuvaa, jota haastattelut luovat arvostetusta elämästä.

1.3. Menetelmät ja käsitteet

Koska sanomalehtien syntymäpäivähaastatteluja ei ole aiemmin käytetty historiantutkimuksen lähdeaineistona, niin minulla ei työhön ryhtyessäni ollut valmista, auktoriteettien siunaamaa ”patenttimenetelmää”, jolla käyttämäni aineisto vastaisi juuri haluamiini kysymyksiin. Mietittyäni syntymäpäivähaastattelujen luonnetta historiantutkimuksen lähteenä päädyin ottamaan menetelmäni perusteet elämäkertatutkijoiden käyttämästä metodologiasta: olen käyttänyt työssäni etenkin sukupolvimallia, elämänkulututkimusta sekä diskurssitutkimusta. Näistä kaksi jälkimmäistä on puhtaasti välineen roolissa kun taas sukupolvimallilla on myös teoreettinen rooli: sukupolviluokittelu on syntynyt käyttämäni aineiston pohjalta kuvaamaan yhteiskunnallisten arvostusten muutoksen hitautta ja on näin keskeinen osa tätä tutkielmaa. Perusmenetelmäni täydennän journalismin tutkimuksen tarjoamalla opeilla siitä, mitä lehden toimitukselliset ratkaisut kertovat jutuissa ja kuvissa esiintyvien asioiden painotuksesta.

¹⁵ Ks. esim. Huovila 1996/2001, s. 95–100.

¹⁶ Itsekin näitä haastattelupyynnöitä soittaneena tuntuu siltä, että kieltäytyjiä on melko paljon. Yleensä prosessi menee lehdissä niin, että ystävät tai työtoverit soittavat lehteen ja vihjaavat sopivana pitämänsä ihmisen syntymäpäivästä. Joskus syntymäpäiväsankarit myös soittavat itse ja kysyvät lehtien kiinnostusta. Lehdillä voi olla myös omaa seurantaa alueen merkkihenkilöiden syntymäpäivistä ja valtakunnallista seurantaa hoitaa myös Suomen Tietotoimisto. Jos potentiaalinen haastateltava täyttää toimituksen kriteerit, niin hänelle ehdotetaan haastattelua.

Näen menetelmäni eräänlaisena työkalupakkina, jossa monitieteellisten menetelmien raamit sanelee historian tutkimuksen metodologia. Monitieteellisissä tutkimuksissa ongelmaksi näyttää usein nousevan raskas teorianmuodostus, joka helposti jää hieman irralliseksi työn empiirisestä osuudesta. Koska tässä tutkielmassa minua on kiinnostanut ennen muuta aineisto, niin olen yrittänyt tietoisesti pitää työkalupakkini mahdollisimman kevyenä. Elämäkulku-, sukupolvi- ja erityisesti diskurssitutkimuksen suuntauksista ja teoriapohjista olisi helposti voinut kirjoittaa kymmeniä sivuja, mutta esittelen käyttämäni menetelmien teoriapohjaa ainoastaan siinä määrin kuin menetelmien asiallinen määrittely vaatii.

Elämäkertatutkimuksessa käytettyjen menetelmien soveltamista syntymäpäivähaastatteluihin perustelen ensinnäkin sillä, että elämäkertojen avulla on tutkittu hyvin samantyyppisiä asioita kuin oma aiheeni. Esimerkiksi Heli Valtonen (2004), Juha Siltala (1994) ja J.P. Roos (1987) ovat tutkineet omaelämäkertoja lähteenä käyttäen nimenomaan yhteiskunnallisia arvoja, mentaliteetteja ja elämäntapoja. Näistä erityisesti Valtonen on käyttänyt pitkälti samoja menetelmiä kuin itse käytän. Toinen perusteluni elämäkertatutkimuksen menetelmien soveltamiselle on se, että ne todella sopivat syntymäpäivähaastattelujen analyysiin. Tämä johtuu siitä, että elämäkerrat ja syntymäpäivähaastattelut ovat lähteinä riittävän samankaltaisia. Ne vastaavat samaa aihepiiriä kosketteleviin kysymyksiin.

Pikaisesti ajatellen saattaa näyttää siltä, ettei sanomalehtijutuilla ja elämäkerroille ole juurikaan yhtäläisyyksiä. Tarkemmin katsottuna syntymäpäivähaastattelut kuitenkin ovat lähempänä elämäkertoja kuin sanomalehden perusjuttutyyppejä, uutista.

Syntymäpäivähaastattelun luonnetta juttutyypinä ei ole tutkittu, sillä journalismin tutkimus on viime aikoihin asti ollut kiinnostunut lähinnä uutisista ja pitänyt ”pehmeämpiä” juttutyyppejä lähinnä sivuntäyteenä. Henkilökuvia ja reportaaseja tutkineen Lassilan pro gradusta käy ilmi, että monessa journalismin oppikirjassa jopa perinteisen reportaasin yhteydessä puhutaan ”kevyistä, ns. hömpäsivuista”.¹⁷ Juuri näillä perinteisen journalismitutkimuksen ”hömpäsivuiksi” julistamalla sivuilla myös syntymäpäivähaastattelut julkaistaan.

Yhdysvalloissa on tutkittu jonkin verran myös uutista pehmeämpiä juttutyyppejä. Panu Rätty erottaa USA:ssa 1960-luvulla syntyneen ”uuden journalismin” perinteisestä uutisjournalismista ennen kaikkea siksi, että siinä missä perinteinen objektiivisuuteen uskova journalisti yritti

¹⁷ Lassila 2001, s. 6–10.

nähdä maailman neutraalisti ulkoapäin, uusi journalisti lähestyi asioita lähietäisyydeltä, tapahtumien ja ihmisten tasolta sekä tahtoi tekstin välittävän tiedon lisäksi myös elämyksiä. Rätty korostaa henkilökuvan ja haastattelun eroa juttutyyppeinä: Haastattelussa välitetään tietoa ja siinä ihminen riittää aiheeksi. Henkilökuva sen sijaan tavoittelee laajaa kokonaiskuvaavaa ihmisestä ja voimista tämän ympärillä. Henkilökuva ei ole tietoa välittävää, vaan tietoa muokkaavaa kirjoittamista, jossa kirjoittajan subjektiivisella näkökulmalla aiheeseen on suuri merkitys. Tärkeä ero on myös se, että henkilökuvan laadinta on suuritöinen tehtävä, jossa otetaan huomioon ihmisen historia, nykyisyys ja mahdollinen tulevaisuus, niin työ kuin yksityiselämä.¹⁸

Syntymäpäivähaastattelujen asemaa eri juttutyyppeiden kentässä ei ole ainakaan suomalaisessa tutkimuksessa mietitty. Sijoittaisin syntymäpäivähaastattelun kuitenkin jonnekin haastattelun ja henkilökuvan välimaastoon, sillä se ei selkeästikään ole tavanomainen haastattelu, mutta toisaalta siitä puuttuu monia henkilökuvan keskeisiä elementtejä, kuten jutun laajuus, toimittajan syvälinen perehtyminen henkilöön sekä toimittajan subjektiivinen näkökulma aiheeseen. Tämä ei tietenkään tuo syntymäpäivähaastattelua metodologian kannalta samalle viivalle ”oikean” elämäkerran kanssa, mutta syntymäpäivähaastattelun aseman ymmärtäminen eri juttutyyppeiden kentässä auttaa ymmärtämään sen suhdetta varsinaiseen elämäkertaan.

J.P. Roos määrittelee elämäkerran ”...tarinaksi (tai tarinoiden kokoelmaksi), joka perustuu henkilön omaan elämään, jossa tarinan kertova henkilö esitetään tarinan subjektina ja jossa hän itse määrittelee mitä tarinaan sisällytetään ja mitä ei. Haastattelutapauksissa tämä merkitsee sitä, että henkilö itse määrittelee ne tarinan kehykset, joiden sisällä kysymyksiä voidaan esittää.¹⁹” Elämäkerta on Roosin mukaan useimmiten joko henkilön itsensä kirjoittama tai haastattelijan keräämä, mutta myös muita keruutekniikoita (esim. survey-tutkimus) voidaan hänen mukaansa käyttää. Haastattelututkimuksessa kolmesta neljään tuntia pitkä haastattelu riittää Roosin mukaan sellaisen tutkimuksen tarkoituksiin, jossa kerätään useita elämäkertoja. Soveltiaiksi haastattelutekniikoiksi Roos laskee nk. vapaan narratiivisen haastattelutekniikan, jossa haastateltava saa puhua suhteellisen vapaasti ilman erityistä kysymyssarjaa sekä avoimen

¹⁸ Rätty 1998, s. 137–141; Lassila 2001, s. 32 kuitenkin muistuttaa, että myös Yhdysvalloissa uuden journalismin ”uutuudesta” oltiin montaa mieltä. Monien mielestä samanlaista, perinteisen uutismuodon sääntöjä rikkovaa journalismia oli tehty jo vuosisatoja.

¹⁹ Roos 1988, s. 140.

teemahaastattelun, jossa haastattelija kontrolloi tilannetta ja säilyttää haastateltavan kannalta ulkoisen johdonmukaisuuden.²⁰

Sanomalehden syntymäpäivähaastattelu ei täysin täytä Roosin kriteereitä, mutta pääsee kyllä hyvin lähelle: ongelmiksi jäävät (julkaistun) haastattelun lyhyys sekä lukijan epätietoisuus siitä, kuinka vapaasti haastateltava on saanut itse määrittää ne kehykset, joiden sisällä toimittaja on kysymyksiä esittänyt. Olennaista Roosin määritelmässä on kuitenkin se, että henkilön itsensä kirjoittama omaelämäkerta ja tutkijan koostama elämäkerta rinnastuvat metodologisesti. Lisäksi Roosin kuvaama avoin teemahaastattelu tulee erittäin lähelle Rädyn henkilökuvan määritelmää²¹. Ja jos mietitään Roosin mainitsemaa survey-tutkimukseen perustuvaa ”elämäkertaa”, voitaneen hyvin sanoa, että sanomalehden syntymäpäivähaastattelu on varmasti vähintään yhtä pätevä elämäkerta kuin sekin.

Pääkysymyksen, eli arvostetun elämän tutkimisen kannalta toimittajan rooli elämäntarinan kirjoittajana ja (rajunakin) muokkaajana ei ole ongelma, sillä arvostettua elämää tutkittaessa on kyse yhteiskunnallisista arvostuksista – ei siitä, onko yksittäisen ihmisen elämä arvotettu juuri siten kuin hän itse sen näkee. Periaatteessa voisi jopa pitää positiivisena asiana, että lehteen päätynyt syntymäpäivähaastattelu on käynyt läpi moninkertaisen seulan: Ensin haastateltava itse on kertonut elämästään ne asiat joita hän pitää tärkeinä ja joista tahtoo muidenkin ihmisten saavan kuulla. Tämän jälkeen toimittaja on seulonut hänen kertomuksestaan ne asiat, jotka hänen mielestään ovat lukijan kannalta mielenkiintoisia tai tärkeitä. Lopulta kolmannen ja jopa neljännen muokkauksen on saattanut tehdä osaston esimies, toimitussihteeri tai taittava toimittaja.

Nykyisiä sanomalehtijuttuja lukiessa voi tietysti kyseenalaistaa sen, nostaako lehtien moninkertainen toimituksellisen valintaprosessi todellakin esille lukijan kannalta ”tärkeitä” ja ”oleellisia” asioita vai onko viihdearvo ainoa, jolla on merkitystä. Tälläkään seikalla ei kuitenkaan ole merkitystä tutkielmani pääkysymyksen kannalta, sillä vaikka osoittautuisikin, että syntymäpäiväjutuissa tuodaan nykyisin entistä enemmän esille viihde-elämän julkkiksia ja muiden haastateltujen kohdalla näiden elämästä kerrotaan huimapäisimmät temput ja

²⁰ Roos 1988, s. 144.

²¹ Syntymäpäivähaastattelu tulee itse asiassa lähemmäs elämäkertaa kuin Rädyn henkilökuva, sillä elämäkerran tavoin syntymäpäivähaastattelusta puuttuu henkilökuvan keskeinen elementti, kirjoittajan subjektiivinen näkökulma.

hupaisimmat sattumukset, niin tähän kertoisi ainoastaan siitä, että tällaista elämää pidetään nykyisin arvostettuna.

Seuraavassa määrittelen tarkemmin, mitä tarkoitan puhuessani diskursseista, elämäntutkimuksesta sekä lehden toimituksellisissa ratkaisuissa näkyvästä jutun sisältämien asioiden arvotuksesta. Tämän tutkielman lähdeaineiston pohjalta syntyneen, yhteiskunnallisia arvostuksia painottavan sukupolvimallin esittelen erillisessä pääluvussa.

Diskurssin ja erityisesti diskurssianalyysin käsitteitä käytetään hyvin monentyppisistä menetelmistä.²² Tässä työssä käytän diskurssin käsitettä siinä merkityksessä, jossa Risto Kunelius on sen määritellyt Viestinnän vallassa -kirjassaan (1997). Kunelius toteaa, että yksinkertaisimmillaan diskurssin voi suomentaa tiettyihin tilanteisiin liittyväksi erityiseksi kielenkäyttötavaksi (tai puhetavaksi). Diskurssit tulkitsevat todellisuutta asettaen jonkun näkökulman todellisuuteen muiden edelle ja näin kutsuvat meitä katsomaan todellisuutta tietyltä taholta. Kunelius havainnollistaa diskurssia käyttäen esimerkkinä Australiassa kaupattavaa postikorttia, jossa on maapallon kartan projektio. Tämä projektio kuitenkin poikkeaa totutusta: Australia on nimittäin ylhäällä ja keskellä, kun taas Eurooppa ja Pohjois-Amerikka ovat kartan alalaidoissa, eivätkä kokonaan mahdu edes kartalle. Meidän silmissämme kartta siis näyttää olevan aivan väärin päin. Kunelius kuitenkin huomauttaa, että normaalina pitämämme karttaprojektio ei ole itse asiassa sen ”normaalimpi” kuin mikään muukaan tapa esittää maailman kartta. Nykyisin käyttämämme karttaprojektion vaan ovat piirtäneet eurooppalaiset kauppiat, joille oli luonnollista esittää Eurooppa kaiken keskukseksi ja jättää eteläinen pallonpuolisko pienemmäksi kuin pohjoinen.

Kunelius summaa, että diskurssit ovat historiallisia ja siten suhteellisen pysyviä kielenkäyttötapoja. Ne palvelevat maailman mieltämistä tietyltä kannalta käsin ja vaikuttavat tapaan, jolla maailmasta puhutaan. Diskurssit myös ohjaavat toimintaa: niiden näkemys maailmasta on aina kytköksissä tiettyihin toimintatapoihin. Diskurssit sisältävät myös joukon sääntöjä siitä, kenellä on oikeus puhua ja kenen kielellä puhutaan. Hienovaraisemmin kyse on siitä, että tavat puhua maailmasta asettuvat arvojärjestykseen, hierarkisoituvat. Diskurssit siis

²² Ks. esim. Fairclough 1997, joka sisältää laajan menetelmäopastuksen järjestelmälliseen diskurssianalyysiin. Diskurssien historiallisesta ja narratiivisesta luonteesta enemmän ks. Ricoeur 2000.

määrittävät sen, mikä on totta tai mikä otetaan normaalina. Näin ne myös viime kädessä luovat todellisuutta.²³

Tämän tutkielman kannalta diskurssien suurin hyöty on siinä, että ne kertovat, mitä kunakin aikana on pidetty normaalina ja tavallisena ja mikä on milloinkin ollut käytettävien diskurssien arvojärjestys.

Koska syntymäpäivähaastateltavien iät vaihtelevat huomattavasti, jopa yli 50 vuodella, on haastatteluja mahdotonta laittaa samalle viivalle. Olenkin koettanut haastatteluja tulkitessani ottaa huomioon päiväsankarin iän, ja suhteuttaa heidän näkemyksiään siihen, mitä elämänvaihetta he haastatteluhetkellä ovat eläneet. Käytän tässä tarkastelussa apuna pääasiassa psykologista elämäntutkimusta, sillä se pyrkii kuvaamaan nimenomaan ihmisen iän vaikutusta hänen persoonaansa, motiiveihinsa ja käsitykseen omasta itsestään. Psykologista näkökulmaa täydennän tarpeen vaatiessa ympäristön paremmin huomioon ottavalla yhteiskuntatieteellisellä elämäntutkimuksella.

Psykologisen elämäntutkimuksen pitkäaikaisen auktoriteetin Erik H. Eriksonin teoria perustuu ihmisen kehityksen kuvaamiseen erilaisina peräkkäisinä toisiaan seuraavina kriiseinä, jotka tulisi ratkaista tietyssä iässä. Esimerkiksi varhaisessa aikuisuudessa on ratkaistava kehitystehtävä yksinäisyyden tai läheisyyden suhteen, keski-iässä tuottavuuden tai pysähtyneisyyden suhteen ja vanhuudessa egon integraation tai epätoivon suhteen.²⁴ Erikson ei teoriassaan puhu ikävuosista, mutta elämäntaihekuvausten lukeminen kuitenkin viittaa siihen, että ensimmäisenä mainittu aikuisiän kriisi vakiintuneen parisuhteen löytymisineen on viisikymmentävuotiaidenkin kannalta jo mennyttä aikaa. Aineistoni haastateltavat ovat siis Eriksonin luokituksen kahdessa viimeisessä elämäntaiheessa. Tämän tutkielman kannalta Eriksonin teoria on siinä mielessä kiinnostava, että siinä iän mukaisten kehitystehtävien selvittäminen näyttäytyy saavutuksena, joka saa aikaan ”hyvän” elämän.

Keski-iän elämäntaihe, jota leimaa tuottavuuden ja pysähtyneisyyden kriisi, tarkoittaa Eriksonin mukaan sitä, että ihminen haluaa aiemman omaan itseen keskittymisen sijaan luoda jotain uutta ja elää toisia varten. Yleensä tämä tarkoittaa lasten kasvattamista ja jatkuvuuden kokemusta, kun ihminen näkee jälkikasvunsa alkavan pärjätä omillaan. Toinen vaihtoehtoinen

²³ Kunelius 1997, s. 197–200.

²⁴ Erikson 1959/1980, s. 129.

mahdollisuus on se, että ihminen keskittyy luomaan jotain muuta, mikä kestää tuleville sukupolville. Tai sitten hän alkaa palvella jotain suurempaa aatetta tai asiaa, joka säilyy ihmisen kuoleman jälkeenkin. Tärkeää tässä kaikessa on kuitenkin se, että luomisessa ja uuden tuottamisessa kokee onnistuvansa. Tehtävässä epäonnistuminen sen sijaan johtaa pysähtymiseen ja lamaantumiseen.²⁵

Vanhuuden elämänvaihetta leimaa egon integraation tai epätoivon kriisi. Tässä on kyse siitä, miten ihminen kokee elämäänsä kun hän katsoo sitä taaksepäin: oliko elämä onnistunut, voiko olla tyytyväinen ja ylpeä siitä miten on elänyt, hyväksyykö elämänsä ja sen, että kuolemaan ei enää ole pitkä aika? Jos ihminen voi tässä vaiheessa olla tyytyväinen siihen, miten on elänyt, on tuloksena Eriksonin mukaan valoisa ja levollinen vanhuus, jossa ihminen hyväksyy elämänsä kokonaisuudessaan ja uskaltaa olla ylpeä siitä, miten on elämänsä elänyt. Tässä vaiheessa ihminen myös lakkaa etsimästä syyllistä vastoinkäymisille ja hyväksyy sekä vastoinkäymiset että oman vastuunsa omasta elämästään. Tämän viimeisen kriisin päätyminen epäonnistumiseen johtaa Eriksonin mukaan vanhuuteen, jota leimaa epätoivo, joko tietoinen tai alitajuinen kuolemanpelko sekä ympäristöön suuntautuva katkeruus siitä, miten elämässä on käynyt.²⁶

Vanhuuden kriisivaiheeseen liittyvät kielteiset tunteet elämän rajallisuudesta saattaa selittää myös sen, että aineistossa toistuu läpi vuosikymmenten siellä täällä ajatus, että ”vanhaan hyvään aikaan” kaikki oli paremmin. Ilmiö ei aineistoni perusteella ole mitenkään nykyaikaan sidottu, vaan haastateltujen lausahdukset ovat läpi vuosikymmenten samanlaisia kuin vuoden 1965 Keski-suomalaisessa haastatellun 84-vuotiaan Kalle Valde Parkkosen: ”*Elämä oli nuoruudessani mukavampaa kuin nyt. Kaikki vaikutti silloin kodikkaammalta, kun taas nykyisin asiat tahtovat mennä heti riidaksi.*”²⁷ Lausahdus on siinäkin mielessä kuvaava, että vuonna 1881 syntyneen Parkkosen ”mukavaksi” ja kodikkaaksi” mainitsemaan nuoruusaikaan ajoittuu sentään aikakauteen, jolloin Suomen historiassa tapahtui melko paljon.

Vaikka Eriksonin teoriaa on psykologiantutkimuksessa paljon myös kritisoitu²⁸, niin myös tuoreempaa kehityspsykologista näkemystä edustavien Nurmen ja Salmela-aron mukaan monissa psykologian nykytutkimuksissa on todettu, että eri-ikäisten ihmisten tavoitteet heijastavat iänmukaisia kehitystehtäviä. Heidän mukaansa esimerkiksi 35–54-vuotiaana

²⁵ Erikson 1959/1980, s. 103–104.

²⁶ Erikson 1959/1980, s. 104–105.

²⁷ KSML 31.1.1965, s. 10: ”Jyväskylän kaupungintaloo rakennettiin väellä ja voimalla”.

²⁸ Ks. esim. Vilkkö-Riihelä 1999, s. 256.

tärkeysjärjestyksessä ensimmäisinä ovat työ, lasten tulevaisuus ja elämän materiaalisien perustan turvaaminen, 55–65-vuotiaana terveyteen ja eläkkeelle siirtymiseen liittyvät kysymykset ja tätä myöhemmällä iällä ihmisen tavoitteet koskettelevat terveyden lisäksi usein myös elämän merkitystä.²⁹

Sen sijaan Anni Vilkkon painottaa toisistaan eroteltavissa olevien elämänvaiheiden sidonnaisuutta historiallisista olosuhteista. Hänen mukaansa vanhuus on nyky maailmassa aktiivisen yksilöllisen ja kollektiivisen konstruoinnin ja neuvottelujen alainen ilmiö. Esimerkiksi hän ottaa parin viime vuosikymmenen aikana ”syntyneen” uuden ikäkauden, eläkeiän ja vanhuuden raihnaisuuden väliin sijoittuvan ajanjakson Tälle ikäkaudelle ei ole vielä vakiintunutta termiä, mutta olennaista siinä on eläkkeelle jäämisen jälkeinen aktiivinen elämä ja harrastaminen.³⁰

Journalismin tutkimuksen puolelta olen ottanut työhöni oppia siitä, miten jutun eri tekstielementtejä arvotetaan – toisin sanoen mitä elementtejä ja toisaalta mitä osuuksia itse leipätekstistä pidetään jutussa tärkeinä ja mitä taas vähäarvoisimpina. Näihin elementteihin toimittaja laittaa ne asiat, joita hän pitää jutussa tärkeinä tai joiden hän uskoo kiinnostavan lukijaa. Tässä on taustalla ajatus, että ellei lukijan mielenkiinto herää katseen osuessa tärkeimpiin elementteihin, niin hän ei todennäköisesti lue juttua lainkaan. Nojaan tässä Tapani Huovilan kirjoihin Toimittaja – vastuussa oleellisesta muutoksessa 1996/2001) sekä *Layout as a message* (1996).

Käytännössä lehtijutun tärkeimpinä tekstielementteinä pidetään pääotsikkoa, pääotsikon esi- ja jälkirivejä, ingressiä, väliotsikoita sekä kuvatekstiä. Tärkein näistä on tietysti pääotsikko. Huovilan mukaan pääotsikon pistekoon suuruus on suoraan verrannollinen jutun merkittävyyteen. Toiseksi tärkein elementti on pääotsikon esirivi ja kolmanneksi tärkein jälkirivi. Molempien tehtävä on Huovilan mukaan täydentää pääotsikkoa. Neljänneksi tärkein elementti on ingressi, jolla tarkoitetaan varsinaisen jutun kahta tai kolmea ensimmäistä lausetta, jotka on lihavoitu tai muuten erotettu leipätekstistä. Esiriviä, jälkiriviä ja ingressiä ei kuitenkaan käytetä jutuissa läheskään aina. Neljän tärkeimmän elementin jälkeen Huovila jättää avoimeksi muiden elementtien järjestyksen, mutta nostaa esille vielä väliotsikot ja kuvatestit. Väliotsikoiden tehtävä on erottaa jutun eri osiot ja nostaa tekstistä esille lukijaa mahdollisesti

²⁹ Nurmi & Salmela-aro 2000, s. 92.

³⁰ Vilkkon 2000, s. 75–78.

kiinnostavia asioita. Kuvatekstin tehtävä on ankkuroida kuva juttuun, kertoa lukijalle kuvan pääajatus ja liittää se itse juttuun.³¹

Tekstielementtien lisäksi suurimmassa osassa syntymäpäivähaastatteluita on myös päivänsankarin kuva. Huovilan mukaan kuvan merkitys on suuri: se on kaikkein eniten huomiota keräävä elementti jutussa. Tätä vielä korostaa se, jos sivulla on vähän kuvia.³² Sen sijaan kuvan välittämien merkitysten tulkinta ja arvottaminen on kuvan ikonisen luonteen vuoksi paljon vaikeampi juttu, eikä siihen ole olemassa mitään helppoa tai yleisesti hyväksyttyä menetelmää. Tässä tutkielmassa olenkin jättänyt kuvat varsin vähälle huomiolle. Olen analysoinut kuvien sisältöä ainoastaan silloin, kun kuvassa on haastateltavan lisäksi näkyvästi esillä jotain tavallisuudesta poikkeavaa.

Jutun leipätekstin rakenne kertoo uutisjutussa paljon asioiden tärkeysjärjestyksestä, sillä pian toisen maailmansodan jälkeen Suomessa luovuttiin kronologisesti etenevästä uutisesta ja alettiin laittaa tärkeimmät asiat jutun kärkeen ja vähäarvoisimmat loppuun. Taustoittavissa uutisjutuissa ja muissa juttutyypeissä tätä rakennetta rikotaan edelleen vaihtelevasti.³³ Syntymäpäivähaastatteluiden kohdalla käytäntö näyttää vuosina 1965–1995 olleen horjuva. Jakson alkupuolella haastattelut ovat usein ainakin jossain määrin tarinamuotoisia, mutta 1970-luvun kuluessa ne alkavat muuttua yhä enemmän uutismaisemmiksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että uutismuodon käyttö yleistyisi tasaisesti. Pikemminkin uutismuodon käyttö vähenee jälleen 1990-luvulla. Tässä työssä olen pääsääntöisesti jättänyt leipätekstin rakenteen analysoimatta eli en automaattisesti oletta, että jutun alkupuolella olevat asiat katsottaisiin loppupuolella olevia tärkeämmiksi. Jos juttu kuitenkin on selkeästi tehty uutisen muotoon ja jutun kärjessä korostetaan jotain tiettyä asiaa, niin silloin olen kiinnittänyt asiaan huomiota.

1.4. Työn eteneminen

Monien rakennevaihtoehtojen pyörittelyn jälkeen päädyin yksinkertaisimpaan ja lukijan kannalta toivottavasti miellyttävimpään rakenteeseen: olen jo tässä ensimmäisessä luvussa käynyt suoraan asiaan ja selvittänyt lukijalle, mistä tässä työssä on kysymys ja mitä aion tehdä. Tämä siksi, että en itse jaksakaan lukea töitä, joissa ei käydä saman tien asiaan, vaan taustoitetaan ja

³¹ Huovila 1996, s. 42–48.

³² Huovila 1996, s. 67–68.

³³ Huovila 1996/2001, s. 112–118; Lassila 2001, s. 7–8.

taustoitetaan, vaikka lukija ei edes tiedä, miksi hänen pitäisi lukea näitä taustatietoja. Lisäksi kolmenkymmenen vuoden mittaisen, paljon yhteiskunnallisia muutoksia sisältävän lähihistorian jakson tutkiminen edellyttää sen verran laajaa taustoittamista, että katsoin sen oman lukunsa arvoiseksi.

Toisessa luvussa onkin taustoittamisen vuoro: käyn siinä pikakelauksella lävitse työni kannalta olennaiset piirteet suomalaisen yhteiskunnan muuttumisesta toisesta maailmansodasta vuosituhaten vaihteeseen. Koska työni käsittelee arvostetun elämän muuttumista, niin olen jättänyt esimerkiksi politiikan, talouden ja korkeakulttuurin kaltaiset historian osa-alueet kylmästi pois tarkastelustani. Taustoittamisen jälkeen esittelen kolmannessa luvussa aineiston pohjalta kehittäessäni sukupolviluokittelun, jota käytän käsittelyluvuissa hyväkseni.

Neljäs, viides ja kuudes luku ovat varsinaisia käsittelylukuja, joissa kuvailen syntymäpäivähaastatteluiden pohjalta, millaista elämää on minäkin aikana pidetty arvostettuna elämänä. Neljäs luku käsittelee vuosia 1965–1975, viides luku vuosia 1975–1985 ja kuudes luku vuosia 1985–1995. Päättäntöluvussa vedän yhteen työssäni paljastuneita suuri linjoja suomalaisen elämän arvostuksista. Esitän tässä luvussa myös käsityksiäni syntymäpäivähaastatteluiden käyttökelpoisuudesta historiantutkimuksen kannalta.

2. YHTEISKUNNAN MUUTOS 1965–1995

Yhteiskunnallisissa arvostuksissa tapahtuvan muutoksen tutkiminen edellyttää luonnollisesti myös sen selvittämistä, miten yhteiskunta on samalla ajanjaksolla muuttunut: mistä on lähdetty, mitä kautta on kuljettu, mihin on tultu ja ennen kaikkea miksi kaikki on tapahtunut niin kuin on tapahtunut. Selvitän tässä luvussa niitä yhteiskunnallisia muutoksia, jotka ovat taustalla siinä arvostetun elämän muutosprosessissa, jota tässä työssä tutkin.

2.1. Kuokan varresta palveluihin ja maalta kaupunkiin

Suomalainen yhteiskunta on toisen maailmansodan jälkeen käynyt lävitse nopean ja perusteellisen rakennemuutoksen, jossa ihmiset siirtyivät joukolla maaseudulta kaupunkeihin ja samalla alkutuotannon piiristä joko teollisuuteen tai suoraan palveluammatteihin. Kuvaavaa on, että Euroopan maista vain Bulgariassa elinkeinorakenteen muutos on ollut nopeampi kuin Suomessa.

Alkutuotannossa toimivan työvoiman väheneminen alkoi Suomessa eurooppalaisittain myöhään, sillä vielä toisen maailmansodan jälkeen säädettiin maanhankintalaki, jolla tarjottiin maataloussiirtoväelle ja rintamamiehille mahdollisuus omaan pientilaan. Suurten tilojen lohkominen ja kokonaan uusien tilojen raivaaminen sai aikaan sen, että maatilojen keskimääräinen peltopinta-ala laski 9,2 hehtaarista 7,9 hehtaariin. Maaudistuksen lopputuloksena olikin, että rakennemuutos maatalousyhteisöstä teolliseksi yhteiskunnaksi viivästy huomattavasti. Asian hyvänä puolena on pidetty sitä, että pellonraivaus työllisti tehokkaasti siirtolaisia ja kotiutettuja rintamamiehiä. Tämän ansiosta työttömyys pysyi alhaisena ja yhteiskunnalliset ristiriidat hallinnassa.³⁴

Asiaan kriittisemmin suhtautuvat näkevät asian niin, että toisen maailmansodan jälkeen jatkettu asutus- ja maatalouspolitiikka yksinkertaisesti jätti huomiotta alkutuotannon piirissä tapahtuneet suuret taloudelliset muutokset. Lopputuloksena oli nopeasti elinkelvottomiksi havaittuja tiloja sekä maataloustuotannon ylikapasiteettia.³⁵ Myös suomalaisen hyvinvointivaltiomallin

³⁴ Meinander 1999, s. 274–275.

³⁵ Ks. esim. Myllyntaus 1992, s. 47–48.

suuntaviivoista pitkälti vastannut Pekka Kuusi arvosteli rankalla kädellä sotien jälkeistä asutuspolitiikkaa kirjassaan 60-luvun sosiaalipolitiikka.

Viljelijäväestön määrän lasku alkoi 1950-luvulla, mutta kiihtyi huippuunsa 1960-luvulla. Kun vuonna 1950 maa- ja metsätaloudesta sai elantonsa 46 prosenttia koko maan ammatissa toimivasta väestöstä, niin vuonna 1960 vastaava luku oli 36 prosenttia, vuonna 1970 enää 20 prosenttia ja vuonna 1980 luku oli pudonnut jo 13 prosenttiin. Tämän jälkeen lasku on jatkunut hitaampana, ja vuonna 1995 maa- ja metsätaloudessa työskenteli 7 prosenttia työntekijöistä. Myöhäinen teollistuminen johti siihen, että huomattava osa alkutuotannosta vapautuneesta työvoimasta siirtyi 1970-luvulta alkaen suoraan palvelualoille. Teollisuuden työvoiman puolestaan lisääntyi 1970-luvun puoliväliin asti ja lähti hitaaseen laskuun 1980-luvulla, jolloin teollisuudestakin alettiin siirtyä palvelualoille. Myöhäinen teollistuminen aiheutti myös sen, että teollisuuden työvoima ei Suomessa koskaan noussut yhtä korkeaksi kuin varhemmin teollistuneissa maissa.³⁶

Jos ihmiset jaetaan sosioekonomisin perustein viiteen ryhmään (maatalous- ja maanviljelijäväestö, työväestö, yrittäjät, toimihenkilöt, porvaristo & yläluokka), niin viljelijöiden määrän romahtamisen lisäksi suurimmat muutokset ovat tapahtuneet toimihenkilöiden ryhmässä: Pelkästään vuosina 1950–1980 johtajien ja toimihenkilöiden osuus ammatissa toimivasta väestöstä nousi 16 prosentista 39 prosenttiin. Toimihenkilöiden määrä on kasvanut kaikissa elinkeinohaaroissa maa- ja metsätaloutta lukuun ottamatta. Eniten toimihenkilöitä on kaupan ja palveluammattien piirissä. Lisäksi kaikki virkamiehet lasketaan kuuluviksi toimihenkilöihin.³⁷

Sodanjälkeinen jälleenrakentaminen suuntautui aluksi maaseudulle, mutta 1950-luvun jälkipuoliskolla kaupunkien ja kauppaloitten rakentaminen ohitti maaseudun rakentamisen. Suomalainen kaupunkisuunnittelu pyrki sodan jälkeen vastaamaan kasvavaan asuntojen kysyntään karkeasti jakaen kahdella tapaa: Heti sodan jälkeen lukuisien kaupunkien liepeille alkoi nousta puisista rintamamies- ja tyyppitaloista koostuvia asuinalueita. Valmiiden piirustusten, standardoinnin, massatuotannon ja halpojen materiaalien avulla tyyppitalon hinta saatiin suhteellisen halvaksi ja maahan rakennettiin 1950-luvun loppuun mennessä useita kymmeniä tuhansia lähes samanlaisia omakoti- tai paritaloja. Toinen suuntaus ovat olleet

³⁶ Alestalo 1980, s. 102–104; Meinander 1999, s. 358–359; Nevala 1999, s. 44–45.

³⁷ Alestalo 1980, s. 106–107, 162–179.

betonilähiöt, joita 1960-luvulta lähtien alettiin rakentamaan erityisesti maan suurimpiin kaupunkeihin.³⁸

Vielä 1950-luvulla lähiöillä tarkoitettiin Tapiolan tapaisia alueita, joissa ihmisläheiseen suunnitteluun oli satsattu aikaa ja rahaa. Kaupungistumisen kiihtyessä 1960-luvulta lähtien alettiin kuitenkin rakentaa uudenlaisia, suuriin ja toinen toistaan muistuttaviin kerrostaloihin perustuvia lähiöitä elementtitekniikalla. Maaseudulla syntyneiden joukkomuutto kaupunkeihin 1960–1970-luvuilla synnytti muuttajissa jonkin verran myös vanhan maaseutuyhteiskunnan ihannointia. Maaseudun ihannekuvaksi vakiintui se pitkälti omavaraisten pientilojen ja maitolaiturien maaseutu, jossa suuret ikäluokat olivat lapsuutensa viettäneet. Maaltamuuttajat asettuivat kaupungeissa (erityisesti pääkaupunkiseudulla) yleensä uusiin, nopeasti kasvaviin lähiöihin, joiden ympäristö saattoi aluksi olla hyvinkin maaseutumainen. Lähiökerrostalojen suhde vanhaan maisemaan oli kuitenkin monen mielestä pinnallinen ja epätodellinen, sillä kaupunkien kaavoissa vanhalle maisemalle ei ollut enää sijaa. Maalaismaiseman rippeiden tilalle nousi vääjäämättömästi elementtitaloja ja asfalttia.³⁹

Matti Kortteisen mukaan ensimmäisiä todellisia lähiöitä rakennettaessa tarkoituksena oli rakentaa ihan oikeasti hyviä asuntoja ja asuinalueita.⁴⁰ Melko nopeasti alettiin kuitenkin tiedostaa, että lähiöihin liittyi myös ongelmia. Edelleenkin yleisin näkemys lähiöistä on, että elementtirakentamisen nopeus ja halpuus saivat aikaan sen, että lähiöitä rakennettaessa esteettiset laatuvaatimukset jäivät mekaanisen insinööriajattelun jalkoihin. Ajalle ominaista oli, ettei asuntojen suunnittelu lähtenyt enää yksittäisistä taloista – saati sitten asunnoista – vaan suuremmista teknisistä järjestelmistä ja rakenteista. Tuloksena oli kuitenkin usein samalla muotilla valettujen esikaupunkien meri: harmaita ja valkoisia betonitaloja pellolla tai metsässä, talon edessä hiekkalaatikko, pysäköintialue ja muutama pensas.

Siinä mielessä lähiöiden rakentaminen oli onnistunut teko, että ne todella paransivat asumisen tasoa. Erityisesti maaseudulta lähteneet osasivat arvostaa asuntojen juoksevaa vettä, keskuslämmitystä ja sitä, että matka kaupungin keskustaani lyheni. Keskustasta lähiöön muuttaneet taas olivat yleensä asuneet aiemmin ahtaissa ja huonokuntoisissa vuokra-

³⁸ Saarikangas 2004, s. 33–39.

³⁹ Meinander 1999, s. 368.

⁴⁰ Kortteinen 1982, s. 26.

asunnoissa, joten heillekin lähemmäs muutto oli parannusta elintasoon. Moni myös tunsi aitoa menestymisen tunnetta kyetessään ostamaan itselleen oman asunnon.⁴¹

Rakennemuutoksen rajuudesta – ja usein kaupunkilaisuuteen kiinnittyneestä akateemisesta tutkimuksesta – huolimatta melkoisen suuri joukko suomalaisia asui vielä 1980–1990-luvulla muualla kuin kaupungeissa. Tästä huolimatta maaseudusta on urbaanissa Suomessa tullut eksoottista, perinnemaisemaa, jota on syytä erikseen vaalia. Tätä kuvaa hyvin kaupunkilaisten huoli siitä, että kesannolle jätetyt pakettipellot tai muovikelmuun paalatut heinäpaalit pilaavat maalaismaiseman. Kaupunkilaisille onkin ollut vaikea ymmärtää maaseudulla elävää fennomaaniseen perinteeseen kiinnittyvää suomalaisuutta, jossa oma maa ja paikallishenki eivät ole vielä kadottaneet kaikkea merkitystään.⁴²

2.2. Kurissa kasvamisesta kohti itsensä kehittämistä

Oppivelvollisuus tuli Suomeen vuonna 1921 eli eurooppalaisittain melko myöhään – varsinkin kun ottaa huomioon, että maalaiskunnat saivat jopa 16 vuoden siirtymäajan. Kansakouluasetus oli ollut voimassa vuodesta 1866, mutta kaikilla ei koulunkäyntiin ollut mahdollisuutta tai haluja. Erityisesti maaseutuväestön into laittaa lapsiaan kouluun oli pieni, sillä kouluun laitettu lapsi oli poissa kotitilan töistä. Lisäksi monille oli varmasti vaikea nähdä, mitä hyötyä kalliista koulunkäynnistä olisi maaseutuyhteisössä. Ennen oppivelvollisuuden voimaantumista monen lapsen koulunkäynti jäikin lyhyeksi, sillä vielä vuonna 1937 peräti 80 prosenttia kouluikäisistä lapsista asui maaseudulla. Tosin vielä 1900-luvun alussa koulunkäynti ei ollut muuttunut säännöksi kaupungeissakaan. Esimerkiksi Turun kansakoulutarkastaja arvioi vuonna 1905, että hänen piirissään vain neljä lasta kymmenestä kävi koulua.⁴³

Suomen koulujärjestelmä pysyi suunnilleen samanlaisena 1800-luvun lopulta 1960-luvun lopulle. Kaksijakoisessa järjestelmässä oli ensin kansakoulu kaikille ja sitten laajoille kansankerroksille suunnattu kansalaiskoulu sekä valikoituneelle vähemmistölle suunnatut keskikoulu ja oppikoulu. Oppivelvollisuuden myötä suomalaisten koulutustaso alkoi kohota ja kehitys vain kiihtyi 1900-luvun loppupuoliskolla. Vuonna 1960 tilanne oli vielä se, että 38 prosenttia 11-vuotiaista aloitti keskikouluopinnot, mutta 1970-luvulla toteutettu peruskoulu-

⁴¹ Meinander 1999, s. 368–369.

⁴² Mäenpää 2004, s. 310–311.

⁴³ Stadius 1999, s. 102–103.

uudistus takasi jo koko ikäluokalle aiempaa keskikoulua vastanneen koulutustason. Selvimmin koulutustason kasvu näkyy ylioppilastutkintojen määrässä: vuonna 1950 lakin sai ainoastaan 6,7 prosenttia ikäluokasta, kun vastaava luku vuonna 1970 oli jo 23 prosenttia ja vuonna 1995 jo 51,2 prosenttia.⁴⁴

Myös korkeakoululaitos alkoi laajeta sekä muuttaa muotoaan toisen maailmansodan jälkeen: perinteisten humanististen tieteiden rinnalle alkoivat nousta ns. hyötytieteet ja asioiden soveltaminen käytäntöön. Maakuntien ihmisille merkittävää oli se, että 1960-luvulta lähtien aiemmin Helsinkiin keskittynyttä korkeakoululaitosta alettiin voimakkaasti hajauttaa ympäri Suomea. Vielä 1930-luvulla Suomen korkeakouluissa aloitti vuosittain opintonsa noin 2000 opiskelijaa, mikä tarkoitti sitä, että kaikki halukkaat ylioppilaat pääsivät korkeakouluun. Vuosittain sisäänotettujen opiskelijoiden määrä alkoi hitaasti lisääntyä sotien jälkeen, kunnes lähti 1950-luvun loppupuolella nopeaan nousuun. Vuosittaisen 5000 uuden opiskelijan raja ylitettiin 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa ja 10 000 uuden opiskelijan raja jo 1960-luvun puolivälissä. Tämän jälkeen kasvu hidastui ja 1970-luvun puolivälissä uuden vuosikerran määräksi vakioitui noin 13 000 opiskelijaa. Uusi kasvukausi alkoi jälleen 1980-luvun lopulla ja vuonna 1995 opinnot aloitti jo 18 000 uutta opiskelijaa.⁴⁵

Erityisesti 1900-luvulla koulutuksen merkitys yksilön kannalta on ollut monelle köyhistä oloista lähteneelle siinä, että se on tarjonnut väylän sosiaaliseen nousuun. Sotien jälkeen koulutus nousi etenkin maatalon tyttäreiden keinoksi välttää maatalon emännän yhä vähemmän houkutteleva rooli. Koulutustason nopeasti kohotessa monen tutkinnon arvostus on kuitenkin kokenut inflaation: kun ylioppilaslakki takasi ennen pääsyn ylempiin toimihenkilöammatteihin, niin viimeistään 1990-lukua lähestyttäessä maisteritutkinnosta oli tullut niin yleinen, ettei sekään enää taannut mitään.⁴⁶

Aineistoni vanhimmat syntymäpäiväsankarit ovat syntyneet 1800-luvun jälkipuoliskolla ja nuorimmat 1940-luvulla. Näin ollen heidän koulutukselliset taustansa ovat hyvin erilaiset, sillä joidenkin päivänsankareiden koulutyö on jäänyt kiertokouluun tai rippikouluun, kun taas monilla 1940-luvulla syntyneillä on yliopistokoulutustakin. Tästä huolimatta kaikki haastatellut ovat käyneet koulunsa suhteellisen yhdenmukaisten kasvatusihanteiden mukaan, sillä sotien

⁴⁴ Nevala 1999, s. 46; Meinander 1999, s. 384–386; Karisto ym. 1997/1999, s. 87–88.

⁴⁵ Kolbe 2004, s. 194–196; Nevala 1999, s. 94–97.

⁴⁶ Karisto ym. 1997/1999, s. 87–88; Granberg 1992, s. 58. Ks. myös Roos 1992, joka käsittelee naisten kouluttautumisintoa useasta eri näkökulmasta ja nostaa opiskelemisen elämäntavaksi.

jälkeinen kasvatusaatteiden vallankumous sovellettiin kunnolla käytäntöön vasta peruskoulu-uudistuksen yhteydessä 1970-luvulla. Tämän perinteisen kasvatustieteen voi kiteyttää sananlaskuun: ”Joka kuritta kasvaa, se kunnialta kuolee”. Kurin voimaan kasvatustieteenä uskoi myös 1900-luvun alun akateeminen maailma. Kuriin uskovien kasvatustieteen lähtökohdaksi oli ajatus siitä, että ihmisluonto on sokeiden viettien ja vaistojen määräämä ja ihminen näin ollen luonnon välttämättömyyteen sidottu järjetön ja epävakaa olento. Kasvatustieteen suuri tehtävä oli tämän näkemyksen mukaan vapauttaa ihminen järjettömästä epävarmuudestaan. Tähän tarvittiin tiukkaa kuria, sillä viettien ja vaistojen sokeaa voimaa ei voitu taltuttaa hempeilyllä.⁴⁷

Lapsuudessaan perinteiseen kasvatustietologiaan tottuneet ihmiset törmäsivät sotien jälkeen uuden vapaamman lastenkasvatustieteen lisäksi myös uuteen näkemykseen ihmisen velvollisuudesta kehittää itseään. Eräs näkyvimmistä uuden ajattelun edustajista oli Eino Kaila, joka toisen maailmansodan jälkeen esitti ajatuksensa syvähenkisestä elämästä. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että ihmisen velvollisuus oli pyrkiä kohden täydellistymistä ja henkistä kasvua. Tällaisen syvähenkisen kokemuksen saattoi saada esimerkiksi taiteen ja kulttuurin kautta. Ajatus saikin pian vastakaikua suomalaisissa kulttuuripiireissä.⁴⁸

Ajatus ihmisen velvollisuudesta kehittää itseään on 1900-luvun jälkipuoliskon aikana lyönyt yhteiskunnassa lävitse yhä laajemmin, mutta on edelleen selvästi läheisempi hyvin koulutetulle väestönosalle. Esimerkiksi Alasuutarin mukaan taideinstituutio vetää korkeakoulutettua väestönosaa, koska se tukee heidän näkemystään siitä, että jatkuva itsensä kehittäminen on yksilön perimmäinen tehtävä ja se antaa mieltä elämälle. Vähemmän koulutetuilla ja perustason työtä tekeville elämännäkemys on toisenlainen ja samoin heidän suhteensa kulttuurituotteisiin.⁴⁹

2.3. Elintason kasvu ja hyvinvointivaltion kehitys

Rakennemuutoksen kanssa samanaikainen prosessi oli Suomessa ennennäkemätön elintason nousu, jonka seurauksena suomalaiset pikkuhiljaa saavutti elintasossa muut Länsi-Euroopan maat. Vuosina 1960–1980 bruttokansantuote yli kaksinkertaistui. Tavallisten suomalaisten kannalta tärkeintä kuitenkin oli, että bruttokansantuotteen kasvusta ei hyötynyt pelkästään

⁴⁷ Ojakangas 2004, s. 186–187.

⁴⁸ Valtonen 2004, s. 129–130.

⁴⁹ Alasuutari 1996, s. 244.

hyvin toimeentuleva kansanosia. Keskitetyillä tuloratkaisuilla, veroasteikon kiristämällä ja sosiaalietujen parantamisella päästiin huomattavaan tuloerojen tasoittumiseen. Maataloudessa ja muissa peruselinkeinoissa palkkataso pysyi kuitenkin koko ajan alhaisempina kuin muilla aloilla.⁵⁰

Taloudellisen tilanteen paranemisen myötä kuluttajien ei tarvinnut enää kiinnittää erityistä huomiota hankittavien tavaroiden käyttöarvoon, vaan niiden esteettiseen ja symboliseen laatuun voitiin kiinnittää entistä enemmän huomiota. Tavaroiden menekki kasvoi jatkuvasti, mutta samalla kuluttaminen selvästi jalostui: Mausta ja tyylistä tuli keskivertoihmisellekin keskeinen oman sosiaalisen aseman, varallisuuden ja elämäntavojensa korostustapa. Erityisesti vaatemuodilla on ollut tässä keskeinen sija.⁵¹ Amerikkalaistyylinen vaurudentavoittelu yhdessä perisuomalaiseksi mielletyn työntöön ja järkevän säästämisen kanssa nousi 1950-luvulta lähtien sekä yhteiskunnan että perhe-elämän tavoitteeksi. Suomalaisten tuli oppia tarvitsemaan, ostamaan ja lopulta käyttämään uusia tavaroita. Samalla kaiken tavarapaljouden äärellä piti oppia pidättäytymään ostamasta, omaksua uudenlainen taloudellinen ajatusmaailma. 1960-luvulta lähtien erityisesti asuntosäästämisestä tuli suomalaisen elämänsuunnitelman ydin⁵²

Elintason paranemiseen liittyi Suomessa muiden pohjoismaiden tapaan suunnitelmallinen hyvinvointivaltion rakentaminen. Kehityksen voi katsoa lähteneen liikkeelle jo vuoden 1918 torpparivapautuksesta, vuoden 1922 Lex Kalliosta ja 1940-luvun maanhankintalaeista. Kaikilla niillä oli sama tarkoitus: yhteiskunnallisten ristiriitojen vähentäminen. Viimeistään toisen maailmansodan aikana useimmat porvarimieliset alkoivat uskoa, että pysyvä sosiaaliturva saattoi yhteiskuntaa vakauttavassa roolissaan hyödyttää jopa kapitalistista elinkeinoelämää. Heti sodan jälkeen saatiin toteutettua kuitenkin vain laki lapsilisästä (1948), ja muut uudistukset jäivät odottamaan parempaa taloustilannetta. Ensimmäinen laki kansaneläkkeestä oli säädetty jo 1939, mutta kattavaksi järjestelmä saatiin vasta vuonna 1957.⁵³

Parempi aika koittikin 1960-luvulla, jolloin vaatimukset sosiaaliturvan kohentamisesta nousivat tosissaan esille. Solidaarisuus huonompiosaisia kohtaan ei kuitenkaan ollut suurin syy uudistuksiin: Esimerkiksi ajan suurin auktoriteetti, Pekka Kuusi, korosti, että jos yhteiskunta pyrkii pitämään yllä korkeaa talouskasvua, niin sillä ei ole varaa päästää vanhuksia,

⁵⁰ Meinander 1999, s. 358.

⁵¹ Meinander 1999, s. 372.

⁵² Mäenpää 2004, s. 289–290. Kuluttamiskulttuurin läpilyönnistä enemmän ks. Kortti 2003.

⁵³ Meinander 1999, s. 379–384.

työkyvyttömiä ja sairaita syrjäytymään yleisestä kulutuskiihkosta, sillä talouden kasvu riippui kysynnästä. Hyvinvoinnin tasaaminen oli siis ensisijaisesti keino talouskasvun maksimoimiseksi. Näin köyhimmänkin kansanosan hyvinvoinnista ja erityisesti kuluttajuudesta tuli yhteiskunnan jäsenilleen säilyttämä tehtävä.⁵⁴

Vuonna 1962 julkiselta sektorilta tuttu ansiosidonnainen työeläke ulotettiin myös yksityiselle puolelle ja vuonna 1970 se alkoi koskea myös maanviljelijöitä ja yrittäjiä. Sairaanhoidon puolella luotiin 1964 pakollinen sairausvakuutusjärjestelmä, joka takasi hoidon kaikille ja tasoitti hoitokuluja eri väestöryhmien kesken. Vuonna 1972 tuli voimaan kansanterveyslaki, jossa kunnat veloitettiin pitämään yllä terveyskeskuksia yksityisten hoitopalveluiden saatavuudesta riippumatta. Työttömyysturvassa uudistuksia alkoi tapahtua vuoden 1960 jälkeen, jolloin valtio luopui hätäaputoista ja ryhtyi maksamaan pientä työttömyyskorvausta. Vuoden 1972 työllisyyslain myötä korvauksen määrä lisääntyi huomattavasti, ja 1985 otettiin käyttöön nykyisinkin käytössä oleva ansiosidonnainen työttömyyskorvaus. Työntekijöille merkittävin uudistus oli 40-tuntiseen – käytännössä viisipäiväiseen – työviikkoon siirtyminen vuosien 1965–1970 aikana. Lisäksi 1970–1980-lukujen tulopoliittisiin sopimuksiin sisältyi useita vuotuisen työajan lyhennyksiä.

Perhepolitiikassa otettiin käyttöön yleinen äitiysraha vuonna 1964. Aluksi äitiysrahaa maksettiin äitiysloman eli yhden kuukauden ajalta, mutta 1970-luvulla sitä vähitellen pidennettiin, ja vuodesta 1985 lähtien korvausta on maksettu 285 arkipäivältä. Äitiysrahan taloudellinen merkitys kasvoi 1982, kun siitä tuli ansiosidonnainen. Vuonna 1985 äitiysrahan nimi vaihtui vanhempainrahaksi, ja nyt myös isätkin saattoivat jäädä kotiin hoitamaan lasta. Toinen perhepolitiikan edistysaskel oli laki lasten päivähoidosta (1973), jonka myötä kuntien rahoittamien päiväkotij- ja perhepäivähoitopaikkojen määrä yli kaksinkertaistui muutamassa vuodessa. Vuonna 1985 säädetty laki kotihoidon tuesta antoi alle kolmivuotiaiden lasten vanhemmille kohtuulliset taloudelliset mahdollisuudet jäädä kotiin tai palkata yksityisesti päivähoitaja.

Sosiaalipoliittisten uudistusten rahallista suuruutta kuvaa niiden osuus bruttokansantuotteesta. Vuosina 1950–1964 sosiaalipuoli kasvoi suunnilleen samaa tahtia BKT:n kanssa ja pysyi koko ajan 8–11 prosentin välillä. Sen jälkeen sosiaalimenojen osuus alkoi kasvaa nopeasti, ja 1975 se ylitti jo 20 prosenttia BKT:sta. Käyrä nousi hitaasti vuoteen 1990 saakka, jolloin sosiaalipuoli

⁵⁴ Mäenpää 2004, s. 290–292.

vei 25 prosenttia BKT:sta. Tämän jälkeen sosiaalimenojen osuus räjähti käsiin talouslaman ja joukkotyöttömyyden takia. Virallisten lukujen mukaan työttömyysprosentti nousi vuosina 1990–1994 noin 3 prosentista yli 16 prosentin. Toisenlaisten laskentaperusteiden mukaan työttömiä oli talvikuukausina 1993–1994 jopa 20 prosenttia työvoimasta. Teollisuusmaiden historiasta vastaava työllisyyden romahdus löytyy vain 1930-luvun Yhdysvalloista.⁵⁵

Talouslama romahdutti valtiontalouden ja samalla alkoivat erityisesti sosiaalimenoihin kohdistuneet rajut budjettileikkaukset. Hyvinvointivaltion muutosta paljon pohtineen Raija Julkusen mukaan hyvinvointijärjestelmän peruspiirteet säilyivät, mutta sosiaalipolitiikan sisällössä tapahtui suunnanmuutos: keskiluokkaistunut sosiaalipolitiikka on aiempaa tylympää huono-osaisia kohtaan, ja näyttämöä hallitsee teknokraattinen mukautuminen julkisen talouden ahtauteen. Monta vuosikymmentä jatkuneen tasoittumisen jälkeen tuloerot ja köyhyys ovat kääntyneet nousuun ja solidaarisuus huono-osaisia kohtaan on rapautunut. Tämä ei kuitenkaan ole Julkusen mukaan pelkästään laman aikaansaannosta, vaan lama oli vain yksi peruste hyvinvointijärjestelmien laajentamisen lopettamiselle ja uuden jälkiekspansivisen, menokontrollin tärkeälle sijalle nostavan sosiaalipolitiikan tuomiselle käytäntöön. Itse asiassa julkisten menojen kontrolliin tähtääviä hallinnollisia muutoksia tehtiin Julkusen mukaan jo 1980-luvulla.⁵⁶

2.4. Miehen ja naisen välinen suhde

Kaupunkimaisen elämänmuodon yleistymisen muutti naisen ja miehen välistä suhdetta tavalla, jonka myötä 1900-luvun alkupuolella yleiseksi ihanteeksi noussut keskiluokkainen sukupuoli- ja ydinperhekäsitys joutui väistymään. Toisin kuin tämä pullantuoksuinen ihanne olisi vaatinut, kaupunkilainen nainen ei enää sotien jälkeen tahtonut jäädä kotiin hoitamaan lapsiaan ja miestään: hän halusi palkkatöihin kodin ulkopuolelle. Maaseudulla keskiluokkainen sukupuoli- ja ydinperhekäsitys ei ollut missään vaiheessa päässyt kunnolla vakiintumaan, vaan vanha agraarinen ihanne aviopuolisoiden tasapuolisesta työtoveruudesta oli edelleen voimissaan. Elina Haavio-Mannilan 1960-luvun lopulla laatimassa naisten asemaa koskevassa tutkimuksessa kävikin ilmi, että maaseudulla oli tuolloin vallalla tasa-arvoisempi suhtautuminen puolisoitten

⁵⁵ Meinander 1999, s. 379–384, 490–491.

⁵⁶ Julkunen 2001, s. 291–300; Julkunen 2004, s. 184–85.

väliseen työnjakoon kuin kaupungeissa. Eniten naisten työssäkäyntiä ja yhteiskunnallista osallistumista vastustivat alemman keskiluokan kaupunkilaismiehet.⁵⁷

Vuosina 1960–1980 ansiotyössä käyvien perheenäitien määrä kohosi 42 prosentista 79 prosenttiin. Tämä kohotti naisen arvoasemaa sekä yhteiskunnassa että kotona. Työpaikka työkavereineen tarjosi naisille aivan uusia sosiaalisia mahdollisuuksia ja vähensi etenkin taloudellista riippuvuutta miehistä. Taloudellisen riippuvuuden myötä karisi myös muu riippuvuus miehistä. Uudessa perhekulttuurissa yksilön vapaudesta tuli perhesiteiden jatkuvuutta ja juridista asemaa tärkeämpi asia. Avoliittojen osuus lisääntyi ja nainen saattoi yhä useammin tehdä aloitteen epäonnistuneen parisuhteen päättämisestä. Naisten saatua entistä näkyvämmän aseman työelämässä myös heidän työlle ja työuralle antamansa painoarvo kasvoi. Vanhemmille naissukupolville oli riittänyt, että työ oli ollut perhe-elämän täydentäjä. Nyt perhe kuitenkin alettiin nähdä vain tunne-elämän yhdeksi osaksi, kun taas varsinainen elämäntyö odotti työelämässä. Miesten palkkatasoa naisten on kuitenkin ollut vaikea saavuttaa, sillä Suomessa jako miesten ja naisten ammatteihin on edelleen poikkeuksellisen tiukka ja naisvaltaiset alat kuuluvat lähes poikkeuksetta matalapalkka-aloihin. Myös naisten pääsy työpaikkojen johtotehtäviin on ollut vaikeaa.

Naisen lisääntynyt itsenäisyys on ollut yksi avioerojen lisääntymiseen vaikuttanut tekijä. Taloudellisesti miehestä riippuvaisen naisen kun on ollut hyvin vaikea lähteä avioliitosta, vaikka kyseessä olisi millainen perhehelvetti. Ydinperheen merkitystä kasvaneet eroluvut eivät kuitenkaan ole nakertaneet, sillä suuri osa eronneista on ryhtynyt uusiin parisuhteisiin. Vuosina 1950–1990 perheessä elävien suomalaisten osuus putosi erittäin vähän, 86 prosentista 82 prosenttiin. Vastoin yleistä käsitystä kaupungistuminen ei ole kasvattanut myöskään yksinhuoltajien määrää, sillä vuosina 1950–1980 yksinhuoltajien osuus väestöstä itse asiassa putosi 14 prosentista 12 prosenttiin.⁵⁸

Taloudellisesti miehestä riippumaton, tasaveroista asemaa vaatimaan käynyt nainen aiheutti miehille roppakaupalla ongelmia. Keskiluokkaiset miesroolit eivät toimineet, kun mies ei enää voinut pitää itseään automaattisesti perheen elättäjänä. Vastaavalla tavalla perinteisiin maaseudun miesrooleihin kuulunut nikkaroiminen ja pihapiirin kunnossapito oli kaupungeissa melko vaikeaa. Monesti kaupunkilaismies saikin kanavoida teknisten töiden halunsa

⁵⁷ Haavio-Mannila 1970, s. 197–208; Valtonen 2004, s. 227–228.

⁵⁸ Meinander 1999, s. 371–372.

parkkipaikalla nököttävän auton kunnossapitoon.⁵⁹ Lopulta 1990-luvun vaihdetta lähestyttäessä tämäkin alkoi olla mahdotonta, kun autojen tekniikka muuttui niin vaikeaksi, ettei autokorjaamon ulkopuolella onnistunut enää kuin renkaidenvaihto.

Juha Siltalan miehistä häpeää käsittelevästä *Miehen kunnia* -kirjasta näkee hyvin, että uusien miesroolien omaksuminen ei ole ollut helppo prosessi. Miehinen itsetunto ja nykypäivän elämässä oikeasti toimintakykyiset miesroolit ovat Siltalan kirjan perusteella edelleen melko heikolla pohjalla. Samaa asiaa kuvaa hyvin myös se, että ”miehen kriisi” -aiheiset keskustelut kuuluvat televisiossa edelleen vakioaiheisiin.

2.5. Kulttuurinen murros

1960-lukua on pidetty merkittävänä kulttuurisen murroksen kautena. Silloin 1940-luvulla syntyneet suuret ikäluokat tekivät pesäeron vanhempiensa sukupolven edustamaan kulttuuriin ja perinteisiin arvoihin. Suurilla ikäluokilla olikin hyvät mahdollisuudet kapinoida vanhempiansa ja näiden arvomaailmaa vastaan, sillä he olivat ensimmäinen sukupolvi, jonka ei tarvinnut lähteä töihin heti lapsuuden päätyttyä. Käytännössä 1960-luvun kapinoiminen merkitsi mm. Jeesuksen, Mannerheimin ja Suomen vaakunan häpäisemistä sekä avoimella seksuaalisuudella shokeeraamista. Koko 1960-luvun kapinoinnille oli kuitenkin hieman hupaisalla tavalla ”turvallista” leimaa antavaa, että se tapahtui ylimmän valtiovallan suojeluksessa: presidentti Kekkonen poseerasi Lapualaisoopperan ensi-illassa näytelmän kirjoittaneen Arvo Salon kanssa, armahti jumalanpilkasta tuomitun kirjailija Hannu Salaman ja kiirehti onnittelemaan vanhan ylioppilastalon valtaajia.

Todennäköisesti 1960-luvun merkitys asettuu todellisiin raameihinsa vasta ajan myötä, kun kaikki tuon ajan radikaalit ovat siirtyneet eläkkeelle. Toisaalta myös nuoremman polven tutkijoihin kuuluva Henrik Meinander kuvaa 1960-lukua tuttuun sävyyn: ”Tuntui siltä kuin koko julkinen elämä olisi tehnyt yllättäen tilaa 1940-luvun suurille ikäluokille. Kaupungistuminen kiihtyi, korkeakoululaitosta nykyaikaistettiin ja tiedotusvälineet kääntyivät yhä enemmän nuoren lukijakunnan puoleen. Kaikkialle yhteiskuntaan levisi tunne, että edessä oli uusi aikakausi.”⁶⁰ Meinanderin sitaatista – kuten kaikista muistakin 1960-lukulaisuuden

⁵⁹ Miehen vaikeuksista sopeutua kaupunkiin ja kaupunkimaiseen asumiseen ks. esim. Kortteinen 1982, s. 231–239.

⁶⁰ Meinander 1999, s. 392–393.

edistykseellisyttä korostavista – on luettavissa melko elitistinen asenne suhteessa yhteiskuntaan. Jos pitää mielessä kuinka pieni osa kansasta oli 1960-luvulla akateemisesti koulutettuja, niin on vaikea kuvitella, että koko Suomi olisi ollut jotenkin äärimmäisen innostunut jostain korkeakoululaitoksen uudistamisesta. Samoin voidaan hyvällä syyllä kysyä, levisikö kaikkialle yhteiskuntaan todellakin tunne, että edessä oli uusi aikakausi?

Kuusikymmentäluvun merkitystä korostavat puheenvuorot nostavat yleensä esille murroksen liiankin voimakkaasti. Jatkuvuuteen sen sijaan on kiinnitetty paljon vähemmän huomiota. Tältä kannalta syntymäpäivähaastattelut ovat oivallinen lähdeaineisto, sillä niissä äänen saavat nimenomaan iäkkäät ihmiset, jotka yleensä edustavat jo eläkkeelle jäänyttä, vallasta luopunutta sukupolvea. Heidän voi otaksua olevan arvomaailmaltaan konservatiivisia, kannattavan yhteiskunnan säilyttämistä sellaisena kuin se on. Nuorimmatkin haastateltavat kuuluvat siihen sukupolveen, joka juuri haastatteluajankohtana pitää käsissään yhteiskunnallista valtaa. Voisi siis otaksua, että he ovat juuri toteuttamassa haluamiaan muutoksia yhteiskuntaan.

1960-luvun murrosta voi myös suhteuttaa asettamalla sen osaksi näihin päivään saakka jatkunutta sovinnaisuuden rajojen venymistä. Tässä näkökulmassa on omat ongelmansa, mutta kaikessa yksinkertaistamisessaan se kuvaa hyvin muutoksen rajuutta: 1960-luvulla yhteiskuntaa säilyttävien ryhmien shokeeraamiseen riitti todellakin Jeesuksen, Mannerheimin ja Suomen vaakunan esittäminen totutusta poikkeavassa valossa. 1970-luvulla shokeeraamiseen vaadittiin jo sotaveteraanien, armeijan ja poliisin haukkumista natseiksi ja fasisteiksi. Yleisen sietokyvyn muutosta kuvaa, että 1980-luvun alussa viimeisten punkkareiden onnistui järkyttää enää vanhuksia.⁶¹ Yleisön sietokyky kasvoi kuitenkin edelleen ja 1980-luvun lopulla shokeeraamiseen vaadittiin jo ulosteita yleisön joukkoon heittävää Jumalan teatteria. Vuosituhannen vaihdetta lähestyttäessä suomalaisessa kirjallisuudessa shokeeraamiskeinoiksi nousivat mahdollisimman rankat kuvaukset mm. lapsiprostituutiosta (Jemina Staalo), pedofiliasta (Maria Peura) ja insestistä (Marja Kyllönen).

Puhekulttuurin tasolla muutos 1960-luvulta vuosituhannen vaihteeseen on merkinnyt sitä, että rock-lyriikoiden, iskulauseiden ja ylipäänsä kaikkien tekstien kirjaimellisesta ymmärtämisestä⁶² on siirrytty kulttuuriin, jossa merkitysten moninaisuus ja erilaisuuden hyväksyminen ovat niin yleisesti hyväksytyjä asioita, ettei mitään viestiä enää oteta kirjaimellisesti eikä juuri mistään

⁶¹ Fortelius 1999, s. 403–404.

⁶² Fortelius 1999, s. 403.

provokaatiosta enää provosoiduta. Samoin on myös pukeutumisen tasolla: vielä 1960-luvulla poikkeavat vaatteet ja miesten pitkät hiukset saivat monet vanhemmat raivostumaan, mutta vuosituhannen loppuun mennessä koko kehon koristaminen tatuoinneilla ja kymmenillä lävistyksillä oli muuttunut lähes arkipäiväiseksi.

2.6. Muutokset ihmisten elämäntavassa

Yhteiskunnan rakenteissa ja ihmisten elintasossa tapahtuneet muutokset heijastuivat myös ihmisten elämäntapaan. Ihmiset muuttivat maalta kaupunkiin, palkkatyö kodin ulkopuolella muuttui säännöksi ensin miesten ja sitten myös naisten osalta. Samalla koti muuttui yhä enemmän lepopaikaksi, jossa vietettiin lisääntyntä vapaa-aikaa. Kohonneen elintason ja kaupungistumisen myötä siirryttiin perinteisestä tuotantokeskeisestä elämäntavasta kohti kulutuskeskeistä elämäntapaa. Tällaista elämäntapaa vastaan nousi 1970-luvulla vasemmistolainen kulutuskritiikki, joka nojasi ajatukseen, että tavaramarkkinat luovat keinotekoisia arvoja ja esineellistävät ihmissuhteita. Nämä argumentit eivät kuitenkaan osoittautuneet kovin kestäviksi, sillä 1980-luvulta alkaen kuluttamisesta on alkanut tulla erityisesti kaupungeissa yleisesti hyväksytty vapaa-ajanviettotapa. Samalla siitä on tullut yksilöllistä oman elämän ja minuuden rakentamista.⁶³

Erityisesti kaupungeissa asuneita lapsiperheitä vaivannut tilanahtaus väistyi 1960- ja 1970-luvun vaihteen lähiörakentamisen myötä. Niinpä 1970-luvusta tuli vuosikymmen, jolloin yhä useampi suomalainen sai asuntoonsa erillisen olohuoneen. Olohuone liittyi kiinteästi sekä lisääntyneeseen vapaa-aikaan että keskiluokkaisen elämäntavan ja yksityisyyden muuttumiseen yhä laajemmin hyväksytyksi ihanteeksi⁶⁴. Erityisesti siirtyminen 40-tuntiseen työviikkoon vuosina 1965–1970 lisäsi vapaa-aikaa, jota vietettiin yhä enemmän kodin piirissä. Vielä 1960-luvulla ulkoilu, retkeily ja liikunta olivat ylivoimaisesti suosituimmat vapaa-ajan vieton muodot, mutta 1970-luvulla vapaa-aika viihteellistyi nopeasti. Samalla porvarillinen sivistysihanne joutui tekemään tilaa viihteelle, jonka keskipisteeksi nousi muhkealla sohvalla, televisiolla ja viihde-elektronikalla varustettu olohuone, jossa mukavuuteen liittyi eskapistinen ulottuvuus, pako arjen harmaudesta viihteen maailmaan. Kaiken kaikkiaan vapaa-ajan merkitys

⁶³ Karisto ym. 1997/99, s. 171–193; Mäenpää 2004, s. 305–307..

⁶⁴ Tavallaan on hivenen huvittavaa, että keskiluokkainen, kulutuskeskeinen ja yksilöä korostava elämäntapa kodin sisustamisineen ja kodinkonehankintoineen löi lävitse juuri 1970-luvulla, jota tällä hetkellä muistellaan lähinnä päinvastaisia arvoja korostaneen taistolaisuuden aikana.

ihmisten elämässä muuttui niin, että sitä alettiin pitää tärkeänä yksilöllisenä, omia valintoja ja itseilmaisua sisältävänä elämänalueena.⁶⁵

Arjen harmauden pakeneminen ja etenkin uusien elämysten etsiminen johtivat myös siihen, että suomalaiset alkoivat joukolla matkustaa ulkomaille. Kuluttaminen ja henkinen vapautuminen olivat 1960-luvulle leimaa antaneita tekijöitä, mutta vasta seuraavalla vuosikymmenellä käytännön esteet suurten joukkojen matkailulle alkoivat poistua. Sosiaalisista esteistä etenkin työ sitoi suurta osaa suomalaisista kotipaikkakunnalleen, eikä tämä koskenut ainoastaan eläimiä pitäviä maanviljelijöitä, vaan myös monissa muissa ammateissa työskenteleville ajatus viikon mittaisesta, perheen yhteisestä lomasta oli pitkään utopiaa. Joukkomatkailun historiassa 1960-lukua pidetäänkin eräänlaisena esiasteena, jolloin varakkaat ihmiset alkoivat matkustaa, kiinnostus ulkomaanmatkailua kohtaan kasvoi ja samalla edellytykset suurten massojen matkailulle syntyivät.

Taloudellisen kasvun vuosina 1970-luvun alkupuolella ulkomaanmatkojen määrä kasvoi selvästi. Keihäsmatkojen kaltaiset matkatoimistot tarjosivat suomalaisille hyvin suunniteltuja ja suhteellisen edullisia pakettimatkoja etelän aurinkoon. Pakettimatkan idea oli, että kun opastetun matkan ohjelma oli suunniteltu retkiä ja ruokailuja myöten, niin kielitaidoton ja vieraiden kulttuurien suhteen ummikko ihminenkin saattoi lähteä matkalle. Etelänmatkoista tulikin arvostettua vaihtelua arkipäivään, vaikka aivan kaikkien ulottuvilla ulkomaiden ihmeet eivät vielä olleet: vasta yksi neljäsosa suomalaisista harrasti tässä vaiheessa ulkomaanmatkailua. Mielenkiinto oli kuitenkin suurta ja matkailun kasvua ruokki myös kulutusmyönteinen ilmapiiri. Vuosina 1975–1981 suomalaisten matkustusinto hieman laski, mutta on sen jälkeen kasvanut tasaisen kovaa vauhtia.⁶⁶

Suomalaisten elämäntavoissa 1960-luvun aikana tapahtuneet muutokset johtivat myös siihen, että alueelliset erot ja ominaispiirteet alkoivat kadota toden teolla. Erityisesti kaupungit alkoivat muistuttaa toisiaan, sillä autot, muoti, mainokset ja televisio muokkasivat katukuvaa samaan suuntaan. Toisaalta muutos kosketti myös maaseutua, sillä nyt myös maaseudulla oli mahdollista päästä entistä paremmin kiinni ”suuren maailman” hengestä. Kehityksen suunta

⁶⁵ Sarantola–Weiss, 1999, s. 370; Mäenpää 2004, s. 292–293.

⁶⁶ Åström 1999, s. 376–377.

onkin ollut se, että elämänmuodot ovat yhdenmukaistuneet ja kulttuurinen raja maaseudun ja kaupungin välillä on hälventynyt.⁶⁷

Alueellisten erojen häipyminen liittyi kiinteästi myös ihmisten lisääntyneeseen liikkuvuuteen. Helppo paikasta toiseen siirtyminen oli osa kaupunkielämän vapauden unelmaa ja yksityisautoilla oli tässä tärkeä rooli. Aina 1960-luvun alkuun asti autot olivat harvinaisia, sillä ne olivat vain hyvin varakkaiden ihmisten ulottuvilla. Vuonna 1962 tapahtuneen autojen tuonnin sääntelyn lopettamisen jälkeen tilanne muuttui nopeasti ja vuosikymmenen aikana rekisteröityjen autojen määrä peräti kolminkertaistui. Autoistumisessa alueelliset erot ovat kuitenkin suuria, sillä vielä 1975 noin puolet maan autoista oli rekisteröity Uudenmaan, Hämeen tai Turun ja Porin läänin. Jo tuolloin tilanne oli kuitenkin muuttumassa niin, että autokanta kasvoi maan laita-alueilla nopeammin kuin eteläosissa. Autokannan kasvu jatkui 1960-luvun alusta tasaisena 1990-luvun alun talouslamaan asti. Ja vaikka auto onkin jo kauan ollut kaiken kansan menopeli, niin se on kaiken aikaa ollut mitä suuremmassa määrin myös statusesine. Omistajansa varallisuuden lisäksi automerkin ja -mallin valinta on kielinyt esimerkiksi autoilijan poliittista ajattelua ja elämänasennetta.

Autoistumisen edetessä kaupunkien keskustojen katukuvaa alkoivat hallita henkilö- ja linja-autot, ja keskustakorttelien sekä uusien lähiöiden läheltä varattiin yhä enemmän tilaa pysäköintipaikoille. Kaikki ihmiset eivät kuitenkaan toivottaneet autoa lämpimästi tervetulleeksi, vaan autoistumista vastustettiin tarpeettomana ylellisyytenä, jotka rumensivat ympäristöä ja myrkyttivät ilmaa. Arvostelijat tosin edustivat itse yleensä sivistynyttä keskiluokkaa, joka asui taajamissa hyvien kunnallisten liikenneyhteyksien ulottuvilla.⁶⁸

2.7. Suomalainen mentaliteetti murroksessa

Nopeat ja raskaat muutokset vaikuttivat myös mentaalisisella tasolla. Vaikka kaupungit merkitsivätkin maaltamuuttajille yksilönvapauksien lisääntymistä vanhaan maalaisyhteisöön verrattuna, niin kansainvälisessä vertailussa yhdenmukaisuuden pakko edelleen leimasi suomalaisuutta. Jari Ehrnrooth selittää tätä sillä, että modernin kansalaisyhteiskunnan synty perustui Suomessa kollektivistisiin kansanliikkeisiin, jotka eivät tukeneet modernin yksilön

⁶⁷ Meinander 1999, s. 369; Mäenpää 2004, s. 311.

⁶⁸ Meinander 1999, s. 373–375.

nousua, vaan alistivat kansalaisyhteiskunnat yksimieliseen ryhmään kuulumiselle. Näin Suomesta tuli hänen mukaansa ankaran kollektivistinen maa, mikä on estänyt modernin yksilön kehittymistä ja johtanut ahdistukseen⁶⁹, erakkomaiseen yksintaisteluun⁷⁰ ja yksilöllisiä eroja tukahduttavaan yhdenmukaisuuteen.⁷¹

Juha Sihvola on selittänyt yksilöllistymisen myöhäistä nousua suomalaisessa yhteiskunnassa poliittisella perinteellä, joka Kekkonen kaudella kehittyi poliittiseksi kulttuuriksi, joka ”...perustui epärehellisyydelle, kaksinaismoraalille, juonittelulle ja kansalaismielipiteen halveksunnalle”. Tämä saattaa Sihvolan mukaan selittää 1960- ja 1970-lukujen suomalaisen radikalismien autoritaarisuutta sekä moraalisen rehellisyyden ja henkilökohtaisen vastuun jäämistä siinä taka-alalle. Vaikka Sihvolan luonnehdinnan Kekkonen kauden poliittisesta kulttuurista kuittaisikin kärjistyksenä, niin ainakin jotain suuntaa antavaa siinä on. Toinen yksilöllisyyden kehityksen este on Sihvolan mukaan ollut Suomen taloudellinen rakenne ja sen tarpeita varten organisoitu koulutusjärjestelmä, jonka myötä suurista, jäykistä ja hierarkkisesti johdetuista kollektivistisistä järjestelmistä sekä valmiita malleja soveltavasta insinööritaidosta on tullut suomalaiselle elämänmuodolle leimallisia piirteitä.⁷²

Suomalaisesta mentaliteetista puhuttaessa pitää ottaa huomioon myös 1800-luvulta näihin päiviin saakka vaikuttanut suomalaisuuspuhe, johon liittyy häpeä suomalaisuudesta ja suomalaisten sivistymättömyydestä. Pahimmillaan on puhuttu villieläimistä ja parhaimmillaankin suomalaisuus on nähty ”metsäläisyytenä”, josta pullo viinaa saa pirun irti. Vielä 1990-luvulla EU-jäsenyydestä keskusteltaessa mediassa nousi esille lähinnä se, kuinka kehittämätöntä suomalaisuus on ”eurooppalaisuuteen” verrattuna. Tällaisessa omaa itseä ja omaa kulttuuria häpeävässä ”itserasistisessa” suomalaisuuspuheessa on Satu Apon mukaan kyse toiseuden totalisoinnista, jossa tarkastelijat nostavat itsensä tarkasteltavien yläpuolelle ja kieltävät tarkasteltavissa havaitsemansa piirteet itsestään. Käytännössä tämä on tarkoittanut sitä, että suomalaisten eliittien jäsenet ovat nostaneet omaksumansa länsimaisen porvarillisen kulttuurin jalustalle ja omaa suomalaisuuttaan häveten leimanneet kaiken länsimaisesta porvarillisuudesta poikkeavan kehittämättömyydeksi, jota kaikkien suomalaisten on syytä hävetä.⁷³

⁶⁹ Ahdistuksesta enemmän: ks. Siltala 1992 ja Siltala 1994.

⁷⁰ Yksintaistelusta enemmän: ks. Kortteinen 1992.

⁷¹ Ehrnrooth 1996, s. 41.

⁷² Sihvola 1996, s. 104–105.

⁷³ Apo 1998, s. 83–86, 120.

Viime aikoina suomalaisuus on kuitenkin sekä Apon että Jari Ehrnroothin mukaan alkanut muuttua. Ehrnroothin luonnehdinnan mukaan syntymässä on yksilöllisempi, huvittuneempi, itsevarmempi ja seurallisempi suomalaisuus, joka on samalla itsenäisempi, moraalitietoisempi ja valmiimpi muutoksiin. Puhekuulttuurin tasolla tämä näkyy hänen mukaansa siinä, että yksilölliset puheenvuorot ja perustelut hyväksytään yhteisöä hedelmöittäviksi tekijöiksi. Silti yhdenmukaisuuden pakon perinne Ehrnroothin mukaan yhä heittää varjon, jossa yksilön erityislaatu tietyissä tapauksissa nähdään uhkatekijänä.⁷⁴

Työntekoon on Suomessa liittynyt kautta aikain voimakas yksinpärjäämisen ja suorittamisen eetos. Tutkimusta asiasta ovat tehneet muun muassa Juha Siltala (1994)⁷⁵ sekä Matti Kortteinen (1992). Yksinpärjäämisen ja suorittamisen eetos tarkoittaa työelämässä sitä, että työntekijän kunniaakysymys on voittaa itselleen oma ”reviiri” (työtehtävä tms), jota hän itse voi työpaikallaan hallita. Kyse on Kortteisen mukaan kulttuurisesta syvärakenteesta, jossa yksilön moraalinen arvo liittyy nimenomaan hänen suhteelliseen autonomiaansa, itsenäisyyteensä. Tämä oman ”reviirin” tarve näkyy molemmilla Kortteisen tutkimilla ryhmillä, työläismiehillä ja toimihenkilönaisilla. Myös Siltalan mukaan yksinpärjäämisen ja suorittamisen eetos yhdistää kaikkia suomalaisia yhteiskuntaluokkaan, sukupuoleen tai sukupolveen katsomatta, mutta miehillä yksinselviäminen on myös mieskunniaan kuuluva asia.⁷⁶

Kortteisen mukaan viime vuosikymmeninä voimistunut kulttuurinen yksilöitymisprosessi on vain voimistanut ihmisten tarvetta omaan reviiriin myös työpaikoilla. Ja mitä nuoremasta ikäluokasta on kyse, sitä suurempi tämä tarve hänen mukaansa on. Suuri ristiriita on kuitenkin siinä, että japanilaisesta työnjohtotavasta vaikutteita ottanut suomalainen työelämä on mennyt jo pitkään juuri päinvastaiseen suuntaan: Ryhmätyön vaatimus on tullut kaikkialle, selkeät työnjaot ovat kadonneet ja työnjako vieläpä joustaa tarvittaessa. Lisäksi johtajat seuraavat organisaationsa työntekoa, työnjakoa ja työtapoja entistä tiiviimmin.⁷⁷

⁷⁴ Ehrnrooth 1996, s. 42. Ks. myös Apo 1996.

⁷⁵ Siltala julkaisi loppuvuodesta 2004 uuden teoksen nimenomaan työelämän muutoksesta. Tähän työhän se ei valitettavasti ehtinyt.

⁷⁶ Kortteinen 1992, s. 300–303 vrt. Siltala 1994, s. 13–20.

⁷⁷ Kortteinen 1992, s. 312–316.

3. KOLME SUOMALAISTA SUKUPOLVEA

Pro graduni lähdeaineisto koostuu siis Keskisuomalaisessa ja Kansan Tahdossa vuosina 1965–1995 julkaistuista syntymäpäivähaastatteluilta. Koska haastatellut ovat hyvin erilaisten aikakausien ihmisiä, niin heidän elämänsä ei voi luonnollisestikaan tarkastella samalla mittapuulla. Käytänkin apuna sukupolven käsitettä.

Nykytutkimuksessa käytettävät sukupolvimallit perustuvat yleensä Karl Mannheimin ajatukselle tilastollisesta sukupolvesta, josta yhteisesti jaettu avainkokemus tekee sukupolven. Tämän teorian mukaan vahvoja avainkokemuksia luovat sodan, nopean kaupungistumisen tai laman kaltaiset syvät murrokset. Avainkokemus vaikuttaa voimakkaimmin herkimmissä vaiheissa oleviin eli 16–18-vuotiaisiin nuoriin.⁷⁸ Matti Virtanen on soveltanut Mannheimin teoriaa siten, että hänen mukaansa avainkokemus ei yleensä mobilisoi suoraan ja heti, vaan se luo sukupolvelle ristiriidan, joka hakee ratkaisua. Toisin sanoen avainkokemus ”kutsuu” mobilisaation esiin vasta, kun ulkoisessa maailmassa tapahtuu jotain, joka ”sopii” siihen.⁷⁹

Sekä Mannheimin että Virtasen sukupolvimallit on kuitenkin tehty selittämään ennen muuta poliittisia sukupolvia. Yhteiskunnallisten arvostusten, arvojen ja elämäntapojen tasolla on vaikea löytää avainkokemuksia tai otollisia tilaisuuksia, jotka laukaisisivat tuon avainkokemuksen. Hieman Mannheimia ja Virtasta paremmin yhteiskunnallisiin arvostuksiin kykenee selittämään J.P. Roosin paljon käytetty sukupolvimalli, jonka Roos kehitti omaelämäkertojen pohjalta selittämään poliittisten asenteiden lisäksi myös elämäntavassa tapahtuneita muutoksia. Roos ei puhu avainkokemuksista, mutta hänenkin typologiassaan tärkeitä tekijöitä ovat kullekin sukupolvelle keskeiset yhteiskunnalliset tapahtumat, kuten esimerkiksi sodat.⁸⁰

Tämä työn kannalta kuitenkin myös Roosin sukupolviluokitus osoittautui liian tiukaksi, jotta sillä olisi voinut selittää yhteiskunnallisissa arvostuksissa tapahtuvia muutoksia. Näiden muutosten hitaus pakotti minut hylkäämään luonnollisen sukupolven noin 20–30-vuoden mitan ja kehitlemään oman sukupolvijaottelun, jossa pääpaino on nimenomaan yhteiskunnallisissa

⁷⁸ Mannheim 1952.

⁷⁹ Virtanen 2001, s. 356–366.

⁸⁰ Roos 1987, s. 51–59.

arvostuksissa, arvoissa ja elämäntavoissa. Lopputuloksena onkin sukupolvijaottelu, jossa yhden sukupolven pituus voi olla jopa kaksinkertainen luonnolliseen sukupolveen verrattuna.

Sukupolviluokittelua varten keräsin Kansan Tahdosta ja Keski-suomalaisesta tyypittelyaineiston, johon otin juttuja vuosilta 1965, 1975, 1985 ja 1995. Yhteensä näissä jutuissa haastatellaan 89 ihmistä (poislukien kahteen kertaan haastatellut), jotka ovat syntyneet vuosien 1870–1945 välillä.

Olen jakanut haastatellut kolmeen eri sukupolveen. Ensimmäinen sukupolvi kattaa vanhimmat haastateltavat noin vuoteen 1910 saakka. Toinen sukupolvi puolestaan kattaa noin 1910–1940 syntyneet ja kolmas sukupolvi tämän jälkeen syntyneet. Käyttämäni sukupolviluokittelu on syntynyt melko puhtaasti alkuperäisaineiston pohjalta: sen lähtökohta on tutkimuskysymyksistäni johtuen lähinnä sosiaali- ja mentaliteettihistoriallinen, joten esimerkiksi poliittisilla tapahtumilla on tässä luokittelussa hyvin vähän sijaa.

3.1. Ensimmäinen sukupolvi

Ensimmäistä sukupolvea (ennen vuotta 1910 syntyneet) luonnehtii usein lapsuudessa ja nuoruudessa koettu köyhyys, suuri sisarusparvi sekä pakko lähteä jo nuorena raskaisiin töihin kauas kodin ulkopuolelle. Kuoleman läsnäolo on hyvin monelle keskeinen kokemus: lapsena kuolleiden sisarusten lisäksi moni on kokenut lapsuudessaan joko toisen tai molempien vanhempien kuoleman. Koulutuksesta ei haastatteluissa juuri ole mainintoja, mutta maininnan puutteesta ja varhaisen töihinlähtöään (yleensä 13–17 vuotta) korostamisesta voinee päätellä, että koulutus on hyvin vähäistä.

Ammateista ensimmäiselle sukupolvelle ovat tyypillisiä perinteiset maalaisyhteiskunnan elinkeinot. Suuri osa miehistä on hankkinut elantonsa joko maanviljelijänä, tukinuittajana tai savottajatkänä. ”Herra-ammattaja” tässä sukupolvessa ovat myllärin, teurastajan, kyläkauppiaan ja sahanomistajan kaltaiset ammatit, jotka eivät vaadi erityistä koulutusta. Koulutusta vaativia ammatteja ovat lähinnä opettajan ja metsäteknikon työt. Työläisammatit ovat pääsääntöisesti joko perinteisiä käsityöläisammattaja (seppä, muurari) tai vaihtoehtoisesti hyvin vähän koulutusta vaativia (rakennusmies, laivanlastaaja, sahatyömies). Tyypillisiä naisten ammatteja

ovat emäntä, piika, palvelija,kehrääjä. Työläisnaiset ovat työskennelleet mm. ompelijoina tai puuvillatehtaan työläisinä.

Elämänura on kuitenkin se seikka, joka ehkä kaikkein selvimmin erottaa ensimmäisen sukupolven edustajat seuraavista sukupolvista. Tässä sukupolvessa sosiaalisen nousun tarinoita on nimittäin harvassa. Paljon yleisempää on, että elämä on ollut joko jatkuvaa sinnittelyä toimeentulon rajamailla tai sitten vakavaraisuus on siunannut kantajaansa lapsuudesta lähtien. Varsinkin vuoden 1965 Kansan Tahdosta löytyy paljon iäkkäitä haastateltuja, jotka yhä joutuvat käymään töissä henkensä pitimiksi. Palkkatyöllä kansaneläkettään täydentää mm. 86-vuotias Kalle Heikkinen, joka myy kioskissa kaljaa ja muita virvokkeita.⁸¹ Samoin on laita 78-vuotiaan kemiläisen halonhakkaaja Hansi Vuokilan, jonka jokapäiväinen urakka vielä vanhoilla päivilläkin on kaksi mottia (ts. kuutiometriä) halkoja. Työn raskaus ei kuitenkaan ole Hansin suurin vaiva, vaan ongelmana alkaa olla eksyminen työmatkalla, sillä silmistä on alkanut näkö heiketä.⁸²

Vuosisadan alusta lähtien sosiaalisen nousun tarinat kuitenkin alkavat hieman lisääntyä. Silti tyypillistä on, etteivät ensimmäisen sukupolven edustajat ole päässeet kunnolla osallisiksi toisen maailmansodan jälkeisestä taloudellisesta noususta.

3.2. Toinen sukupolvi

Toista sukupolvea (1910–1940 syntyneet) luonnehtii ennen kaikkea koulutuksen lisääntyminen, ammattityöläisten määrän kasvu sekä lukuisat sosiaalisen nousun tarinat. Vanhempien tai sisarusten kuoleman kokeneita on lähinnä sukupolven alkupuolella. Nuorena töihin lähteneitä on edelleen paljon, mutta ylempää koulutusta saaneiden osuus kasvaa huomattavasti. Tämä sukupolvi on pitkälti sodanjälkeinen jälleenrakentajien sukupolvi, joka – toisin kuin ensimmäinen sukupolvi – on myös päässyt osalliseksi kasvaneesta materiaalisesta hyvinvoinnista.

Miesten ammateista maanviljelijä on edelleen yleisin, mutta tukinuitto ja savottatyö alkaa olla toisen sukupolven edustajilla lähinnä nuoruuden kokeiluvaihe ennen varsinaiseen ammattiin

⁸¹ KT 17.3.1965, s. 7: ”Kontiomäen teräsvaari hiihtänyt 106 kilometriä”.

⁸² KT 14.7.1965, s. 6: ”Kaksi mottia halkoja päiväurakka 78-vuotiaalla”.

siirtymistä. Ylipäänsä maalaisammattien määrä vähenee ensimmäiseen sukupolveen verrattuna huomattavasti. Työläisammateissakin tapahtuu selkeitä muutoksia: Läheskään kaikkiin ammatteihin ei enää kelpaa kuka tahansa pystymetsästä revitty mies tai nainen. Metsurien ja perinteisten käsityöläisammattien rinnalle nousevat jotain erityistaitoa tai koulutusta vaativat ammatit (esim. hitsausohjaaja, raitiovaunun kuljettaja). Aiempaan verrattuna toisen sukupolven herra-ammateille tyypillistä on koulutuksen kasvanut rooli. Samalla näistä ammateista on tullut tyypillisesti ylempiä toimihenkilöammatteja. Haastatelluista löytyykin perinteisten pappien ja opettajien ohella myös insinööri, lakimiehiä, kunnanjohtaja, ekonomi ja arkkitehti.

Kokonaan uudeksi ammattiryhmäksi toisessa sukupolvessa nousevat vähän koulutusta saaneet toimistotyöntekijät, jotka voidaan laskea alempien toimihenkilöiden ryhmään. Nämä ovat yleensä joko kaupan alalta tai ammattiyhdistystoiminnan piiristä nousseita. ”Tyvestä puuhun” nouseva työura on näille ihmisille tyypillinen piirre, sillä he ovat yleensä lähteneet töihin hyvin nuorena ja aloittaneet uransa esimerkiksi rakennuksilta, savotoilta tai kaupan juoksupoikana.

Voimakkaan sosiaalisen nousun tarinat ovat muutenkin tyypillisiä erityisesti toisen sukupolven miehille. Huonoista oloista toimistotyöntekijöiksi nousseiden lisäksi tässä sukupolvessa toteutuu monta erilaista sosiaalisen nousun sankaritarinaa. Esimerkiksi huutolaispoika Antti Hiltusesta tuli oman tilan isäntä, kunnanvaltuuston ja -hallituksen pitkäaikainen puheenjohtaja ja lopulta pitäjänneuvos.⁸³ Köyhän kodin poika Veikko Korhonen puolestaan luki itsensä ekonomiksi, eteni Instrumentariumin markkinointijohtajaksi ja lopulta perusti oman mainos- ja konsulttitoimiston.⁸⁴

Tuntuu myös siltä, että toisen sukupolven tarinoihin liittyisi huomattava kiinnostus kunnallispolitiikkaan ja muihin luottamustoimiin. On kuitenkin vaikea sanoa, missä määrin tämä on sukupolveen liittyvä seikka ja missä määrin kyse on siitä, että tiettyinä aikakausina tällaista toimintaa arvostettiin niin paljon, että se pitkälti määräsi ketä lehdissä nostettiin haastateltaviksi.

⁸³ KT 21.2.1985, s. 6: ”Pitäjäneuvos on oloneuvos”.

⁸⁴ KSML 22.1.1985, s. 11: ”Korkeakulttuuri kuuluu kaikille”.

3.3. Kolmas sukupolvi

Kolmas sukupolvi (1940 jälkeen syntyneet) on ennen kaikkea niin sanottujen suurten ikäluokkien sukupolvi, jota tässä työssä edustavat lähinnä vuoden 1995 Keskisuomalaisessa 50 vuotta täyttäneet, vuonna 1945 syntyneet ihmiset. Tämä on myös ainoa sukupolvi, joka on omassa luokittelussani melko lailla yhteneväinen J.P. Roosin luokittelun kanssa. Roosin mukaan tätä sukupolvea luonnehtivat erityiset ”ei-kokemukset”: heidän elämässään ei ole ollut sairauden, katastrofien, suoranaisten puutteen, äkillisten muutosten ja sotien kokemuksia.⁸⁵ Muun muassa lapsilisälain (1948) ansiosta tämä ikäluokka on saanut viettää taloudellisesti aiempaa turvatumman lapsuuden.⁸⁶

Aivan vailla kovia koettelemuksia kolmas sukupolvi ei kuitenkaan enää ole: 1990-luvun alun talouslama ja sen mukanaan tuoma ennätystyöttömyys iski tähän sukupolveen ja aiheutti henkisen nöyryytyksen ja elintason laskun lisäksi myös suoranaista puutetta ja jopa nälkää.⁸⁷ Roosin väite ”ei-kokemuksista” on myös siinä mielessä huteralla pohjalla, että voidaan hyvällä syyllä kysyä, oliko menneen ajan yhteiskunnan absoluuttinen köyhyys henkisesti yhtään sen nöyryyttävämpää kuin nykyajan suhteellinen köyhyys. On vaikea ajatella, että nykyajan kulutusta ja taloudellisia arvoja palvovassa yhteiskunnassa olisi jotenkin aiempaa helpompaa olla muita ”huonompi” tällä sektorilla. Köyhyystutkijoiden mielestä suhteellinen köyhyys onkin aivan yhtä nöyryyttävää kuin todellinen, absoluuttinen köyhyys, jossa ihmisellä ei ole rahaa edes ruokaan.⁸⁸

Kaikesta huolimatta negatiivisten kokemusten vähyttä voidaan pitää kolmannelle sukupolvelle tyypillisenä piirteenä, sillä jos vertaa suurten ikäluokkien elämäkokemuksia esimerkiksi Kansan Tahdon vuonna 1965 haastattelemaan 40-vuotiaaseen asutustilalliseen Pentti Tiilikaiseen, niin ero on selvä. Melko harva suurten ikäluokkien edustaja on jäänyt täysin orvoksi kuusivuotiaana, viettänyt lapsuutensa lastenkodissa ja kasvatuskodeissa, aikuistuttuaan kierrellyt hanttihommissa ympäri maata ja avioituttuaan rakentanut vekselivedolla ja hartiapankilla pienen asutustilan keskelle Pohjois-Suomen asumatonta ja hallanarkaa korpea. Ja

⁸⁵ Roos 1987, s. 55–56.

⁸⁶ Savioja ym. 2000, s. 64.

⁸⁷ Kortteinen & Tuomikoski 1998.

⁸⁸ Ritakallio 1991, s. 4. Nykyään absoluuttisesta köyhyydestä voidaan Ritakallion mukaan puhua lähinnä kehitysmaissa. Länsimaissa köyhyys määritellään aina suhteessa vallitsevaan kulttuuriin ja elinoloihin. Tutkijat eivät ole yksimielisiä siitä, pitäisikö köyhyyden määritelmä sitoa tulonjaon eriarvoisuuteen vai konkreettiseen elämisen minimitasoon.

vain 40-vuotiaana, kun on viimein saanut raivattua juuri sen verran peltoa, että sillä voisi jo elää, alkaa terveys jo pettää.⁸⁹

Kolmannelle sukupolvelle tyypillistä on, että kouluttautumismahdollisuudet ovat olleet erittäin hyvät, ja opintolainan tulon jälkeen (periaatteessa) kaikilla on ollut mahdollisuudet kouluttaa itsensä. Koulutusmahdollisuuksia on myös käytetty hyväksi ja vuoden 1995 Keskisuomalaista katsoessa huomaa, että koulutusta myös arvostetaan: karkeasti arvioiden lähes puolet haastatelluista tuntuu olevan korkeakoulutettuja. Erona aiempiin sukupolviin on myös se, että kolmannen sukupolven edustajat eivät ole aloittaneet työuraansa alemmilta paikoilta, vaan ovat siirtyneet suoraan koulutustaan vastaaviin töihin – jopa suoraan päällikkötasolla. Tästä huolimatta kolmannen sukupolven ihmisillä on voimakkaan nousevat työurat. Muutenkin tuntuisi siltä, että työurasta on tullut kolmannessa sukupolvessa keskeinen arvostetun elämän mittari. Haastatelluilla nimittäin on pääsääntöisesti hyvin nousujohteinen työura, johon he ovat keskittäneet suuren osan tarmostaan. Esimerkiksi Suomen Gallupin toimitusjohtaja Leila Lotti kertoo, ettei ole töidensä takia ehtinyt koskaan perustaa perhettä.⁹⁰

Hyvien lähtökohtien ja hyvin sujuneen elämän käänköpuoli on se, että toisin kuin aiemmillä sukupolvilla, kolmannen sukupolven elämäkokemukset ovat usein melko suppeita. Tämä johtuu tietysti osittain siitä, että tämän sukupolven haastateltavat ovat tutkimusaineistossa vasta 50-vuotiaita. Roos katsoo kuitenkin, että tämän sukupolven elämä on oikeasti ”tyhjentynyt”, he ovat kokeneet paljon vähemmän kuin aiempien sukupolvien edustajat olivat vastaavan ikäisinä kokeneet.⁹¹ Vaikka alle 60-vuotiaiden haastatteluja ei aiempina vuosikymmeninä olekaan julkaistu kovin paljon, niin aineistoni ei ainakaan todista päinvastaista. Osittain kyse kuitenkin saattaa olla Roosin havaitsemasta tälle sukupolvelle tyypillisestä piirteestä: yksityisen ja julkisen vahvasta erottelusta sekä oman julkisuuskuvan vaalimisesta välttämällä negatiivisista asioista kertomista.

⁸⁹ KT 18.2.1965, s. 5: ”Kurkkusyöpä yritteliään asutustilallisen kiusana”.

⁹⁰ KSML 6.1.1995, s. 8: ”Huusholli ja gallupit järjestyksessä”.

⁹¹ Roos 1987, s. 58, 67–68.

4. KOHTI KIIHTYVÄÄ MUUTOSTA 1965–1975

4.1. Vanha maalaismies nuortuu

Tässä alaluvussa etsin määrällisen vertailun keinoin eroja vuosina 1965 ja 1975 julkaistujen syntymäpäivähaastattelujen välillä. Määrälliseen vertailuun olen ottanut 40 juttua vuodelta 1965 ja 40 vuodelta 1975. Kummankin tutkimusvuoden aineistosta puolet on Kansan Tahdosta ja puolet Keski-suomalaisesta. Mukaan on valittu molemmista vuosikerran 20 ensimmäistä kriteerit täyttävää syntymäpäivähaastattelua⁹².

Vuonna 1965 haastateltujen syntymäpäiväsankareiden keski-ikä on noin 77 vuotta.⁹³ Naisia 40 haastatellusta on yhteensä 11. Kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä lehtien välisistä eroista ei voi 40 jutun perusteella tehdä, mutta naishaastatteluista peräti 8 julkaistaan Keski-suomalaisessa ja Kansan Tahdon osuudeksi jää vain 3 haastattelua. Syntymäpäiväsankareiden keski-ikä nousee Keski-suomalaisessa noin 83 vuoteen ja Kansan Tahdossa noin 71 vuoteen.

Haastateltujen keski-ikä laskee kuitenkin nopeasti 1970-luvulle tultaessa. Vuonna 1975 keski-ikä on laskenut jo 70 vuoteen. Naisten osuus sen sijaan on pysynyt suunnilleen ennallaan, sillä heitä on 40 haastatellusta 10. Lehtien väliset erot näyttävät myös tasaantuneen, niin ettei merkittäviä eroja näy: Ensisijaisesti tämä johtuu siitä, että Keski-suomalaisen haastatteleminen päivänsankareiden keski-ikä on laskenut peräti 15 vuodella. Naishaastateltujen määrä on molemmissa lehdissä nyt suunnilleen sama, sillä vuoteen 1965 verrattuna Kansan Tahto on lisännyt naisten haastatteluja ja Keski-suomalainen puolestaan vähentänyt.

Vuoden 1965 haastateltavat kuuluvat lähes kaikki ensimmäiseen sukupolveen: neljästäkymmenestä haastatellusta vain kaksi edustaa toista sukupolvea. Jos vuonna 1965 haastateltuja ensimmäisen sukupolven edustajia verrataan kaikkiin ensimmäiseen sukupolveen kuuluviin, niin vuoden 1965 lehdissä esiin nostettuja tuntuu yhdistävän muihin verrattuna se, että he ovat korostetusti tavallisia ihmisiä, jotka eivät ole tehneet elämässään mitään erikoista.

⁹² Syntymäpäivähaastattelun kriteerinä pidän sitä, että päivänsankaria on todella haastateltu ja että se näkyy myös jutusta. Jutut, joissa pelkästään referoidaan syntymäpäiväsankarin ansioluetteloa on jätetty pois aineistosta.

⁹³ Luvusta on jätetty pois yksi syntymäpäivähaastattelu, joka muodollisesti täyttää asettamani ehdot: Keski-suomalaisen 25.5.1965 julkaisema syntymäpäivähaastattelu Neuvostoliiton vanhimmasta asukkaasta, 160-vuotiaasta Shirali-Baba-Muslimovista on uskottavuudeltaan liian epäselvä.

Vielä kymmenen vuotta myöhemmin vuonna 1975 tilanne on se, että noin kolme viidesosaa haastatelluista on ensimmäisen sukupolven edustajia. Vuonna 1975 haastatellut ensimmäisen sukupolven edustajat eroavat kymmentä vuotta aiemmin haastatelluista siinä, että he ovat yleensä joko tehneet elämässään jotain tavallisuudesta poikkeavaa tai olleet poliittisesti aktiivisia. Yleistäen voisi sanoa, että Keskisuomalainen on ottanut vuonna 1975 haastateltavakseen ihmisiä, jotka ovat omilla teoillaan lunastaneet tavallista merkittävämmän aseman paikallisyhteisössään. Osa on kokenut jopa sosiaalisen nousun. Tyypillisiä haastateltuja ovat mm. Tanskassa nuorena miehenä karjataloutta opetellut maanviljelijä Kalle Valkeisenmäki⁹⁴ sekä kauppiaan apupojasta kyläkauppiaksi noussut Sulo Mäki⁹⁵. Kansan Tahdon vuonna 1975 haastateltavia syntymäpäiväsankareita sen sijaan luonnehtii aktiivisuus politiikan kentällä. Ensimmäisen sukupolven edustajissa kunnanvaltuuston jäsenyys on vielä harvinaista, mutta suurin osa on toiminut aktiivisesti työväenliikkeessä sekä osallistunut SKP:n maanalaiseen toimintaan 1920–1930-luvuilla. Toiminta kielletyssä kommunistisessa puolueessa on tämän sukupolven haastatelluille kunnanvaltuutettuna toimimista suurempi ansio. Vuonna 1975 haastateltuja toisen sukupolven edustajia esittelen luvussa kuusi, joka kattaa vuodet 1975–1985.

Ammattijakaumaltaan vuonna 1965 haastatellut ensimmäisen sukupolven edustajat ovat muina vuosikymmeninä haastateltuihin samaan sukupolveen kuuluviin verrattuna kaikkein perinteisimpien ja samalla maalaisimpien ammattien harjoittajia. Haastatellut ovat lähinnä uitto- ja metsätyömiehiä, maanviljelijöitä, emäntiä, piikoja, kehrääjiä tai pelkästään työmiesnimikkeen alla kulkevia. Sosiaalisen asteikon yläpäästä löytyy opettajan, metsäteknikon, myllärin ja teurastajan tapaisia ammatteja. Sen sijaan ensimmäisen ja toisen sukupolven välimaastossa pyörivät, jonkin verran koulutusta tai erityistaitoja vaativat ammatit (saha- ja metallityömiehet, ompelija jne.) puuttuvat kokonaan vuoden 1965 aineistosta, mutta ovat jo selkeästi edustettuina vuonna 1975 haastatelluissa ensimmäisen sukupolven ihmisissä. Samoin kaupan alan ammatit puuttuvat kokonaan vuonna 1965 haastateltujen joukosta, mutta nousevat esille vuonna 1975 haastateltujen ensimmäisen sukupolven edustajien joukossa.

Edellä mainitut erot selittyvät vain osin sillä, että vuonna 1965 haastatellut ovat pääsääntöisesti ensimmäisen sukupolven alkupuolella syntyneitä, kun taas sukupolven loppupuolella syntyneet ovat pääosin vuonna 1975 tai myöhemmin haastateltuja. Kaikki mainitut eroavaisuudet ovat

⁹⁴ KSML 15.1.1975, s. 7: ”Isä olisi lähettänyt lukkarinkoulun”.

⁹⁵ KSML 14.1.1975, s. 7: ”Kyläkauppiaan elämä ollut työntäyteistä”.

nähtävissä myös sukupolven loppupuolella, jolloin niitä voi pitää todellisina eroina sen suhteen, millaista elämää kullakin vuosikymmenellä on arvostettu.

4.2. Elämän fyysisyys ja työn ensisijaisuus

Vuosina 1965–1975 arvostettu elämä ei ole julkaistujen syntymäpäivähaastattelujen perusteella ollut mitään helppoa ja joutilasta elämää, vaan arvossa on ollut pitkä, koviakin kokemuksia sisältänyt elämä, jota on rytmittänyt lapsuudesta vanhuuteen saakka kova ruumiillinen työ ja raataminen. Ruumiillinen työ on usein aloitettu jo alle kymmenvuotiaana ja monesta haastattelusta voi lukea, että ruumiillista työtä aiotaan tehdä kuolemaan saakka. Vasta aivan jakson viimeisinä vuosina lehtiin alkaa tulla syntymäpäivähaastatteluita, joissa ruumiillinen työ ja elämän kaikinpuolinen fyysisyys eivät ole enää niin vahvasti läsnä, vaan koviksi työntekijöiksi voidaan kehua myös linja-autoyrittäjää⁹⁶, koulun rehtoria⁹⁷ ja kyläkauppiasta⁹⁸.

Käytännössä elämän fyysisyys nousee kuitenkin esille lähes kaikista jutuista. Erityisesti 1960-luvun puolella haastatelluista lähes kaikki ovat ruumiillisen työn tekijöitä. Toisekseen fyysisyys on läsnä myös muuten: esimerkiksi pitkälti henkistä työtä tekevän metsäteknikon haastattelussa hänen työstään ei puhuta juuri mitään, vaan paljon tärkeämmäksi nousee haastatellun hiihtoura sekä se, että hän nuorena miehenä valmisti veljiensä kanssa käsityönä suksia ja hiihtovoiteita myytäväksi asti.⁹⁹ Samoin teurastamon ostoasiamiehen haastattelu käsittelee pääasiassa sitä, miten eläimet haastatellun nuoruudessa piti juosta kiinni ennen teurastusta sekä toisaalta sitä, missä iässä haastateltu ensimmäistä kertaa ampui minkäkin eläimen.¹⁰⁰ Yksi harvoista 1960-luvun haastatteluista, joissa fyysiset suoritukset eivät ole lainkaan läsnä, on 95-vuotiaan opettajan ja musiikkimiehen haastattelu. Jutussa ei kuitenkaan puhuta haastatellun työstä juuri mitään, vaan hän kertoilee Jyväskylän musiikkielämän suurista persoonallisuuksista sekä kohtaamisestaan Sibeliuksen kanssa.¹⁰¹

⁹⁶ KSML 3.1.1975, s. 7: ”On osattava palvella ihmistä”.

⁹⁷ KSML 10.1.1975, s. 7: ”Keskiasteen opettajakoulutus kaipaa pikaista uudistamista”.

⁹⁸ KSML 14.1.1975, s. 7: ”Kyläkauppiaan elämä ollut työntäyteistä”.

⁹⁹ KSML 10.1.1965, s. 15: ”80-vuotias hiihtoveteraani vielä valmis kilpailemaan”.

¹⁰⁰ KSML 24.1.1965, s. 3: ”Velho-Aleksin konin, pukkijahdin ja monta muuta hauskaa asiaa muistaa Lievestuoreen karjamies”.

¹⁰¹ KSML 11.5.1965, s. 9: ”Sibelius ja Jyväskylän merkkihenkilöt Sysmän teräsvaarin muistiaarteistossa”.

Myös kädentaidot ja itse tehtyjen tuotteiden pienimuotoinen kauppa ovat olleet vielä 1960-luvun loppupuolen haastatteluissa arvossaan. Moni miespuolinen haastateltava on päivätyönsä ohella valmistanut veneitä, jotkut myös suksia ja suksivoiteita. Tällaiset sivutoimiset työt nousevat esille erityisesti Keski-suomalaisen haastatteluissa. Sekä Keski-suomalaisessa että Kansan Tahdossa naispuolisten syntymäpäiväsankareiden keuhutaan lähes poikkeuksetta olevan ”käteviä käsistään”. 1970-luvulle tultaessa tällaiset kuvaukset itse tehtyjen tuotteiden pienimuotoisesta kaupasta ja sivutoimisista töistä katoavat nopeasti haastatteluista. Myöskään jokaista naista ei enää välttämättä tarvitse kehua käsityöihmiseksi.

1960-luvun loppupuolen lehdissä haastateltujen suhteesta työhönsä on hyvin vähän mainintoja. Jutuista välittyy kuitenkin sellainen kuva, että työtä on pitänyt tehdä juuri niin kovasti kuin vain on ikinä kyennyt. Tätä kaikin voimin työssä raatamisen glorifioimista voi kutsua raatajuuden diskurssiksi. Monesti syntymäpäiväsankareita keuhutaan myös ”toimeliaiksi”, ”ahkeriksi” tai ”työteliäiksi”. Parhaiten tätä oletusta hiki hatussa työskentelemisen arvostuksesta vahvistaa kuitenkin vastakkainen esimerkki, sillä Kansan Tahto on katsonut tarpeelliseksi erikseen huomauttaa haastateltavastaan, että ”Eräässä suhteessa Niemis-äijä on ollut poikkeus työmiehen prototyypistä, hän ei ole tehnyt työtä koskaan itseään liiaksi rasittamalla, on osannut pysyä kohtuudessa”.¹⁰²

1970-luvun mittaan haastattelut alkavat kuitenkin yhä enemmän käsitellä sitä, mitä työnteko on haastateltavan elämässä loppujen lopuksi merkinnyt. Ja usein haastateltavat sanovat, että työ on ollut hyvin tärkeää – ellei peräti heidän elämänsä tärkein asia –, kuten esimerkiksi Kansan Tahdossa vuonna 1975 haastateltu 90-vuotias Ilkka Sarkkinen sanoo. Tämä ei kuitenkaan yleensä tarkoita, että työ olisi ollut elämän ainoa asia, sillä Sarkkisenkin mainitaan olevan perheellinen mies, joka on ehtinyt olla sekä vanhan sosialidemokraattisen puoleen että SKP:n jäsen. Joka tapauksessa haastattelussa keskeiselle sijalle nousee Sarkkisen työura, joka on siinä mielessä poikkeuksellinen, että hän on ennen ensimmäistä maailmansotaa työskennellyt venäläisillä metallitehtailla Pietarissa ja Muurmanskissa.¹⁰³

Etenkin 1960-luvulla, mutta osin myös 1970-luvun alussa sekä Kansan Tahdon että Keski-suomalaisen haastattelemat ihmiset ovat lähes täysin maa- ja metsätalouselämän ammattien edustajia. Keski-suomalaisessa tyyppihaastateltava on maanviljelijä ja Kansan Tahdossa

¹⁰² KT 28.1.1965, s. 4: ”Arvannostolla alokkaaksi”.

¹⁰³ KT 4.1.1975, s. 4: ”Varjakan ja Putilovin työmies 90 vuotta”.

metsätyömies tai uittojätkä. Keväällä 1970 Kansan Tahto julkaisee Jätjän kulttuuripäivät -nimisen tapahtuman yhteydessä lukuisia syntymäpäivähaastatteluja savotta- ja tukkijätkeistä, ukkoherroista eli työnjohtajista yms. Haastatteluissa käy selkeästi ilmi, että moottorisahat ja traktorit ovat jo korvanneet menneen ajan suuret savotat ja purouitotkin ovat jo loppuneet. Silti – tai ehkä juuri siksi – Kansan Tahto tuntuu arvostavan juuri tätä menneen ajan savotoilla ja uitoilla työskentelyä aina 1970-luvun alkuun asti ehkä enemmän kuin missään muussa ammatissa työskentelyä.

Erityisesti nousu tavallisesta jätkästä ukkoherraksi, eli vastaavaksi työnjohtajaksi, on Kansan Tahdossa hyvin korkealla arvostettu asia. Vuoden 1970 Kansan Tahdossa haastateltu 65-vuotias savottajätkä Albin Tervo toteaaakin kaihoisasti, että: *”nythän on vähän vanhanajan itseoppineita ukkoherroja. Töitä johtelevat teknikot ja metsänhoitajat”*. Savotoilla työskentelyä Kansan Tahdon haastatellut eivät juuri romantisoi, vaan Albin Tervokin vastaa toimittajan uteluun jätjänromantiikasta näin: *”Enpä tiedä. En osaa sanoa. Korvessa asuminen ei ole oikein romanttista, kun eläminen on otettava kovalla työllä”*. Lisäksi hän huomauttaa, että varsinkin aiemmin kämpät olivat hädän tuskin ihmisasunnoksi kelpaavia ja ihmisten luokse pääsi niin harvoin, *”ettei ole ehtinyt akottumaan”*.¹⁰⁴

Sen sijaan uitoilla työskentelystä kaikki Kansan Tahdon syntymäpäiväsankarit löytävät ”jätjänromantiikkaa”. Kansan Tahdossa vuonna 1970 haastateltu 60-vuotias ukkoherra Eino Tervo muistelee uittoja näin: *”Pölkylälasku on tosittukkilaisen työtä, tai ainakin oli. Laskettelin ja sauvojin pölkylällä, vaikka monesti ei olisi ollut aihettakaan. Monesti seilasin pölkylällä joen yläjuoksulta alas.”*¹⁰⁵ Lämpimiä muistoja on myös 75-vuotiaalla Kaisa Korhosella, joka työskenteli uitto- ja savottakokkina. Jo jutun otsikko kertoo kaiken oleellisen: *”Vanhan kokin mieli palaa uitoille”*.¹⁰⁶ Uittojen ihmeellisyyttä muistellaan Kansan Tahdossa myös muualla kuin vain Jätjän kulttuuripäivät -tapahtuman yhteydessä.

Kansan Tahdon työntekeä koskevassa kirjoittelussa tapahtuu vuosina 1965–1975 selkeä muutos. Vielä vuonna 1965 tehdastyöntekijät puuttuvat käytännössä täysin haastateltujen joukosta, mutta vuosikymmenen vaihteen tienoilla heidät aletaan selkeästi hyväksyä syntymäpäivähaastattelun arvoisiksi. Viimeistään tässä vaiheessa koneet hyväksytään ihmisen rinnalle. Niinpä 1970-luvun puolivälissä lehdissä haastatellaan monia iäkkäitä ja

¹⁰⁴ KT 24.4.1970, s. 6: ”Kolme vuosikymmentä savotta kotina”.

¹⁰⁵ KT 24.4.1970, s. 5: ”Kuukkeli on tykättävä lintu – se tykkää jätkeistä”.

¹⁰⁶ KT 24.4.1970, s. 6: ”Vanhan kokin mieli palaa uitoille”.

mielenkiintoisen elämän eläneitä tehdastyöntekijöitä, jotka olisi ikänsä puolesta voitu haastatella jo kymmentä vuotta aiemmin. Monessa 1970-luvun alkupuolen syntymäpäiväjutussa myös pohditaan tehdastyön ja perinteisten, uitto- ja savottatyön kaltaisten töiden eroavaisuuksia. Esimerkiksi 80-vuotias Tatu Heiskanen kertoo vuoden 1975 lehdessä, että *”...tehdastyö, likainen ympäristö ja kurja palkka ei juuri kiinnostanut, ja kahta vuotta myöhemmin lähdin pohjoiseen metsä- ja uittohommiin, jossa työskentelin uittomiehenä ja kokkina, Heiskanen kertoo.”*¹⁰⁷ Sen sijaan saha- ja metallityömies Ilkka Sarkkinen on haastattelun mukaan tehnyt raskasta tehdastyötä koko elämänsä, mutta jutusta käy ilmi, että hän on ylpeä työstään ja korostaa olleensa kova työmies.¹⁰⁸

Jos Kansan Tahdolta kestää 1960- ja 1970-lukujen vaihteeseen hyväksyä tehdastyö samalle viivalle metsätyön tai muun luonnossa tapahtuvan työn rinnalle, niin Keskisuomalaisessa kaupunkimaisten ammattien tulo syntymäpäivähaastatteluihin kestää lähes 1970-luvun puoliväliin. Itse asiassa erittäin harva Keskisuomalaisessa vuosina 1965–1975 haastatelluista asuu kaupungissa. Lehden asennetta (ainakaan Jyväskylää suurempiin) kaupunkeihin kuvaa hyvin vuonna 1970 julkaistu vanhaemäntä Elli Virtasen 75-vuotishaastattelu, jossa kerrotaan päivänsankarin asuneen nuorena jonkin aikaa Lahdessa. Lehti kuitenkin kertoo, että: *”Kaupunki ei kuitenkaan viehättänyt sydänmailla syntynyttä, luonnonläheisyyteen tottunutta nuorta neitoa”*.¹⁰⁹

Sosiaalisen nousun tarinoita vuosina 1965–1975 julkaistuista syntymäpäivähaastatteluista löytyy hyvin vähän. Sekä Kansan Tahdosta että Keskisuomalaisesta löytyy kuitenkin joitakin haastateltuja, jotka huonoista lähtökohdista huolimatta ovat onnistuneet saamaan itselleen oman maatilän. Kansan Tahdon haastatteluissa oman (pien-)tilan saamista harvoin nostetaan järin suureksi saavutukseksi, mutta Keskisuomalaisessa isännäksi pääseminen nähdään vielä 1970-luvun alussa suurena asiana monen syntymäpäiväsankarin elämässä. Esimerkiksi vuonna 1970 julkaistussa Kalle Jokisen 70-vuotishaastattelussa kerrotaan, miten metsätyömiehen poika *”sitkeällä työllä ja uurastuksella tavoittaa päämäärän”* ja ostaa viimein oman tilan. Ja siihen aikaan Keskisuomalainen vielä kehuu kunnolla ostetun maatilän: *”Sai ensiluokan peltoa 7 hehtaaria ja hyväkasvuista metsämaata lähes 30 hehtaaria. Oli kivinavetat ja kaikki, iso asuinrakennus ja tarpeellinen määrä muita rakennuksia.”*¹¹⁰

¹⁰⁷ KT 19.3.1975, s. 4: ”Tatu Heiskanen on kokenut elämän myrskyt ja tyvenet”.

¹⁰⁸ KT 4.1.1975, s. 4: ”Varjakan ja Putilovin työmies 90 vuotta”.

¹⁰⁹ KSML 8.1.1970, s. 7: ”Osaansa on tyydyttävä”.

¹¹⁰ KSML 11.1.1970, s. 6: ”Kalle Vihtori Tuominen: 7-vuotiaana mottimetsään”.

Molemmissa lehdissä etenkin 1960-luvun loppupuolen haastattelut huokuvat sellaista asennetta, että vanhanakaan ei saanut alistua toimeettomaksi, vaan töitä oli tehtävä voimiensa mukaan hautaan saakka. Esimerkiksi 92-vuotias Kaarle Leppäkangas kehuu vuoden 1965 Keski-suomalaisessa tehneensä vielä edellisenä keväänä toistasataa heinäseivästä, mutta lopettaneensa veneiden veistämisestä ”jo kolme vuotta sitten”.¹¹¹ Vastaavasti 95-vuotiaan Emma Niemisen kerrotaan yhä hoitavan oman taloutensa, käyvän kaupassa ja nostavan jopa itse eläkkeensä valtatie takana olevasta pankista.¹¹² Kansan Tahto tavoittaa ehkä jotain oleellista ajan hengestä, kun se vuonna 1965 kirjoittaa 78-vuotiaasta halonhakkaaja Hansi Vuokilasta, että: ”Päivä päivän ja vuosi vuoden jälkeen on mennyt menojaan, on tullut elämän iltapuoli, mutta työ ei ole päättynyt. Sitä pitääkin tehdä, muuten menee kunto kokonaan!”¹¹³

Kovan ja vanhuuteen asti kestävä työnteon arvostus säilyy pitkälle 1970-luvulle saakka. Esimerkiksi vuonna 1975 haastateltu 80-vuotias liikennöitsijä Eino Turunen kertoo ajaneensa oman firman linja-autoja aina 78-vuotiaaksi saakka, jolloin linja-auton ajokortti vanheni lopullisesti. Haastattelussa hän korostaa tunteneensa aina työn iloa, vaikkei ole koskaan pitänyt vapaa- eikä pyhäpäivää.¹¹⁴ Saman vuoden lehdessä haastateltu 90-vuotias Sohvi Tetri puolestaan kehuu jääneensä ompelijan työstä eläkkeelle vasta, kun viherkaihi vei näön 74-vuotiaana.¹¹⁵ Ja 80-vuotias torniolainen Tatu Heiskanen jaksaa edelleen kunnalliskodin kellaritiloissa korjailla paikallisten kalastajien verkkoja ja valmistaa uusia.¹¹⁶ Pitkälle vanhuuteen jatkuva työnteke on kuitenkin vain ensimmäisen sukupolven edustajille kuuluva piirre. Ensimmäisen ja toisen sukupolven rajamaastossa syntyneet jäävät 1970-luvulla eläkkeelle jo normaalissa eläkeiässä. Nyt myös taloudelliset realiteetit sallivat tämän, sillä (oletettavasti melko pienipalkkaisen) karjanhoitaja Lyyli Laitisen kerrotaan jäävän eläkkeelle heti 60-vuotispäivänään.¹¹⁷

Eläkkeelle siirtymisen muuttuminen vakiokäytännöksi liittyy Kansan Tahdossa kiinteästi tehdastyön yleistymiseen. Monesta haastattelusta käy ilmi, että tehdastyö on ollut niin kovaa hommaa, että harva on kyennyt sitä tekemään lakisääteiseen eläkeikään asti. Tehdastyön

¹¹¹ KSML 23.1.1965, s. 10: ”Vehun kinttupolkujen viimeisiä kulkijoita”.

¹¹² KSML 6.2.1965, s. 3: ”Emma Nieminen – nuorekas ja vanhin mänttäläinen”.

¹¹³ KT 14.7.1965, s. 6: ”Kaksi mottia halkoja päiväurakka 78-vuotiaalle”.

¹¹⁴ KSML 3.1.1975, s. 7: ”On osattava palvella ihmistä”.

¹¹⁵ KSML 4.1.1975, s. 7: ”Unohtamisen taito on hyvän elämän ehto”.

¹¹⁶ KT 19.3.1975, s. 4: ”Tatu Heiskanen on kokenut elämän myrskyt ja tyvenet”.

¹¹⁷ KSML 16.1.1975, s. 7: ”Yli 30 vuotta karjan parissa”.

kovuuden korostamisen voikin nähdä osana prosessia, jonka myötä tehdastyöstä tuli Kansan Tahdon palstoilla arvostettua työtä. Vuonna 1970 haastattelusta 65-vuotiaasta valuri Pauli Vesasta kerrotaan, että syntymäpäivänään eläkkeelle siirtyvä mies on ”*tiettävästi ensimmäinen valuri, joka on jaksanut tässä raskaassa ja vaativassa ammatissa täyteen eläkeikään saakka*”. Täysin kunnossa ei Pauli Vesakaan ole, vaan hänellä on sekä keuhkon- että sydämenlaajentuma.¹¹⁸ Pauli Vesa on myös toisella tapaa poikkeuksellinen yksilö verrattuna muihin Kansan Tahdon syntymäpäiväsankareihin: hän on ollut samassa valimossa töissä 35 vuotta. Lehti nostaa tämän yksityiskohdan näyttävästi esiin, ja syytä onkin, sillä yhteen työnantajaan kiinnittyminen alkaa tulla Kansan Tahdossa vakiokäytännöksi vasta kolmannen sukupolven myötä 1990-luvulla. Lähes kaikille ensimmäiseen ja toiseen sukupolveen kuuluville Kansan Tahdon syntymäpäiväsankareille on tyypillistä, että he ovat vaihtaneet työpaikkaa erittäin monta kertaa.

Menneen maailman kaikuja heijastelee Kansan Tahdossa vuonna 1975 julkaistu 84-vuotiaan Leko Holapan haastattelu, jossa irvaillaan 1970-luvun maailmanmenolle ja ”herrojen” elämälle. Muutaman viikon kiertokoulua käyneen, metsätöillä itsensä ja vaimonsa koko ikänsä elättäneen Leko Holapan maailma ja mielipiteet edustavat selkeästi jo mennyttä maailmaa, ja tämä tuntuu olevan myös jutun kirjoittaneen toimittajan käsitys¹¹⁹. Tutkielmani kannalta tämän haastattelun hyödyllisyys on siinä, että mielipiteitään kärkkäästi laukova Leko Holappa kertoo havainnollisesti, mikä oli Kansan Tahdolle mennyttä maailmaa vuonna 1975. Siksi palaan tähän haastatteluun useampaankin otteeseen tämän työn aikana.

Työnteosta Leko Holapalla on selkeä käsitys, sillä hän näkee ”*rehellisten*” työntekijöiden vastakohtana taiteilijat ja kulttuuri-ihmiset. Omassa sitaatissaan hän sanoo näin: ”*Aina niitä on ollu, taiteilijoita. Aina oli joku jätkä, joka ei tehny työtä eikä kerjänny eikä saanu valtiolta palkkaa. Jota kuta puliveivasivat, että turpa pysyi suuruksessa. Nyt on parempi olla taiteilija: kunta ja valtio maksaa palkan.*” Jutun loppupuolella ihmiset jaetaan kolmeen kategoriaan: herroihin, työtätekeviin ja taiteilijoihin. Leko Holappa ja koko Kansan Tahto edustavat tietenkin työtätekeviä, ja jutussa vielä erikseen huomautetaan metsätöiden olevan ulkomaankaupan kannalta tärkeitä. Holappa näkee oman työnsä arvon näin: ”*Jos ei pöllitöitä tehtäisi, mitenkähän siinä herrat ja kulttuuriapostolit ja läänintaiteilijat suunsa panisivat?*”

¹¹⁸ KT 24.5.1970, s. 4: ”Valuri eläkkeelle”.

¹¹⁹ KT 21.1.1975, s. 4: ”Leko Holapan kulttuuri”. Toimittaja esimerkiksi kirjoittaa Holapasta, että ”..hänen sanansa olisivat hyvin arvokkaita painaa paperiin kaikki, mutta ei niitä voi. Sillä tämä ´nykyihminen´ nauraa ja laulaa pilkkalaulua tukkijätkästä, tosi kulttuurityöntekijästä”.

Aivan kaikki taiteilijat eivät tosin Leko Holapan mielestä ole samanlaisia: *”Pentti Haanpää oli kirjailija ja taiteilija, mutta rehellinen. Pelasi kerran kortilla minullekin velkaa, hävisi. Sitten kun sai rahaa, kävi ja maksoi.”* Muutenkin rehellisyyden vaatimus nousee Holapan haastattelussa useasti esille: Työn pitää olla ”rehellistä” työtä ja miehen pitää olla sekä sanoissaan että teoissaan rehellinen. Rehellisyyteen liittyy myös se, että *”marista”* ja *”kerjätä”* ei saa.¹²⁰

4.3. Epäinhimilliset kärsimykset

Lehdet nostavat haastateltujen nuoruudesta esille kovia, paikoin lähes epäinhimillisiä koettelemuksia. Kymmenen lasta synnyttänyt 80-vuotias Miina Eteläpelto kertoo synnyttäneensä kaksi lasta yksin *”pelkkä Jumala apunaan”*. Kolmantena päivänä lapsen saamisen jälkeen oli pitänyt jo olla keittiötöissä ja viikon päästä toisten mukana heinätoisissa.¹²¹ Vastaavasti 89-vuotias Frans Nieminen joutui sotavuonna 1918 jättämään vaimonsa ja kolme lastaan nälän takia kunnan eläteiksi. Lehti selvittää lukijoilleen, että *”...se oli sitä aikaa, jolloin lukuisat suuret köyhälistöperheet yhteiskunnallisten olojen puristuksessa hajosivat huutolaisjoukoiksi, joilla ei aina ollut edes ihmisarvoa”*.¹²²

Kohtelemusten kuvauksessa oma lukunsa on Kansan Tahdon ”syntymäpäivähaastattelu”, jossa juhlan syy ei ole haastateltavan oma ikä, vaan hänen 40-vuotinen jäsenyytensä SKP:ssa.¹²³ Haastateltavana oleva 73-vuotias maanviljelijä Aatami Tauriainen muistelee jutussa puolueen 1920–1930-lukujen maanalaista toimintaa, ohranan vainoja ja kidutusta sekä saamaansa kahdeksan vuoden vankeustuomiota. Aatetovereita kohtaan tunnettua solidaarisuutta ylistävän jutun kärki kiteytyy lauseisiin: *”Tovereita, joita ohrana ajoi takaa, oli autettava hinnalla millä hyvänsä. Ei siinä omakaan henki ollut turvassa, mutta omalla hengellään saattoi pelastaa monen toverin hengen”*.¹²⁴

¹²⁰ KT 21.1.1975, s. 4: ”Leko Holapan kulttuuri”.

¹²¹ KSML 30.4.1965, s. 8: ”Isolle perheelle pitää olla kova komento, sanoo 80-v. Kekkilän mummo”.

¹²² KT 28.1.1965, s. 4: ”Arvannostolla alokkaaksi”.

¹²³ Tästä Kansan Tahdossa vuosina 1965 ja 1975 löytyvästä juttutyypistä käy hyvin esille Ehrnroothin (1996) painottama kollektivismi: puolueen syntymäpäiväjuhlista kirjoitetaan samanlainen ”syntymäpäivähaastattelu” kuin oikeista ihmisistä.

¹²⁴ KT 1.5.1965, s. 10: ”Neljä vuosikymmentä puoluettyötä ja kahdeksan vuoden vankeustuomio”.

SKP:n jäsenyyden 40-vuotisjuhlahaastattelu kuulostaa kuitenkin melko koruttomalta verrattuna siihen, millaisia tunteita 68-vuotiaan Reino Vaskurin 50-vuotinen jäsenyys samassa puolueessa herättää kymmenen vuotta myöhemmin. Haastattelun kokemukset kuritushuoneineen, keskitysleireineen ja kidutuksineen ovat suunnilleen samat kuin kymmenen vuotta aiemmin haastattelun Aatami Tauriaisen, mutta itse jutussa haastattelun kärsimysten glorifiointi, menneen ajan yhtenäisyyden korostaminen ja aatteen palo ovat nousseet vähintään toiseen potenssiin. Koko jatkosodan ajan kestäneen keskitysleirijakson ajan Reino Vaskuri kertoo eläneensä käärmeitä ja sammakoita syömällä. Ohranan kiduttajat laittoivat nälkäänäkevät miehet ryömimään vetisessä suossa tuntikaupalla, mutta – kuten jutusta käy ilmi – kunhan vain toverit ovat tukena ja mies uskoo, niin mies kestää: *”Luotimme siihen, että Neuvostoliitto voittaa sodan saksalaisia fasisteja ja heidän liittolaisiaan vastaan.”*¹²⁵

Ylipäänsä Kansan Tahto kuvasi syntymäpäivähaastatteluissa lähes koko 1970-luvun ajan mielellään niitä kärsimyksiä, joita *”työväenliikkeen veteraanit”* joutuivat kokemaan. Ja ellei kuvattu maanalaista puoluettyötä, niin muistutettiin lukijoiden mieliin, miten kovaa oli elämä ja työnteko aiemmin ja miten helpolla ”nykyisin” päästään. Esimerkiksi vuonna 1975 julkaistussa 75-vuotiaan Esteri Hekkanen haastattelussa Kansan Tahdon toimittaja kirjoittaa varsin opettavaiseen sävyyn, että *”Tämän päivän nuorten on ehkä vaikea tajuta, missä kaikessa oloissa vanhat veteraanit joutuivat toimimaan, kun työväenliike oli vainottuna ja maan alle tunnettuna. Kun työpäivä oli aamukuudesta iltakuuteen ja töitä tehtiin myös lauantaisin. Tai kun jäkälämetsään mentiin aamuneljältä ja tehtiin pyöreitä päiviä.”*¹²⁶

Poikkeuksellisen kovista koettelemuksista lehdet eivät kuitenkaan kerro läheskään samanlaisessa diskurssissa kuin esimerkiksi elämän fyysisyydestä, ihmisten poliittisesta aktiivisuudesta tai kotikyläuskollisuudesta, joista kerrotaan hyvin arkipäiväisesti, sivulauseissa, asiasta suurempaa numeroa tekemättä. Tämä johtunee siitä, että elämän fyysisuus, ihmisten poliittinen aktiivisuus ja kotikyläuskollisuus olivat tällä ajanjaksolla yhä teemoja, jotka vaikuttivat yhteiskunnassa. Näin ollen niistä myös kirjoitettiin hyvin arkisessa diskurssissa. Sen sijaan ihmisarvoa alentavat, epäinhimilliset koettelemukset olivat 1960-luvun puolimaissa jo taaksejäänyttä aikaa, ja näin niistä myös kirjoitettiin vahvasti eksotisoivassa diskurssissa. Näin koettelemusten täyteinen elämä tuntuu näyttäytyvän jutut kirjoittaneille toimittajille toisaalta kunnioitettava suomalaisen selviytyjän sankaritarinana, mutta toisaalta ehkä myös suomalaisen

¹²⁵ KT 17.4.1975, s. 4: ”Kovien kokemusten taival miehen takana”.

¹²⁶ KT 26.3.1975, s. 4: ”Kansan Tahtoa olen lukenut jo tyttösenä”.

yhteiskunnan menneen ajan köyhyyden traagisena kuvauksena, jota kenenkään ei enää tarvitsisi kokea.

Vaikka sekä Kansan Tahto että Keskisuomalainen käyttävät suuria kärsimyksiä kuvatessaan eksotisoivaa diskurssia, niin lehtien diskursseissa on kuitenkin havaittavissa selkeä sävyero, joka ei ole yllättävä, kun ottaa huomioon lehtien puoluetustat. Keskisuomalaisen jutuista koko kymmenvuotisjaksolla käy ilmi, että kovistakin koettelemuksista huolimatta ihmisen tuli olla nöyrä ja vähästä kiitollinen: esimerkiksi Miina Eteläpelto muisteli vielä 80-vuotiaana kiitollisena, miten kievariin pistäytynyt maaherra ei läksyttänyt häntä pienestä puutteesta huoneen varustuksessa, vaan antoi ison juomarahan, kun Miina passasi vierasta ja pesi tämän rapaiset vaunut.¹²⁷

Sen sijaan Kansan Tahdon syntymäpäiväsankareiden hyveisiin tämänlaatuinen nöyryys ja kiitollisuus esivaltaa kohtaan ei kuulu. Koko 1960-luvun ajan Kansan Tahdolle tyypillinen piirre kuitenkin on, että kielteisesti suhtaudutaan lähinnä autonomian ajan sekä toista maailmansotaa edeltävän ajan esivaltaan.¹²⁸ Sotien jälkeiseen esivaltaan ja sen toimiin sen sijaan suhtaudutaan jopa yllättävänkin rakentavasti aina 1970-luvun ensi vuosiin saakka. Parissa vuodessa tämä rakentavuus kuitenkin katoaa nopeasti ja 1970-luvun puolivälissä tilanne on jo se, että myös tuon ajan esivaltaa kritisoidaan voimakkaasti..

4.4. Harrastukset ja poliittinen toiminta

Harrastuksista puhuttaessa pitää huomata, että itse sanat ”harrastus” tai ”harrastaa” eivät ole syntymäpäivähaastatteluissa kovin yleisiä sanoja vielä 1960-luvun puolivälissä. Niitä kyllä käytetään jonkin verran, mutta yleisempää on ilmoittaa tekemisen laji pelkällä verbillä (esim. hiihtää/hiihtelee, kalastaa/kalastelee, soittaa) tai sopivissa tapauksissa käyttää sanaa ”puhdetyö”. Kuitenkin jo 1960-luvun lopussa harrastuksista ja harrastamisesta puhuminen syrjäyttää käytännössä täysin muut puhettavat. Kokonaan uutena sanana 1970-luvulla haastatteluissa alkaa vilahdella ”vapaa-ajasta” puhuminen.

¹²⁷ KSML 30.4.1965, s. 8: ”Isolle perheelle pitää olla kova komento, sanoo 80-v. Kekkilän mummo”.

¹²⁸ Esim. KT 28.1.1965 s. 4: ”Arvannostolla alokkaaksi” ja KT 1.5.1965, s. 10: ”Neljä vuosikymmentä puoluetuötä ja kahdeksan vuoden vankeustuomio”.

Jo aiemmin käsitelty Kansan Tahdossa vuonna 1975 julkaistu 84-vuotiaan Leko Holapan haastattelu kuvaa omalla tavallaan myös vapaa-ajan lisääntymistä ihmisten elämässä. Vapaa-ajan käsitettä haastattelussa sivutaan puhuttaessa metsätöiden kovuudesta ja työmiehen elämän pienistä iloista. Leko Holappa kertoo, että: *”Käyttelin kirvestä ja sahaa... Ei ollut vapaa-ajan ongelmaa. Jos ei muuta osattu, nukuttiin. Joskus joku tippa viinaa. Luteet ja täit ja Kemiyhtiö ja taivasten valtakunta ja taiteilijat ovat syöneet ja osuutensa saaneet. Silti ne marisee, perkele.”* Nämä lauseet kuvaavat hyvin, että vielä vuonna 1975 ”vapaa-ajan ongelma” oli asia, jota etenkin pienipalkkaista työtä ikänsä tehneet vanhat ihmiset eivät välttämättä ymmärtäneet.¹²⁹

Harrastus onkin monessa tapauksessa väärä sana kuvaamaan 1960-luvulla haastateltujen syntymäpäiväsankareiden mieltymystä kalastukseen ja metsästykseseen, sillä kyseessä on pääsääntöisesti ollut pikemminkin ruokaa pöytään tuonut työ kuin harrastus. Esimerkiksi kemijärveläinen Jalmari Rajatalo elätti perheensä useana talvena metsästyksellä, kun ei muuta työtä saanut.¹³⁰ Muutenkin työn ja harrastuksen ero on lukuisien vuosina 1965–1975 haastateltujen elämässä veteen piirretty viiva, sillä monelle haastatellulle ammatti tuntuu olleen samalla myös elämäntapa. Maanviljelijöiden suhteen tämä on melko luonnollista, mutta sama ilmiö näkyy myös siinä, että rautaruukissa elämäntyönsä tehnyt seppä on vanhuudenpäivillään alkanut tutkia ruukin historiaa ja puuhata kotiseutumuseota sen ympärille.¹³¹ Kotiseutuhenkisiä harrastuksia esiintyy pitkälle 1980-luvulle, mutta missään vaiheessa nämä harrastukset eivät ole kovin yleisiä.

1960-luvun lehdissä miesten varsinaisista, tuottamattomista harrastuksista selkeästi useimmin mainittu on hiihto ja lähes yhtä selvä kakkonen musiikki, erityisesti kuorolaulu ja viulunsoitto. Keskisuomalaisessa myös raviurheilu ja hevostenkasvatus nostetaan näyttävästi esille. Naisilla harrastuksiin tuntuu olleen vielä miehiäkin vähemmän aikaa, ja mainituksi tulevat lähinnä puutarhanhoito ja käsityöt. Poikkeus tähän sääntöön on 50-vuotiaiden kemiläisten kaksoissisarten haastattelu, jossa nimenomaan keskitytään naisten lukuisista harrastuksista kertomiseen: Molemmat ovat toimineet aktiivisesti työväenjärjestöissä, osuuskauppaliikkeessä ja lehtiasiamiehinä. Vappu-sisaren mainitaan jopa voittaneen paikallisen osuuskaupan jäsenhankintakilpailun ja saaneen palkinnoksi Leningradin matkan.¹³² Vielä 1960-luvulla

¹²⁹ KT 21.1.1975, s. 4: ”Leko Holapan kulttuuri”.

¹³⁰ KT 11.2.1965, s. 5: ”Kapteeni Lama – Kemijärven tarunomainen elämän sankari”.

¹³¹ KT 11.6.1965, s. 6: ”Sirppi ja vasara ja potaskaruukki”.

¹³² KT 28.2.1965, s. 4: ”50-vuotta täyttävät huomenna Kemissä kaksoissisarukset Eeva Kesti ja Vappu Suomela”.

ulkomaanmatkat olivat harvinaista herkkua suomalaisille, sillä seuramatkat yleistyivät vasta seuraavalla vuosikymmenellä.

Harrastuksissa tapahtuva muutos on 1970-luvulle tultaessa nopeaa, mutta etenkin ensimmäisen sukupolven edustajilla perinteiset harrastukset, eli kuorolaulu, haitarin tai viulun soittaminen ja hiihto pitävät pintansa pitkälle 1970-luvulle. Esimerkiksi Keski-suomalaisessa vuonna 1975 haastateltu 75-vuotias vanhaisäntä, pitäjänneuvos Svante Poukka kertoo tekevänsä edelleen puhdetöinä oksista ja juurakoista tuoleja ja jakkaroita. Lisäksi hän kerää murre-sanastoa Sanakirjasäätiölle sekä taltioi vanhoja esineitä ja työtapoja valtakunnallisiin kokoelmiin¹³³. Fyysisissä harrastuksissakin tapahtuu 1970-luvulle tultaessa selkeää muutosta: Metsästys ja kalastus eivät ole enää läheskään yhtä suosittuja harrastuksia kuin aiemmin. Silti erityisesti Kansan Tahdon haastatteleminen ikäihmisten joukossa on pitkään monia, joille kalastus ja metsästys ovat olleet keskeisellä sijalla jokapäiväisen ruoan hankinnassa¹³⁴.

Varsinaisista urheilulajeista hiihdon rinnalle alkaa nousta 1970-luvulle tultaessa pesäpallon, kivääri- ja pistooliammunnan, pyöräilyn, yleisurheilun, voimistelun ja suunnistuksen sekä toisen sukupolven myötä jopa autourheilun kaltaisia lajeja. Ammunnan suurta suosiota 1900-luvun kahdella ensimmäisellä vuosikymmenellä syntyneiden miesten keskuudessa selittää se, että he ovat sitä ikäluokkaa, joka osallistui toiseen maailmansotaan. Suuri merkitys oli varmasti myös suojeluskunnilla, jotka maailmansotien välisenä aikana pyrkivät pitämään valkoisen Suomen miesten ampumataidot kunnossa.

Vaikka monipuolinen harrastaminen onkin ennen muuta toisen sukupolven juttu, niin paljon harrastavia ihmisiä löytyy ensimmäisestä sukupolvestakin. Esimerkiksi Keski-suomalaisessa vuonna 1970 haastateltu, selkeästi ensimmäiseen sukupolveen kuuluva 85-vuotias vanhaisäntä Kalle Valkeisenmäki kertoo pyöräilevänsä ja hiihtäneensä sukset poikki vielä edellistalvena. Myös puutarhanhoito on jutun mukaan ”*Harjulan papan sydäntä lähellä*”, sillä joka kevät hän hoitelee kukkapenkkejä, kasvimaita ja marjapensaita. Viime vuosien harrastuksista rakkain on ollut musiikki ja kuorolaulu. Helsingissä asti kansanpelimannina esiintynyt Valkeisenmäki soittaa jutun mukaan kannelta, viulua, harmonia ja huuliharppua.¹³⁵

¹³³ KSML 3.1.1975, s. 7: ”Puuhakkaita päiviä pitäjänneuvoksella”.

¹³⁴ Ks. esim. KT 4.1.1975, s. 4: ”Varjakan ja Putilovin työmies 90 vuotta”.

¹³⁵ KSML 19.1.1970, s. 7: ”On mukava seurata, miten maailmaa kehitellään...”

Harrastusten monipuolistumisesta kertoo sekin, että 1960- ja 1970-lukujen vaihteen Kansan Tahdossa alkaa vilahdella mainintoja päivänsankarien osallistumisesta eläkeläistoimintaan. Esimerkiksi Kansan Tahdon vuonna 1970 haastattelema 75-vuotias Impi Karsikas kertoo käyvänsä kerran viikossa eläkeläisten jumpassa ja osallistuvansa kerhotoimintaan. Hän kehuu eläkeläisten porukkaa ”reiluksi ja välittömäksi” ja toteaa, että: ”kyllä mieli on kovasti piristynyt, ihan on tuntenut nuortuvansa”.¹³⁶ Keski-suomalaisen syntymäpäivähaastatteluihin ensimmäiset maininnat eläkeläistoiminnasta alkavat tulla vasta 1970-luvun puoliväliä lähestyttyä. Todella yleiseksi ja molempien lehtien päivänsankareita koskettavaksi eläkeläistoiminta muuttuu kuitenkin vasta 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa. Kansan Tahdon haastatteluissa alkaa 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa näkyä mainintoja myös päivänsankareiden innostuksesta nuorisotyöhön (pioneerit) ja rauhantyöhön. Yleisemmiksi nämä harrastukset kuitenkin tulevat vasta 1970-luvun puolivälin jälkeen.

Kun katselee 1960-luvun loppupuolen haastateltujen elämää ja saavutuksia, niin huomaa, ettei yhteiskunnallinen aktiivisuus vielä tuolloin ollut kovin tärkeä kriteeri lehtien valitessa syntymäpäivähaastattelun kohteita. Vielä 1970-luvun alussa poliittisluonteisia harrastuksia löytyy joiltakin Kansan Tahdossa haastatelluilta, mutta vain erittäin harvoilta Keski-suomalaisessa haastatellulta. Suurin osa lehtien syntymäpäiväsankareista onkin valittu selkeästi aivan muilla kriteereillä. Kuvaavaa on, että vielä vuonna 1970 Keski-suomalaisessa julkaistussa emäntä Maija Kauppisen 70-vuotishaastattelussa suurin osa jutusta käsittelee haastatellun toimintaa Hankasalmen kotiteollisuusseurassa. Vasta jutun viimeisessä kappaleessa mainitaan, että Kauppinen on toiminut lähes kaksikymmentä vuotta Hankasalmen keskustanaisten puheenjohtajana ja ollut myös kunnanvaltuustossa.¹³⁷

Kriteerit kuitenkin muuttuvat nopeasti yhteiskunnan politisoituessa, ja 1970-luvun alkupuolelta lähtien erilaisten poliittisluonteisten harrastusten määrä kasvaa huimaa vauhtia ja poliittisesta aktiivisuudesta tulee meriitti, joka mielellään nostetaan otsikoihinkin. 1970-luvun puolivälin Keski-suomalaisessa jo melko monella haastatellulla on kokemusta kunnallisissa luottamustehtävissä toimimisesta. Vielä huimempi muutos on tapahtunut Kansan Tahdossa, jossa tilanne 1970-luvun puolivälissä on yhtäkkiä se, että lähes kaikkia haastateltuja kutsutaan nimellä ”työväenliikkeen veteraani”. Tosiasiallisestikin käytännössä kaikilla Kansan Tahdon syntymäpäiväsankareilla on tuona aikana vahvasti poliittinen tausta: yleensä he ovat liittyneet

¹³⁶ KT 25.4.1970, s. 4: ”75 vuotta täyttää maanantaina Impi Tyyne Karsikas Kemin Hepolahdessa”

¹³⁷ KSML 11.2.1970, s. 7: ”Kotiteollisuusseuran työ tuloksellista Hankasalmella”.

SKP:n jäseniksi jo puolueen maanalaisella kaudella sekä olleet sotien jälkeen erilaisissa työväenjärjestöjen luottamustehtävissä, melko monet jopa kunnanvaltuustossa.

Kielletyssä SKP:ssä toimiminen 1920–1930-luvuilla nostetaan esille erittäin suurena ansiona. Heti 1960-luvun puolivälin jutuista löytyy sieltä täältä syntymäpäiväsankareita, jotka ovat olleet SKP:n jäseniä jo maanalaisella kaudella, mutta vielä tässä vaiheessa asiasta ei yleensä tehdä suurempaa numeroa. Tilanne säilyy samanlaisena 1970-luvun alkuun asti, mutta muuttuu sitten muutaman vuoden aikana radikaalisti: 1970-luvun puolivälissä käytännössä kaikki syntymäpäivähaastattelun arvoisiksi katsotut miehet ja iso osa naisistakin ovat olleet puolueen jäseniä jo maanalaisella kaudella. Lukijalle tehdään myös selväksi, että tätä on jokaisen syytä arvostaa. Toisen sukupolven edustajia Kansan Tahto ei vielä 1970-luvun puolivälissä juuri haastatellut, mutta näissä harvoissa tapauksissa haastatellut ovat liittyneet jäseniksi vasta sotien jälkeen. Joitakin puolueeseen kuulumattomiakin haastateltavia 1970-luvun puolivälin Kansan Tahdosta löytyy, mutta harvassa tällaiset tapaukset ovat.¹³⁸

1970-luvun Kansan Tahdoissa suuriksi meriiteiksi laskettavia asioita ovat myös vuoden 1905 suurlakkoon sekä muihin varhaisiin lakkoihin osallistumiset. Suurlakkoon osallistuneita on jo haastateltujen iän takia paljon vähemmän kuin SKP:n maanalaiseen toimintaan osallistuneita, mutta meriittinä suurlakkoon osallistuminen on selkeästi verrannollinen maanalaisen kauden SKP:ssä toimimiselle. Esimerkiksi vuonna 1975 haastatellun 85-vuotiaan Alma Kumpulaisen ylle piirretään työtaistelijan sädekehää.¹³⁹ Varhaisiin työtaisteluihin osallistumisen korostaminen kuvaa hyvin 1970-luvun henkeä, jota leimasivat lukuisat pitkät työtaistelut ja vahvan vasemmiston kollektiivisuutta painottanut ajatusmaailma.

Suojeluskuntatoiminnasta on Keski-suomalaisessa vain äärimmäisen vähän mainintoja ja silloin kun tällainen maininta onkin, niin se on yleensä vain yhden lauseen mittainen.¹⁴⁰ Varmasti useampikin haastatelluista on aikanaan osallistunut suojeluskuntien toimintaan, mutta hävityn sodan jälkeen Neuvostoliiton naapurina eläessä sekä toisaalta 1960- ja 1970-lukujen vasemmistoradikalismien aikana suojeluskuntaan kuuluminen ei monen mielestä enää ollut mikään meriitti.¹⁴¹

¹³⁸ Esim. KT 21.1.1975, s. 4: ”Leko Holapan kulttuuri”.

¹³⁹ KT 15.1.1975, s. 4: ”Yhtenäisenä työväenluokka täyttää suuret tehtävänsä”.

¹⁴⁰ Ks. esim. KSML 13.3.1965, s. 15: ”Monia värikkäitä elämänvaiheita 80-vuotiaalla kivennapalaisella”.

¹⁴¹ Valtonen 2004, s. 114 huomauttaa, että hänen tutkimissaan 1980-luvulla kirjoitetuissa naisten omaelämäkertoissa Lotta Svärdiin kuuluminen yleensä sivuutetaan maininnalla. Tutkimissani syntymäpäivähaastatteluissa Lotta Svärdiä ei mainita kertaakaan.

Vuosina 1965–1975 haastatellut syntymäpäiväsankarit ovat iältään sitä luokkaa, että periaatteessa moni heistä olisi voinut osallistua vuoden 1918 kansalaissotaan. Keskisuomalaisessa koko sotaa ei kuitenkaan mainita kuin muutamaan otteeseen. Kansan Tahdossa kansalaissota kyllä mainitaan melko usein, mutta varsinkaan 1960-luvun haastatelluista vain äärimmäisen harva myöntää osallistuneensa vuoden 1918 tapahtumiin millään tapaa. 1970-luvulla viittaukset vuoden 1918 tapahtumiin lisääntyvät hieman, mutta edelleenkin itse sodasta ei kerrota yhtään mitään. Yksi harvoista omakohtaisia kokemuksia kertovista on Kansan Tahdossa vuonna 1975 haastateltu 85-vuotias Alma Kumpulainen, josta kerrotaan näin: *”Luokkasodan jälkeen hän joutui vankileirille kahden pienen lapsensa kanssa, ja leirillä olivat myös hänen omaisensa. Vankileirin seurauksena kuoli hänen pieni poikansa.”*¹⁴² Tyypillistä kaikille kansalaissotaan viittaaville haastatteluille on se, että itse sodasta ei puhuta mitään, vaan tarina hyppää suoraan vankileirille.

Suurempi osa on kuitenkin niitä haastatteluja, joissa kerrotaan melko tarkasti, mitä haastateltava teki ennen vuotta 1918 ja mitä sen jälkeen, mutta itse vuosi 1918 sivuutetaan kokonaan. Pohtimatta Kansan Tahdon vaikuttimia sen tarkemmin voinee sanoa, että vuoden 1918 tapahtumiin osallistumisen myöntäminen julkisesti ei ole vuosien 1965–1975 Kansan Tahdossa kovin paljon suurempi meriitti kuin Keskisuomalaisessakaan. Pikemminkin kyseessä tuntuu olleen asia, josta haastatellut eivät ole viitsineet hirveästi puhua. Tapahtuma itsessään on ollut varmasti traumaattinen ja ehkä osin häpeällinenkin. Asioiden painoarvoa kuvaa hyvin se, että esimerkiksi edellä mainitun Alma Kumpulaisen haastattelussa vuoden 1918 tapahtumat kuitataan muutamalla rivillä, kun taas vuoden 1905 suurlakosta ja SKP:n toimintaan osallistumisesta maanalaisella kaudella kirjoitetaan ylistävään sävyyn useita kappaleita.¹⁴³

Toisesta maailmansodasta puhumisen suhteen tilanne on suunnilleen sama kuin kansalaissodankin. Sodasta ei juuri löydy mainintoja, vaikka siihen sentään osallistuivat lähes kaikki tiettyihin ikäluokkiin syntyneet. Lehdissä 1960-luvulla haastatellut ovat pääsääntöisesti liian iäkkäitä sotaan osallistuakseen, mutta 1970-luvulla haastatelluista jo hyvin monet ovat niitä ikäluokkia, jotka ovat kaiken todennäköisyyden mukaan osallistuneet sotaan. Silti koko sotaa ei yleensä edes mainita. Tässä tapauksessa kyse ei välttämättä ole pelkästään siitä, ettei sotaan osallistumista olisi arvostettu. Tätä kysymystä pohdin tarkemmin luvussa viisi.

¹⁴² KT 15.1.1975, s. 4: ”Yhtenäisenä työväenluokka täyttää suuret tehtävänsä”.

¹⁴³ KT 15.1.1975, s. 4: ”Yhtenäisenä työväenluokka täyttää suuret tehtävänsä”

Kansan Tahdosta 1970-luvun alkuvuosina nopeasti kadonnutta poliittista suvaitsevaisuutta kuvaa hyvin se, että vielä vuonna 1970 lehti haastatteli 72-vuotiasta entistä opettajaa Aleksi Väisästä, joka pietarilaisessa yliopistoon johtavassa koulussa opiskellessaan osallistui Venäjän vuoden 1917 lokakuun vallankumoukseen. Erikoista tässä on se, että Väisänen taisteli Kerenskin joukoissa bolševikkeja vastaan. Haastattelun perusteella opettajamies ei muutenkaan ole erityisen vasemmistohenkinen, mutta Kansan Tahdolle kelpaa sekin, että hän jakaa tunnustusta bolševikeille näiden taistelutahdosta: *”Mielenkiintoista oli silloin havaita, että taistelumoraali, joka bolševikeilla, työläisillä, matruuseilla ja Leninin puolelle siirtyneillä tsaarin ja Kerenskin sotilailla oli korkealla, oli Kerenskin komennossa olevissa joukko-osastoissa miltei romahtanut ennen vallankumouksen alkua. Sotilaat karkasivat bolševikkien puolelle ja sitten tiukassa taistelutilanteessa antautuivat ehdoilla”*.¹⁴⁴ Vain muutamaa vuotta myöhemmin Kansan Tahdon poliittisuus oli jo sen verran ehdottomampaa, että tällainen haastattelu tuskin enää olisi sopinut lehden linjaan.

4.5. Ennen oli maailma miesten – sankareita ja jutuniskijöitä

Vuosina 1965–1975 syntymäpäivähaastattelujen maailma on hyvin miehinen. Keski-suomalaisessa naiset eivät muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta pääse ääneen koko ajanjaksolla ja Kansan Tahdossakin naiset alkavat päästä miesten lailla ääneen vasta 1970-luvun alkupuolella. Miesten haastattelut ovat myös säännönmukaisesti naisten haastatteluista laajempia sekä syvällisemmin päiväsankarin elämänkaarta ja ajatusmaailmaa valottavia. Naisia on monesti haastateltu lähinnä korkean iän takia ja heidän haastatteluilleen on tyypillistä se, että niissä kerrotaan erittäin paljon heidän aviomiestensä elämästä.¹⁴⁵ Miesten haastatteluissa vaimot pääsevät lähinnä valokuvaan miestensä kanssa – tekstissä heidät sivuutetaan yleensä lyhyellä maininnalla.

Haastatellut miehet ovat hyvin usein ”kaiken kokenutta” ja tarinaa iskevää sankarityyppiä. Tällaisen sankarimiehen ruumiillistuma on Kansan Tahdon vuonna 1965 haastattelema Jalmari Rajatalo, jota jo otsikossa kutsutaan nimellä *”Kapteeni Lama – Kemijärven tarunomainen elämän sankari”*. Jutussa Kapteeni Lamaa kuvataan *”repäisevien tekojen ja sanojen miehenä”*,

¹⁴⁴ KT 27.2.1970, s. 4: ”Vallankumouksen pyörteistä Ryysyrannalle opettajaksi”.

¹⁴⁵ Esim. KT 23.6.1965, s. 5: ”Oulun vanhin Hilma Nikkilä on 94-vuotias”. Päiväsankarin haastattelusta lähes puolet keskittyy kertomaan hänen kuolleesta miehestään.

joka on selvinnyt sisävesilaivan kapteenina hurjista myrskyistä kuoleman vaarasta ja elättänyt kymmenlapsisen perheensä monen talven yli metsästämillä. Eräänä talvena haastateltu oli pyydystänyt kuudettasataa oravaa ja kerran tukkimetsällä hän oli kaatanut talviunta nukkuvan karhun pesältä puun. Kerran taas olivat ystävät yrittäneet saada Kapteeni Lamalta löysät housuun ja maksaneet tälle volteilla rydytetyin kyydin taitolentäjän koneessa. Kun kaverit olivat takaisin tullessa kyselleet kapteenilta onko housut kastuneet, niin tämä oli lyönyt housut nilkkoihin ja käskennyt tarkastamaan ihan itse.¹⁴⁶

Mielenkiintoinen ero Keskisuomalaisen ja Kansan Tahdon kirjoittelussa 1960- ja 1970-luvuilla liittyy alkoholiin. Yhdessäkin Keskisuomalaisen jutussa ei edes mainita alkoholinkäyttöä, kun taas Kansan Tahdon miespuoliset syntymäpäiväsankarit saavat puhua alkoholista melko vapaasti. Alkoholin käytöstä myös tuodaan esille sekä positiiviset että negatiiviset puolet. Esimerkiksi 89-vuotiaan Frans Niemisen kerrotaan kokeneen ”viinan suomat tilapäislohdut”, ja samassa jutussa vanha mies kehaisee olleensa tsaarin armeijassa kolme kertaa putkassakin, kun oli humalassa eikä ”tehnyt kunniaa Venäjän suurille sotaherroille”.¹⁴⁷ Sama asenne alkoholiin välittyy myös 75-vuotiaan lautanlaskija Matti Starckin muistelosta, miten tukkilautan piti kerran ehtiä kolmessa ja puolessa vuorokaudessa Kittilästä Kemiin, joten kun lepäämään ei matkan aikana ehditty, oli mukaan varattava viisi litraa konjakkia ”mielen virkistykseksi ja silmien aukipitimiksi”.¹⁴⁸

Kansan Tahdon alkoholiin liittyvässä kirjoittelussa on merkityksellistä se, että asiasta kirjoitetaan hyvin erilaisessa diskurssissa kuin mitä on totuttu pitämään ajalle tyypillisenä. Vielä 1960- ja 1970-luvuillakaan oli vahvasti vallalla vuosisadan alusta lähtien hegemonisessa asemassa ollut porvarillinen diskurssi, jonka mukaan suomalainen viinapää – etenkin työläisen – ei kestä tippaakaan alkoholia tai muuten seurauksena on vain väkivaltaa ja rappiota.¹⁴⁹ Kansan Tahdossa ihmisten asenne alkoholiin tuntuu sen sijaan hyvin luonnolliselta ja mutkattomalta.

Lääkärissäkäynnit nousevat erityisesti 1960-luvun haastatteluissa esille asiana, joiden vähäisyydellä osa miespuolisista haastatelluista kehuskelee. Näissä jutuissa lääkärisäkäynnin ja sairastumisen välille vedetään yleensä yhtäläisyysmerkki. Esimerkiksi 92-vuotias Kaarle

¹⁴⁶ KT 11.2.1965, s. 5: ”Kapteeni Lama – Kemijärven tarunomainen elämän sankari”.

¹⁴⁷ KT 28.1.1965, s. 4: ”Arvannostolla alokkaaksi”.

¹⁴⁸ KT 24.6.1965, s. 6: ”Muisti kuin partaveitsi 75-vuotiaalla lautanlaskijalla”.

¹⁴⁹ Peltonen 1988, s. 15–36.

Leppäkangas kertoo sairastaneensa vain kerran, ja se oli silloin, kun hän peltoa kivetessään katkaisi jalkansa. Kertoja ei toisin sanoen tee eroa varsinaisen sairastumisen ja loukkaantumisen välille.¹⁵⁰ Usein näitä lääkäreistä loitolla pysyneitä kutsutaan hyvin kunnioittavassa sävyssä ”teräsvanhuksiksi” tai ”teräsvaareiksi”. Naisilla tällaista suhtautumista ei ole havaittavissa, joten tästä on ehkä löydettävissä se perimiehin asenne ja yksinpärjäämisen eetos, jota muun muassa Juha Siltala¹⁵¹ ja Matti Kortteinen¹⁵² ovat pyrkineet kuvaamaan.

Oman pohdintansa ansaitsisi miespuolisten haastateltujen maininnat vaimoistaan. Erityisesti 1960-luvun haastatteluista käy ilmi se melko patriarkaalinen kuva, jota miehen on – ainakin kodin ulkopuolella – vastattava. Miehet nimittäin puhuvat omista vaimoistaan hyvin kovaan sävyyn. Selkeimmin tämä käy ehkä esille Kansan Tahdossa julkaistusta Eemil Kolmosen 78-vuotishaastattelusta, joka on jo otsikoitu haastateltavan toteamuksella: ”Kotiin se kunnan miehen vaimo tulee”. Jutussa vanha mies selventää naimakauppaa näin: ”Tuli tänne meille palvelukseen ja oikeata ainesta kun osoitti olevansa, niin emännäksi pyysin”.¹⁵³ Vääräydenteon välttämiseksi on kuitenkin todettava, että samat miehet puhuvat vaimoistaan myös tunnustusta antavaan sävyyn. Esimerkiksi 65-vuotias Ensio Hämäläinen kehaisee naimakaupoistaan, että ”...kauppoja ei ole tarvinnut katua”.¹⁵⁴

Edellä kuvatun kaltainen miespuhe on tyypillistä ennen muuta 1960-luvun puolella haastatelluille ensimmäisen sukupolven edustajille. Molemmista lehdistä 1970-luvulla kehitys kulkee samaan suuntaan: Lääkärissäkäyntien vähäisyydellä kehuskeleminen katoaa kokonaan ja yhä harvemmin mies esitetään sankarina, joka ilman ulkopuolista apua hoitaa kaiken. Samalla haastatteluihin tulee myös uusi, hieman lämpimämpi tapa puhua omasta vaimosta.

4.6. Alistujasta ja pirttihirmusta moniulotteisempaan naiskuvaan

Naisia vuosien 1965–1975 syntymäpäiväsankareissa on melko vähän. Nainen myös kuvataan hyvin eri tavalla kuin mies, sillä siinä missä mies esiintyy haastattelussa aktiivisesti toimivana oman elämänsä herrana, on naisen roolina ottaa elämän käänneet passiivisesti vastaan. Lisäksi

¹⁵⁰ KSML 23.1.1965, s. 10: ”Vehun kinttupolkujen viimeisiä kulkijoita”.

¹⁵¹ Siltala 1994.

¹⁵² Kortteinen 1992.

¹⁵³ KT 12.5.1965, s. 5: ”Kotiin se kunnan miehen vaimo tulee”.

¹⁵⁴ KSML 28.3.1965, s. 3: ”Suomen vanhimmat kolmoset saavuttivat eläkeiän Konginkankaalla”.

Keskisuomalainen paljon kehuma luonteenpiirre, nöyryys, tuntuu lehden julkaisemien haastattelujen perusteella olevan lähinnä naisille sopiva hyve. Ainakaan yhdessäkään Keskisuomalaisen mieshaastattelussa ei puhuta ”*elämään alistumisesta ja osaansa tyytymisestä*”¹⁵⁵, kuten monissa naishaastatteluissa.

Toimittajan käsitys sukupuolten välisistä valtasuhteista tulee hyvin esille Keskisuomalaisessa vuonna 1965 julkaistussa vanhaemäntä Manta Kankaisen 83-vuotishaastattelussa, jossa toimittaja lisää haastatellun piikatarinan perään, että asia tapahtui ”...ennen ”oman isännän palvelukseen” siirtymistä”. Vaikka oman isännän palvelus onkin jutussa lainausmerkeissä, niin se kertoo valta-asetelmasta omaa kieltään.¹⁵⁶ Ja jos naiset ovatkin yhteiskunnassa aktiivisia toimijoita, kuten esimerkiksi Kansan Tahdossa vuonna 1965 haastatellut, lukuisissa järjestöissä vaikuttaneet kemiläiset kaksoissisaret, niin silloinkaan heidän mielipiteitään ei tuoda esille.¹⁵⁷

Näyttäisi kuitenkin siltä, että lehtien suhtautuminen avioitumisen jälkeen kodin ulkopuolisista töistä luopuneisiin naisiin ja toisaalta näissä töissä jatkaneisiin naisiin on suunnilleen samanlainen. Edes mänttäläisen 95-vuotiaan Emma Niemisen tapauksessa, jossa avioliiton aikainen työssäkäynti ilmeisesti oli taloudellisen pakon sanelemaa, ei Keskisuomalainen millään lailla vihjaa, että työskentely kotona olisi ollut parempi.¹⁵⁸ Emman työssäkäynnistä kertoneen osuuden diskurssi ei juurikaan eroa verrattuna esimerkiksi niihin lauseisiin, joilla kuvataan Manta Kankaisen siirtymistä piiasta emännäksi.¹⁵⁹

Aivan 1960-luvun puolivälistä löytyy nopealla etsinnällä ainoastaan yksi naishaastattelu, jossa päivänsankari pääsee miesten lailla kertomaan vapaasti mielipiteitään. Tämä poikkeustapaus on Keskisuomalaisessa haastateltu Miina Eteläpelto, joka ei istu Keskisuomalaisen pullantuoksuisen kilttiin ja passiiviseen naiskuvaan – ei sitten millään. Tietyissä kohdissa juttua Miina Eteläpellostä luodaan jopa tietoisesti kuvaa pirttihirmuna. Haastateltu esimerkiksi toteaa heti jutun alkupuolella, että: ”*Minä olen ollut kova orjuuttamaan, eivät ole lapset joutaneet verkastelemaan. Me Sumpi-Ruusat olemme joskus koviakin, mutta muuten ei tule mitään*”.¹⁶⁰

¹⁵⁵ Ks. esim. KSML 8.1.1970, s. 7: ”Osaansa on tyydyttävä”.

¹⁵⁶ KSML 17.1.1965, s. 9: ”Kolmessa eri pöydässä murkinoitiin Tammijärvellä ennenvanhaan”.

¹⁵⁷ KT 28.2.1965, s. 4: ”50 vuotta täyttävät huomenna Kemissä kaksoissisarukset Eeva Kesti ja Vappu Suomela”.

¹⁵⁸ KSML 6.2.1965, s. 3: ”Emma Nieminen – nuorekas ja vanhin mänttäläinen”.

¹⁵⁹ KSML 17.1.1965, s. 9: ”Kolmessa eri pöydässä murkinoitiin taloissa Tammijärvellä ennenvanhaan”.

¹⁶⁰ KSML 30.4.1965, s. 8: ”Isolle perheelle pitää olla kova komento, sanoo 80-v. Kekkilän mummo”.

1970-luvulle tultaessa naisesta alkaa lehdissä selkeästi tulla aiempaa aktiivisempi toimija. Tässä lehtien kohdalla on kuitenkin suuret erot, sillä kun Keski-suomalainen jatkaa suunnilleen entisellä linjallaan, niin Kansan Tahdossa tapahtuu vuosina 1965–1975 erittäin selkeä muutos. Kun vielä 1960-luvun puolivälissä naishaastateltavat olivat Kansan Tahdossa marginaalisessa asemassa, niin jo vuosikymmenen vaihteessa naisia on enemmän ja heidät esitetään aktiivisina toimijoina. Muutamaa vuotta myöhemmin tilanne on jo se, että naishaastateltavien aktiivisuuttaan toimijoina on enää mahdoton kyseenalaistaa. Näistä naisista valtaosa kuuluu edelleen ensimmäiseen sukupolveen, mutta toisin kuin kymmenen vuotta aiemmin, nyt heidät esitetään miesten kanssa samalla viivalla olevina, omaa elämäänsä ohjaavina, aktiivisina toimijoina. Haastatellut naiset ovat usein ansiomerkeillä palkittuja työväenliikkeen aktiiveja, jotka pelkän aatteen lisäksi saattavat ajaa myös naisasiaa. Muutamat naiset ovat jopa istuneet kunnanvaltuustoissa.

Haastatteluissa esiintyvistä uudesta naiskuvasta huolimatta sekä Kansan Tahdossa että erityisesti Keski-suomalaisessa julkaistaan 1970-luvun puolivälissä edelleen myös perinteisempiä naishaastatteluita, joissa keskitytään kuvaamaan entisajan elämän kurjuutta, keuhataan päiväsankarin hyvää kuntoa ja – kuten 90-vuotiaan Lyidia Haatajan tapauksessa – kerrotaan, miten ”...*sukankudin on reippaalla ja hyväkuntoisella vanhuksella miltei jatkuvasti käden ulottuvilla. Jouluksikin valmistui 27 paria sukkaa perillisten lahjapaketteihin*”.¹⁶¹ 1970-luvun Keski-suomalaisessa erityisesti ensimmäisen sukupolven naiset näyttävät edelleen stereotyyppisesti työteliinä ja elämän edessä nöyrinä ihmisinä, jotka eivät ole kovin aktiivisesti pyrkinneet ohjaamaan elämänsä kulkua. Aktiivisia naisia kuitenkin on Keski-suomalaisessakin, mutta heitä on vähän ja he ovat lähes poikkeuksetta toisen sukupolven edustajia.

4.7. Tarinankertojan kaipuu

Monessa jutussa huumorintajuisuus, tarinankertojan kyvyt ja sanavalmius nousevat ominaisuuksiksi, joita erityisesti miehessä arvostetaan. Kunnan tarinaniskijän ei edes tarvitse pysyä piiruntarkasti totuudessa, kuten 86-vuotiaan Kalle Heikkisen esimerkki osoittaa. Kalle kehuskelee pitkin haastattelua hyvää hiihtokuntoaan ja jutun loppupuolella kertoo kilometrin taittuvan vielä keskimäärin kahdeksassa minuutissa, mutta: ”...*kyllä kai se yksi kilometri taittuisi vielä nopeamminkin, mutta pitävät leuhkana jos menee liikoja kehuaan. Olen sitä*

¹⁶¹ KT 7.3.1975, s. 4: ”90 vuotta Oulussa Lyidia Haataja”.

*mieltä, että mikään juttu ei tunnu miltään, jos ei siihen pane joukkoon höystettä. Tosiasioita minä olen teille kertonut”.*¹⁶²

Ylipäänsä tarinamuoto korostuu hyvin vahvasti 1960-luvun syntymäpäivähaastatteluissa. Sen lisäksi että haastateltavien sanavalmiutta tai tarinankerrontakykyä kehuaan, niin tarinankerronnan merkitys näkyy myös lehtijuttujen rakenteessa: Monet jutut rakentuvat syntymäpäiväsankarien kertomien tarinoiden ja anekdoottien varaan. Jutut ovat ikään kuin koosteita haastatellun elämän hauskimmista ja hurjimmista sattumuksista. Usein myös suoria lainauksia käytetään paljon ja toimittajan diskurssissa olevaa puhetta vastaavasti vältetään. Jos toimittaja esittää tekstissä omia kommenttejaan, niin ne ovat käytännössä aina haastatellun puhetta tai kokemuksia myötäileviä. Vahvimmin tämä tarinankerronnan merkityksen korostuminen näkyy juuri vuoden 1965 aineistossa ja vähenee tasaisesti nykypäivää kohti tultaessa. Ilmiötä ei pysty selittämään yksin sillä, että syntymäpäivähaastattelu juttutyypinä olisi vakiintuessaan muuttunut kaavamaisemmaksi ja enemmän asiasisältöä painottavaksi.

Edellä mainituilla tekijöillä on varmasti merkitystä, mutta pääsyy on mitä todennäköisimmin se, että tarinankerronnan merkitys ihmisten välisissä suhteissa on todellakin supistunut tasaisesti 1900-luvun aikana. Tähän viittaa esimerkiksi Anna-Leena Siikala, joka on tutkinut 1960-luvun lopulla vaikuttaneita, tuolloin jo iäkkäitä eteläpohjalaisia kansankertoja. Siikala toteaa vuonna 1984 julkaistussa kirjassaan, että nykypäivänä teollisesti tuotettu kerronta on syrjäyttänyt suuren osan perinnäisistä kertomuslajeista ja näin ollen ”...kertojan sijaan tapaammekin tänä päivänä yhä useammin joukkoviestinnän kertomuksiin kantaottavan kommentaattorin”.¹⁶³

Siikala ei juurikaan pohdi kertomusten merkityksiä tai funktioita paikallisyhteisön kannalta. Hänen kertojatyypityksestään voi kuitenkin löytää selkeitä viitteitä siitä, millaisiin käyttötarkoituksiin 1960-luvun lopun kyläyhteisö kansankertomuksia ja -kertoja tarvitsi. Siikalan luokituksen kolmesta päätyypistä ensimmäisen tyypin kertoja on ennen kaikkea hyvien tarinoiden taidokas kertoja, joka (usein fiktiivisellä tai humoristisella) tarinalla viihdyttää ja pitää kuulijaa otteessaan. Toisen tyypin kertoja puolestaan on ennen muuta perinteen siirtäjä ja selittäjä sekä toisaalta maailmanmenon arvioija ja sosiaalisen kontrollin ylläpitäjä. Kolmannen

¹⁶² KT 17.3.1965, s. 7: ”Kontiomäen teräsvaari hiihtänyt 106 kilometriä”.

¹⁶³ Siikala 1984, s. 231.

tyypin kertoja taas on uskomusperinteen spesialisti, jonka kertomukset käsittelevät pitkälti yliluonnollisia ilmiöitä ja pyrkivät vahvistamaan kuulijan uskoa näihin ilmiöihin.¹⁶⁴

Siikala on varmasti oikeassa todetessaan, että edellä mainittuja tehtäviä hoitaa nykyisin pääasiassa teollisesti tuotettu kerrontateollisuus. Kansankerronnasta kerrontateollisuuteen johtaneen prosessin aikataulusta voi kuitenkin olla montaa mieltä. Historian yleisesityksissä (esim. Meinander: Tasavallan tiellä) muutosprosessin hitaus helposti unohtuu ja tuloksena on väitteitä, joiden mukaan ”1900-luvun alkuun saakka kansankulttuuri välittyi paikallisesti ja suullisesti sukupolvelta toiselle”¹⁶⁵, mutta ”viimeistään talvisotaan mennessä Suomessa tapahtui sanomalehtien, aikakauslehtien, radion ja kirjojen myötä teollisesti välittyvän populaarikulttuurin läpimurto”¹⁶⁶.

Luonnollisesti muutosprosessi on ollut paljon hitaampi ja jatkuu varmasti edelleen. Myös alueellisia eroavuuksia on kaiken todennäköisyyden mukaan ollut, sillä siinä missä varakkaan pääkaupunkiseudun asukkaat pääsivät nopeasti osalliseksi kaikista uusista huvituksista ja keksinnöistä, niin Kansan Tahdon levikkialueen köyhissä syrjäkylissä sanomalehti oli pitkään lähes ainoa köyhän kansan ulottuvilla ollut teollisen kerronnan muoto. Voi siis hyvinkin olettaa, että Pohjois-Suomessa tarinoidenkerrontataito oli yleisesti arvostettu taito paljon pidempään kuin Etelä-Suomessa. Tässä valossa ei olekaan ihme, että tarinankerronta on Kansan Tahdon haastatteluissa paljon yleisempää kuin Keski-suomalaisessa.

Se on kuitenkin selvä, että 1960-luvun ja osin vielä 1970-luvun alun lehdissä haastatellut ensimmäiseen sukupolveen kuuluvat syntymäpäiväsankarit ovat kasvaneet maailmaan, jossa hyvät tarinankertoajat ovat yhä olleet arvostettuja, sillä yksilöiden harjoittamalla tarinankerronnalla on ollut monia yhteisön kannalta tärkeitä tehtäviä. Ja vielä haastatteluiden kirjoittamisajankohtanakin toimittajat ovat arvostaneet hyvää jutunkerrontataitoa niin paljon, että ovat päästäneet tarinointitaitoiset syntymäpäiväsankarit hyvin vapaasti ääneen. Sen sijaan toiseen sukupolveen syntyneet haastatellut ovat jo kasvaneet maailmaan, jossa sanomalehtien, kirjojen, radion, jopa television ja elokuvien merkitys tiedonvälittäjänä, maailmanmenon arvioijana ja pikku hiljaa myös viihdyttäjänä on ollut kovassa kasvussa.

¹⁶⁴ Siikala 1984, s. 226–227.

¹⁶⁵ Meinander 1999, s. 121.

¹⁶⁶ Meinander 1999, s. 121.

Siikalan tutkimissa kansankertojissa ja sanomalehtien syntymäpäivähaastattelussa on kuitenkin yksi huomattava ristiriita: suuri osa Siikalan tutkimista kansankertojista oli naisia, mutta tutkimistani syntymäpäivähaastatteluista tällaisia tarinankertojanaisia ei juurikaan löydy. Sanomalehden syntymäpäivähaastattelussa tarinoimaan pääsevät lähes yksinomaan miehet ja vielä nimenomaan sellaiset miehet, joilla on kerrottavanaan paljon hurjia kokemuksia omasta elämästään.

4.8. Hyvä ihminen ja onnellisen elämän avaimet

Ahkerä ja työteliäs ovat yleisimmin käytetyt sanat, joilla kuvataan vuosina 1965–1975 haastateltujen syntymäpäiväsankareiden luonnetta. Lisäksi huumorintajua, hauskuutta, tulevaisuudenuskoa, luotettavuutta, vaatimattomuutta ja vähään tyytymistä tuodaan molemmassa lehdissä esille luonteenpiirteinä, joita on syytä arvostaa. Lisäksi Kansan Tahdossa nostetaan esille myös railakkaampia määreitä, kuten 75-vuotiaasta savottajätkä ja ukkoherra Lauri Lassilasta käytetty nimitys ”reipas ja railakas metsien mies”¹⁶⁷.

Kenties eniten positiivisia mainintoja luonteestaan kerää Keskisuomalaisessa vuonna 1965 haastateltu teurastamon ostoasiamies Heikki Puttonen, jonka kerrotaan ”*kuuluvan niihin miehiin, joilla on valoisa elämäkatsomus, hyvä terveys ja reipas käynti vieläkin*”. Lisäksi jutussa kuvaillaan, miten haastatellusta ”*karkailee pulppuava nauru syvältä rinnasta*”.¹⁶⁸ Myös ”*yrittävän ja elämänmyönteisen mielen*”¹⁶⁹ katsotaan tehneen haastateltujen elämää helpommaksi. Vanhimpien haastateltujen kohdalla yleisimmin käytetty sanapari lienee ”*pirteä ja aikaansa seuraava*”¹⁷⁰.

Kuten jo epäinhimillisistä kärsimyksistä puhuttaessa tuli esille, lehdet suhtautuvat nöyryyteen hyvin eri tavalla. Kansan Tahdon maailmankuvaan nöyryys ei kuulu: siitä ei haastatteluissa puhuta ja jutuissakaan ei järin nöyrää elämänasennetta arvosteta – pikemminkin päinvastoin. Sen sijaan Keskisuomalainen nostaa nöyryyden selkeästi yhdeksi suurimmista hyveistä. Esimerkiksi vuonna 1970 julkaistu vanhaemäntä Elli Virtasen 75-vuotishaastattelu on jo

¹⁶⁷ KT 24.4.1970, s. 5: ”Jätänä ja ukkoherrana”.

¹⁶⁸ KSML 24.1.1965, s. 3: ”Velho-Aleksin konin, pukkijahdin ja monta muuta hauskaa asiaa muistaa Lievestuoreen karjamies”.

¹⁶⁹ Esim. KT 28.2.1965, s. 4: ”50-vuotta täyttävät huomenna Kemissä kaksoissisarukset Eeva Kesti ja Vappu Suomela”.

¹⁷⁰ Esim. KT 23.6.1965, s. 5: ”Oulun vanhin Hilma Nikkilä on 94-vuotias”.

otsikoitu: ”Osaansa on tyydyttävä”. Jutun loppukaneetiksi toimittaja kirjoittaa: ”Keskustelusta kuultaa elämään alistuminen, ei synkkänä, vaan toteamuksena: On tyydyttävä osaansa”.¹⁷¹

Useissa Kansan Tahdon syntymäpäivähaastatteluissa painotetaan suoruuden, rehellisyyden ja reiluuden kaltaisia hyveitä, mutta mielenkiintoista on, että tällä tarkoitetaan lähinnä työläisten välistä suoruutta, rehellisyyttä ja reiluutta. Esimerkiksi Kansan Tahdossa vuonna 1970 haastateltu 75-vuotias savottakokki Kaisa Korhonen muistelee, miten eräälle sotien jälkeiselle savotalle saatiin mustasta pörssistä 50 säkkiä jauhoja: ”Mutta joku kelpi poltti. Hiihteli viisikymmentä kilometriä valtakuntien rajalla olleesta savotasta ja teki ilmiannon. Mutta tällä välillä jauhot piilotettiin metsään ja kun poliisit tulivat, ei löytynyt kuin pari säkkiä.”¹⁷² Monista muistakin jutuista käy hyvin ilmi Kansan Tahdossa 1960- ja 1970-luvuilla näkynyt ajatus, että valtiota, yhtiöitä ja porvareita vastaan on köyhällä työläisellä oikeus käyttää myös epärehellisiä keinoja.

Säästäväisyys nostetaan useissa jutuissa esille hyveenä, jota on syytä arvostaa. Säästäväisyys pitää sisällään monessa tapauksessa myös sen, että velkaa ei saa ottaa, vaikka mikä olisi. Esimerkiksi Keski-suomalaisessa vuonna 1970 julkaistussa emäntä Maija Kauppisen 70-vuotishaastattelussa kehuaan, miten haastatellun puheenjohtajuuden aikana Hankasalmen kotiteollisuusseuran ei ole ”koskaan tarvinnut tehdä penniäkään velkaa, vaan aina on varat hankittu muita kanavia hyväksi käyttäen”. Nämä muut kanavat tarkoittavat jutun mukaan muun muassa puolukankeräystä, talkoita, myyjäisiä, arpajaisia ja keräyksiä.¹⁷³

Vuosina 1965–1975 huumorintajun arvostus pysyy korkealla, mutta ajanjakson loppua kohden sen merkitys tuntuu aineiston perusteella hieman vähenevän: jutut muuttuvat ”asiallisemmiksi” eikä syntymäpäiväsankaria enää yhtä usein kutsuta huumorintajuiseksi. Huumorintajun merkitystä kuvaa omalla tavallaan sekin, että Kansan Tahdossa vuonna 1975 haastateltu 93-vuotias Maria Heikkinen katsoo tarpeelliseksi selitellä nauramattomuuttaan lähes kuuden vuosikymmenen takaisissa tapahtumissa: ”Fanni nauroi kotona sängyn pohjalla ihan kippurassa, mutta en minä osannut nauraa, kun on tämä luonne totinen”.¹⁷⁴ Nauramattomuus tuntuu siis olevan jotain, mitä pitää selitellä toimittajalle vielä kauan tapahtuneen jälkeen.

¹⁷¹ KSML 8.1.1970, s. 7: ”On tyydyttävä osaansa”.

¹⁷² KT 24.4.1970, s. 6: ”Vanhan kokin mieli palaa uitoille”.

¹⁷³ KSML 11.2.1970, s. 7: ”Kotiteollisuusseuran työ tuloksellista Hankasalmella”.

¹⁷⁴ KT 25.2.1975, s. 4: ”Näkky koko elämä olevan opiksi”.

Toisaalta haastattelun perusteella Maria Heikkisessä on myös kosolti kertojan vikaa, joten voisi jopa olettaa, että omaan ”totisuuteen” vetoaminen on hänelle samalla puheen tehokeino.

Kansan Tahto ja Keskisuomalainen eivät kuitenkaan suhtaudu huumorintajuun ja huumoriin läheskään samalla tavalla. Vaikka Kansan Tahdossakin huumori hieman vähenee kymmenessä vuodessa, niin siinä huumorintajua nostetaan esille aina 1990-luvulle asti selkeästi enemmän kuin Keskisuomalaisessa, jonka syntymäpäivähaastattelut vakavoituvat pelkästään vuosina 1965–1975 huomattavan paljon. Vaikka Kansan Tahdon syntymäpäiväsankarit ovatkin Keskisuomalaista iäkkäämpiä, niin lehtien erilainen suhtautuminen huumoriin ei ole selitettävissä pelkästään sukupolvien välisillä eroilla.

Tietynlaisen vaatimattomuuden – tai ehkä pikemminkin ”kursailun” – ihannoiti ja pyrkyryyden halveksuminen on myös niitä piirteitä, jotka nousevat esille vuosien 1965–1975 haastatteluissa. Vaatimattomuuden ja kursailun arvostettavuus on kuitenkin ajanjaksolla selkeässä muutoksessa: alkupään haastatteluissa omakehu on vielä tietystä määrin sallittua, mutta 1970-luvun mittaan se on opittava peittämään yhä paremmin. Vuonna 1965 Kansan Tahdossa haastatellun Aatami Tauriaisen kerrotaan esimerkiksi juttelevan ”vaatimattomasti” niistä ajoista, jolloin hän teki työtä vainotun kommunistisen puolueen hyväksi. Useaan otteeseen Tauriainen kuitenkin tulee haastattelun aikana kehaisseeksi itseään. Puolueeseen liittymisestä hän mainitsee, että: ”*Sante Manninen tuli kysymään uskottua miestä. Pitäisi olla sellainen toveri, jonka luona voisi käydä ja joka voisi suorittaa määrättyjä tehtäviä. Jooseppi ja Kalle olivat sanoneet, etteivät tunne muita niin luotettua kuin minut.*”¹⁷⁵ Samaan tapaan Keskisuomalaisessa vuonna 1965 haastateltu Kaarle Leppäkangas saa muisteloissaan kehaista, että: ”*Kyllä siinä toisetkin koettivat reuhaista, mutta eivät hyppineet silmille tilipäivänä*”.¹⁷⁶

1970-luvulle tultaessa tapahtuu kuitenkin nopea muutos, jonka myötä haastateltavat yhä harvemmin kehuvat itse itseään. Syntymäpäiväsankarin kehuminen tapahtuu yhä useammin toimittajan diskurssissa. Esimerkiksi Kansan Tahdossa vuonna 1975 haastatellusta 75-vuotiaasta Antti Hyvösestä kirjoitetaan näin: ”*Suomen vasemmistolainen työväenliike, sen historia, opetustyö ja Antti Hyvönen kietoutuvat samaan kokonaisuuteen. Tämän verran voi liioittelematta sanoa, vaikka Antti varoittikin, että älä kirjoita ylisanoja.*”¹⁷⁷ Loppujuttu onkin sitten syntymäpäiväsankarin ylistämistä. Erityisen kielteisenä ominaisuutena vuosien 1965–

¹⁷⁵ KT 1.5.1965, s. 10: ”Neljä vuosikymmentä puoluetyötä ja kahdeksan vuoden vankeustuomio”.

¹⁷⁶ KSML 23.1.1965, s. 10: ”Vehun kinttopolkujen viimeisiä kulkijoita”.

¹⁷⁷ KT 30.4.1975, s. 4: ”Antti Hyvönen 75 v.”.

1975 haastatteluissa nousee esille pyrkyryys. Pyrkyriksi leimautumisen kammo näkyy hyvin Kansan Tahdossa vuonna 1975 julkaistusta 75-vuotiaan Esteri Hekkanen haastattelusta, jossa hän huomauttaa: ”*En ole koskaan pyrkinyt työväenliikkeessä johtopaikoille, mutta olen aina lähtenyt silloin kun on pyydetty*”.¹⁷⁸

Valtaosassa 1960-luvun jutuista käydään melko tarkkaan lävitse, montako lasta syntymäpäiväsankari on saattanut maailmaan ja kuinka moni selvisi aikuiseksi saakka. Monesti mainitaan vielä lapsenlapsetkin. Tässä lienee taustalla ajatus lapsista vanhuuden turvana. Kerrottuaan ympäri Suomea ja Amerikkaa levittäytyneistä sisaruksistaan 78-vuotias Eemil Kolmonen toteaa ilmeisen ylpeänä omasta 12-päisestä lapsikatraastaan, että ”*...ei sitä ihan jouten ole mekään emännän kanssa oltu*”.¹⁷⁹ Tällainen suhtautuminen jälkikasvuun säilyy yleisenä erityisesti ensimmäiseen sukupolveen kuuluvien haastatteluissa 1960- ja 1970-luvuilla, mutta toinen sukupolvi ei enää juurikaan kerro lapsistaan. Aivan kaikki ensimmäisen sukupolven edustajat eivät kuitenkaan näe lastentekoa arvostettuna – tai edes tarpeellisena. Jo aiemmin monessa yhteydessä esiin nostettu, vuoden 1975 Kansan Tahdossa haastateltu 84-vuotias Leko Holappa on lapsiasioissa omilla linjoillaan: ”*Minä en uskonut papin käskyä vihkitoimituksessa lisääntymisestä ja maan täyttämisestä. Viljelyshommat isänmaassa ovat olleet epävarmoissa kantimissa. Työ ja leipä kortilla ja ovet Ruotsiin selkoselällään*”.¹⁸⁰ Tässä asiassa Holappa on kuitenkin todella harvinainen poikkeus.

Lasten ammateista tai koulutuksesta vuoden 1965 haastatteluissa ei kuitenkaan yleensä puhuta. Selkeä poikkeus on vuoden 1965 Kansan Tahdossa haastateltu toista sukupolvea edustava, vain 40-vuotias maanviljelijä Pentti Tiilikainen. Aikaansa nähden tuoreita mielipiteitä maataloudesta kertova asutustilallinen on laittanut kolme poikaansa oppikouluun ja tytärkin ehti käydä kolme luokkaa oppikoulua ennen kuin hänet piti kutsua kotiin sairastuneen isän avuksi.¹⁸¹ Sukupolven lisäksi lasten koulutuksesta puhumiseen voi vaikuttaa myös se, että 40-vuotias haastateltava on juuri siinä iässä, jossa tärkeiksi asioiksi hyvin usein nousevat lasten tulevaisuuteen liittyvät tavoitteet.¹⁸²

¹⁷⁸ KT 26.3.1975, s. 4: ”Kansan Tahtoa olen lukenut jo tyttösenä”.

¹⁷⁹ KT 12.5.1965, s. 5: ”Kotiin se kunnon miehen vaimo tulee”.

¹⁸⁰ KT 21.1.1975, s. 4: ”Leko Holapan kulttuuri”.

¹⁸¹ KT 18.2.1965, s. 5: ”Kurkkusyöpä yritteliään asutustilallisen kiusana”.

¹⁸² Nurmi & Salmela-aro 2000, s. 92–93.

Uskonnosta ei Kansan Tahdossa puhuta yhtään mitään ja Keskisuomalaisessakin vain erittäin vähän. Keskisuomalaisessa vuosina 1965–1975 julkaistuissa harvoissa uskontoa sivuavissa haastatteluissa aihetta kuitenkin pohditaan huomattavasti syvällisemmin kuin seuraavina vuosikymmeninä. Tästä hyvä esimerkki on Keskisuomalaisessa vuonna 1970 haastateltu 90-vuotias Alma Peltonen, joka uskonasioiden lisäksi on miettinyt myös kuolemaa. Jutussa haastatellun ajatuksista kerrotaan näin: ”Alma Peltonen sanoi, että hän on koettanut vääryyttä välttää, eikä ole peloissaan nyt, kun mahdollinen kuolema vuoden vaihtuessa tulee mieleen elävämmin kuin muina vuodenaikoina. Raamatussa on annettu hänelle ne lupaukset, joiden turvin on luottavaista. Sitä hän on sensijaan kysellyt, että onko mahdollista jo kuolleiden lasten puolesta Jumalaa rukoilla ja heitä vielä joskus nähdä?”¹⁸³ Verrattuna myöhemmin julkaistuihin uskontoa sivuaviin haastatteluihin Alma Peltosen tapauksessa poikkeuksellista on näin syvällisten uskonkysymysten pohdinta lehden palstoilla.

Eräs mielenkiintoinen ilmiö vuosina 1965–1975 julkaistuissa syntymäpäivähaastatteluissa on haastateltujen suhde omaan kotikyläänsä. Monissa jutuissa kerrotaan positiivisessa hengessä syntymäpäiväsankarin ”pysyneen kotikylälleen uskollisena koko elämänsä ajan” sekä muutoinkin nähdään ihmisten paikallaan pysyminen myönteisenä asiana.¹⁸⁴ Uusi suhtautuminen on kuitenkin jo vahvasti murtautumassa esiin. Osassa jutuista ”värikkäät elämänvaiheet” ja ympäri maata vietetyt ”vaellusvuodet” nähdään ihmiselle arvostusta tuovana asiana.¹⁸⁵

¹⁸³ KSML 3.1.1970, s. 11: ”Alkava vuosikymmen tuokoon yhteisymmärrystä ihmisille”.

¹⁸⁴ Esim. KSML 28.3.1965, s. 3: ”Suomen vanhimmat kolmoset saavuttivat eläkeiän Konginkankaalla” ja KSML 6.2.1965, s. 3: ”Emma Nieminen – nuorekas ja vanhin mänttäläinen”.

¹⁸⁵ Esim. KSML 31.1.1965, s. 10: ”Jyväskylän kaupungintaloa rakennettiin väellä ja voimalla”.

5. SUURTEN MURROSTEN KAUSI 1975–1985

5.1. Kohti kaupunkilaista työikäistä miestä

Tässä alaluvussa etsin määrällisen vertailun keinoin eroja vuosina 1975 ja 1985 julkaistujen syntymäpäivähaastattelujen välillä. Määrälliseen vertailuun olen ottanut 40 juttua vuodelta 1975 ja 40 vuodelta 1985. Kummankin tutkimusvuoden aineistosta puolet on Kansan Tahdosta ja puolet Keski-suomalaisesta.

Kun vuosina 1965–1975 haastateltujen keski-ikä laski 77 vuodesta 70 vuoteen, niin vuosina 1975–1985 sama suuntaus vahvistuu entisestään. Kymmenessä vuodessa haastateltujen keski-ikä laskee 59 vuoteen – se siis laskee peräti yhdellätoista vuodella. Muutenkin arvostetun elämän sisällössä tapahtuu tällä ajanjaksolla erittäin suuria muutoksia. Syntymäpäiväjutun arvoiseksi katsotaan kuitenkin edelleen lähinnä miehet, sillä naishaastateltavien määrä jopa jatkaa hienoista laskuaan: vuonna 1985 naisia on 40 haastatellusta ainoastaan 9. Viimeistään vuoteen 1985 mennessä Kansan Tahdon ja Keski-suomalaisen väliset erot syntymäpäiväsankareiden ikä- ja sukupuolirakenteessa ovat käytännössä kadonneet täysin.

Noin kolme viidesosaa vuonna 1975 haastatelluista kuuluu edelleen ensimmäiseen sukupolveen, mutta loput ovat jo toisen sukupolven edustajia. Eri vuosikymmeninä haastateltujen ensimmäiseen sukupolveen kuuluvien ihmisten välisiä eroja on esitelty tarkemmin edellisessä luvussa. Vuonna 1975 haastatellut toisen sukupolven ihmiset sen sijaan edustavat monella tapaa uutta aikakautta verrattuna ensimmäiseen sukupolveen: heidän työllään on jo selkeä ammattinimike ja he ovat saaneet aiempaa sukupolvea enemmän koulutusta. Koulutuksen ansiosta sosiaalisen nousun tarinoita on hieman enemmän kuin ensimmäisellä sukupolvella. Myöhempinä vuosikymmeninä haastateltuihin toisen sukupolven edustajiin verrattuna vuonna 1975 esiin nostetut eroavat ennen kaikkea siinä, että moni työskentelee edelleen perinteisissä maaseudun ammateissa (esim. maanviljelijä, karjanhoitaja). Myös monet työläisammatit (esim. maalari, koneenhoitaja) ja ”herra-ammattit” (esim. maaherra, eversti) ovat hyvin perinteisiä. Vuonna 1975 haastateltuja toisen sukupolven edustajia yhdistää myös se, että heidän työnsä on sisällöltään edelleen hyvin konkreettista.

Vuonna 1985 haastatelluista jo ylivoimaisesti suurin osa on toisen sukupolven edustajia, vaikka jonkin verran mukana on myös ensimmäistä sukupolvea. Vuonna 1985 haastatellut toisen

sukupolven edustajat eroavat kymmentä vuotta aiemmin haastatelluista ehkä selvimmin siinä, että entistä suurempi osa on kaupunkilaisia. Toinen merkittävä ero tuntuu olevan se, että haastatteluihin valikoituneet ihmiset ovat jollakin elämänsä alueella saavuttaneet suurta menestystä. Keski-suomalaisen haastatteluissa menestys näkyy yleensä haastatellun ammatissa ja Kansan Tahdossa korkeana asemana ay-liikkeessä. Poliitiikan puolella pitkäaikaisesta toiminnasta kunnanvaltuustossa ja -hallituksessa on tullut poliittisen menestyksen minimivaatimus. Kokonaan uusi menestyneiden ihmisten ryhmä vuonna 1985 haastateltujen toisen sukupolven edustajien keskuudessa ovat nuoruudessaan menestystä saavuttaneet urheilijat.

Ammattijakaumaltaan vuonna 1985 haastatellut toisen sukupolven edustajat eroavat kymmentä vuotta aiemmin haastatelluista saman sukupolven ihmisistä selvimmin siinä, että perinteisissä ammateissa toimivien määrä on vähentynyt huomattavasti. Haastatellut työskentelevätkin yhä useammin urbaaneissa ammateissa (esim. rakennusarkkitehti, raitiovaununkuljettaja), joita maaseudulla ei harjoiteta. Erityisesti julkisella sektorilla ja rakennusalalla työskentelevien määrä on lisääntynyt selkeästi kymmenen vuoden takaisesta. Samoin henkisen työn tekijöiden osuus on kasvanut. Mielenkiintoinen piirre on se, että yhä useammalla haastatellulla on titteli, jonka sisällöstä peräkylien iäkkäillä lukijoilla tuskin on täysin selkeää kuvaa (esim. ekonomi, toimitusjohtaja, aluemyyntipäällikkö, lääkintävoimistelija). Myös uusia toimihenkilöammatteja (esim. autoilija, toimistotyöntekijä) tulee koko ajan lisää.

5.2. Uusia suhtautumistapoja työntekoon

Vuosina 1975–1985 perinteinen, kovaa ruumiillista työntekoa vanhoilla päville saakka ylistävä suhde työntekoon murtuu lopullisesti. Viimeistään 1970-luvun loppupuolella on tapahtunut kahtiajako suhteessa työntekoon: ensimmäistä ryhmää nimitän työ- ja uraorientoituneiksi ihmisiksi ja toista vapaa-aikaorientoituneiksi ihmisiksi. Työ- ja uraorientoituneet puhuvat haastattelussa lähinnä työstään, ja heillä on yleensä nousujohteinen ura. Vapaa-aikaan orientoituneet sen sijaan eivät haaveile uraputkesta vaan pitävät työtä lähinnä rahanlähteenä, jolla harrastukset ja muu elämä rahoitetaan. Molemmat uudet asenteet ovat tyypillisiä toiseen sukupolven kuuluville haastatelluille, mutta vapaa-aikaorientoituneita ihmisiä löytyy myös ensimmäisestä sukupolvesta.

Työ- ja uraorientoitunut asenne työntekoon ei eroa kovin paljon perinteisestä suhteesta työntekoon, joka myös näki työnteon elämää voimakkaasti jäsentävänä tekijänä. Erona on kuitenkin se, että uuden asenteen myötä työ, uraputki ja usein myös muu elämä näyttäytyvät suorituksina, joissa on pärjättävä mahdollisimman hyvin. Tällainen suhde työntekoon alkaa näkyä 1970-luvun puolimaissa lähinnä Keski-suomalaisen haastatteluissa. Hyvä esimerkki on Jyväskylän opettajaopiston rehtori Hellä Siloman 60-vuotishaastattelu vuodelta 1975. Juttu keskittyy pääasiassa haastateltavan työuraan, mutta myös lukuisat urheiluharrastukset ja ansiomerkit tuodaan esille. Perhettä jutussa ei mainita lainkaan. Harrastuksia lueteltaessa lehti toteaa Siloman nykyisestä työstä, että *”kiireinen työ vie aikaa niin runsaasti, ettei harrastuksille jää sijaa”*. Näin työ on noussut jo niin merkittävään asemaan, että se harrastusten lisäksi syrjäyttää elämästä kaiken muun, josta syntymäpäiväjutussa voitaisiin puhua.¹⁸⁶

1980-luvun mittaan työn merkityksen korostuminen näkyy yhä enemmän juttujen rakenteessa. Osittain tämä johtuu siitä, että syntymäpäivähaastattelu juttutyypinä muuttuu yhä tiukemmin yhden asian ympärille kiertyväksi – ja hyvin usein tämä asia on työ. Erityisesti Keski-suomalaisessa julkaistaan haastatteluja, jotka käsittelevät lähinnä syntymäpäiväsankarin työtä ja hänen näkemyksiään oman alansa kehityksestä. Parhaimmillaan – tai pahimmillaan – tuloksena on haastattelu, jossa ihmisestä itsestään ei kerrota yhtään mitään. Hyvä esimerkki on vuonna 1980 julkaistu apulaisnimismies Kalevi Jaatisen 50-vuotishaastattelu. Koko juttu käsittelee haastateltavan näkemyksiä vankeinhoitopolitiikasta ja rikollisuudesta – itse päivänsankarista lukija saa tietää vain nimen, iän ja sen, että: *”poliisitehtävissä ympäri Suomenniemeä kierreltyään Kalevi Jaatinen otti Mäntän apulaisnimismiehen tehtävät vastaan vuonna 1975”*. Tämä on siinä mielessä erikoista, että yleensä entiset työpaikat luetellaan aina.¹⁸⁷ Myös Kansan Tahdon jutut yksipuolistuvat, mutta yleensä ne keskittyvät käsittelemään haastateltavan harrastusta tai poliittisia näkemyksiä, eivät työtä.

Samaan aikaan työ- ja uraorientoituneen ihmistyyppin kanssa alkaa haastatteluissa näkyä vapaa-aikaorientoitunut ihmistyyppi, jonka asenne työntekoon on radikaalisti uudenlainen. Näissä haastatteluissa työnteosta ei usein puhuta mitään, vaan jokin muu elämänalue täyttää koko haastattelun. Uusi asenne on löydettävissä esimerkiksi vuonna 1975 Keski-suomalaisessa haastatellun hitsausohjaaja Martti Nevalaisen 50-vuotishaastattelusta. Haastattelu keskittyy kertomaan Jyväskylän esperantoklubin entisen puheenjohtajan kieliharrastuksista, eri puolille

¹⁸⁶ KSML 10.1.1975, s. 7: ”Keskiasteen opettajakoulutus kaipaa pikaista uudistamista”.

¹⁸⁷ KSML 6.1.1980, s. 6: ”Vangeille lomaa liian helposti”..

maailmaa suuntautuvasta kirjeenvaihdosta sekä arvoista ja elämänkatsomuksesta. Haastattelun leipätyötä vain sivutaan jutun loppupuolella, kun Nevalainen toteaa: ”*Työ ja harrastus eivät minulla sivua toisiaan, täydentävät ehkä. Kirjeenvaihto, vieraitten ihmisten tapaaminen ja matkat antavat henkisiä virikkeitä*”. Sekä siteerauksesta että koko haastattelun yleissävystä on luettavissa ajatus, että työ ei todellakaan ole elämän keskeistä sisältöä, vaan jotain, jonka vastapainoksi tarvitaan henkisiä virikkeitä.¹⁸⁸

1970-luvun loppupuolelta lähtien Nevalaisen haastattelun tyyppiset jutut, jossa päiväsankarin päivätyö kuitataan yhdellä kappaleella, yleistyvät sekä Keskisuomalaisessa että erityisesti Kansan Tahdossa. Vapaa-ajan merkityksen korostuminen johtuu mitä ilmeisimmin siitä, että 1960-luvun jälkipuoliskolla Suomessa siirryttiin 40-tuntiseen työviikkoon ja vielä 1970–1980-luvuillakin vuosittaista työaikaa lyhennettiin useaan otteeseen.¹⁸⁹ Keskisuomalaisessa vapaa-aikaorientoituneet haastateltavat joutuvat kuitenkin jo 1980-luvun alusta lähtien tekemään tilaa työ- ja uraorientoituneille, mutta Kansan Tahdossa vapaa-aikaorientoituneet ihmiset säilyvät enemmistönä pitkään 1980-luvun loppupuolelle asti.

Sekä työ- ja uraorientoituneita että vapaa-aikaorientoituneita ihmisiä yhdistää halu jäädä eläkkeelle viimeistään lakisääteisessä eläkeiässä. 1980-luvulle tulon myötä työelämässä jatkamisesta eläkeiän jälkeen on tullut täysin outo ajatus. Esimerkiksi Kansan Tahdossa 1985 haastateltu 60-vuotias Väinö Lasanen on jäänyt eläkkeelle jo edellisenä vuonna ja toteaa työelämästä näin. ”*En kaipaa tippaakaan takaisin työelämään, jossa ihmisellä on aina jonkinlainen paine.*”¹⁹⁰ Muutoksen rajuutta kuvaa hyvin se, että Kansan Tahdossa vuonna 1980 haastatellun 90-vuotiaan Liisa Juntusen perinteistä asennetta työntekoon eksotisoidaan jo selkeästi. Työnteko vanhoille päiville saakka rinnastetaan jutussa liikunnan, varhaisen nukkumaanmenon ja perunoiden kuorineen syömisen kanssa samaan sarjaan haastateltavan korkean iän salaisuudeksi.¹⁹¹ Pienellä vertailulla huomaa, että Kansan Tahdon asenteissa tapahtunut muutos on kerrassaan valtava – vielä vuonna 1975 Kansan Tahdon jutut käsittelivät lähes aina laajasti haastateltujen työuraa, ylistivät pitkälle vanhuuteen saakka jatkuvaa työntekoa ja nostivat työntöön jopa haastateltujen elämän tärkeimmäksi asiaksi.

¹⁸⁸ KSML 8.1.1975, s. 7: ”Esperanto – ratkaisu myös YK:n kielipulmiin”.

¹⁸⁹ Meinander 1999, s. 383.

¹⁹⁰ KT 28.3.1985, s. 6: ”On elämys olla oman aikansa herra”.

¹⁹¹ KT 15.5.1980, s. 4: ”Työ, liikunta, varhain nukkumaan ja potut pottuina, kuorineen”.

Haastateltavien ammateissa 1970-luvun loppupuolisko tuo Kansan Tahdossa esille toimistoammatit, sillä niissä lehden haastateltavat eivät ole aiemmin työskennelleet. Esimerkiksi vuonna 1975 julkaistu 60-vuotiaan ay-toimitsija Eino Kauppilan haastattelu on siinä mielessä merkittävä, että haastateltava on jutun perusteella tehnyt toimistotöitä jo kymmenen vuotta. Toimistotyö yleistyy Kansan Tahdon sivuilla vasta 1980-luvulla. Tätä taustaa vasten ei olekaan ihme, että Kauppilan haastattelussa luetellaan myös ne fyysiset työt, joita hän on elämänsä aikana tehnyt – kehaistaanpa hänen olleen rakentamassa työväentaloja sekä Kemiin että Ouluun.¹⁹² Henkisen työn hyväksyminen arvostettavaksi ammatiksi tapahtuu Kansan Tahdossa kunnolla vasta 1980-luvun alussa.

Vaikka tehdastyöntekijät pääsivät Kansan Tahdon syntymäpäivähaastatteluihin mukaan jo 1970-luvun alkupuolella, niin heidän määränsä ei missään vaiheessa nouse kovin suureksi: vaikka metsätyömiesten, tukinuittajien ja pienviljelijöiden määrä vähenee koko ajan, niin tilalle tulevat ennen kaikkea rakennusalan ammatit ja erilaiset toimistotyöt. Varsinaisten tehdastyöntekijöiden määrä on Kansan Tahdossa suurimmillaan 1970-luvun puolivälin jälkeen, mutta alkaa tämän jälkeen nopeasti laskea. 1980-luvulla tilanne on jo se, että varsinaisia tehdastyöläisiä ei haastatteluissa juuri näy. Epäitsenäisimpien ammattien edustajia ovat ompelijat, sekatyömiehet ja kirvesmiehet. Mielenkiintoista on se, että 1980-luvun puoliväliin mennessä valtaosa Kansan Tahdon syntymäpäiväsankareista työskentelee ammatissa, jossa työn tahdin saa määrätä itse eikä esimiehen valvova silmä ole jatkuvasti läsnä.

1980-luvun puolivälin Kansan Tahdossa esimerkkejä itsenäisistä ammateista ovat pienviljelijöiden lisäksi muun muassa toimistonhoitaja, raitiovaunukuljettaja, kaupungin liikuntapaikkojen hoitaja, myyntipäällikkö ja aluemyyntipäällikkö. Voinee sanoa melkoisella varmuudella, että keskiverto Kansan Tahdon lukija ei ole työn itsenäisyyden suhteen näin onnellisessa asemassa. Tästä voi päätellä, että työn itsenäisyys on asia, jota Kansan Tahto pitää huomattavan suuressa arvossa.

Työn itsenäisyyden vaatimusta korostaa myös toinen Kansan Tahdon syntymäpäiväsankareille tyypillinen piirre: työpaikkojen ja ammattien suuri vaihtuvuus, joka leimaa sekä ensimmäisen että toisen sukupolven haastateltavia. Ilmiön pääsyyntä voi pitää sitä, että kouluttamattomien työntekijöiden työt olivat pitkään jo perusluonteeltaan määräaikaaisia ja tilapäisiä. Asian voi kuitenkin tulkita myös niin, että Kansan Tahto arvostaa ihmisiä, jotka eivät sopeudu ja suostu

¹⁹² KT 18.4.1975, s. 4: ”Eino Kauppilla 60-vuotias”.

kaikkiin työnantajan vaatimuksiin. Pienen vertailun perusteella ero Keskisuomalaisen haastattelemiin työntekijöihin on selkeä: Keskisuomalaisen haastatteluissa pienipalkkaiset työntekijät ovat sopeutuvampaa ja paikallaan pysyvämpää väkeä.

Pienipalkkaisten työntekijöiden lisäksi myös muiden ammattiryhmien edustajat ovat Keskisuomalaisessa hyvin sopeutuvia ja paikallaan pysyviä. Vielä 1970-luvun lopullakin moni haastatelluista on elänyt koko elämänsä samalla paikkakunnalla ja tehnyt elämänmittaisen työn isäntänä, emäntänä, kyläkauppiaana jne. Rajapyykiksi nousee 1970-luvun puoliväli, sillä jo vuonna 1975 yli puolet Keskisuomalaisessa haastatelluista on asunut elämänsä aikana usealla paikkakunnalla tai kokeillut useampaa ammattia. Kuvaavaa onkin, että vuoden 1975 Keskisuomalaisessa karjanhoitaja Lyyli Laitisen 30-vuotisen työuran yhden isäntäperheen palveluksessa kerrotaan olevan ”*lajissaan jo nykyaikana harvinainen*”.¹⁹³ Muutoksesta huolimatta paikallaan pysyminen on Keskisuomalaisen korkealle arvostama asia, sillä jos muuttajista ja ammatinvaihtajista karsii pois karjalaistaustaiset (muuttamaan ja usein ammattiakin vaihtamaan joutuneet) haastateltavat, on muuttajia ja ammatinvaihtajia edelleen melko vähän.

Maaseudun yrittäjäämmattien edustajia on Keskisuomalaisessa haastateltu 1960-luvulta alkaen, sillä myllärin, sahayrittäjän ja kauppiaan kaltaiset hahmot ovat olleet yhteisössään merkittäviä miehiä jo kauan ennen 1960-lukua. Ja onhan maanviljelijä toki ollut jossain mielessä yrittäjä jo 1960-luvulla. Kuitenkin vasta 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa Keskisuomalainen alkaa erottaa yrittäjät¹⁹⁴ muista työntekijöistä. Yrittäjistä ja yrittämisestä puhuminen on samalla alkusoittoa sille, että Keskisuomalainen alkaa pikkuhiljaa nostaa yrittämistä palkkatyötä arvokkaammaksi työn muodoksi. Kansan Tahdossa ei yrittäjistä tai yrittäjyydestä puhuta sanaakaan, vaikka esimerkiksi vuonna 1980 haastateltu, automaalaamon perustanut ja pojalleen jättänyt 78-vuotias Hannes Juliander aivan ilmiselvästi on yrittäjä.¹⁹⁵

Sitä vastoin Keskisuomalaisessa yrittäjyydestä puhutaan, vaikka vielä 1970-luvun puolimaissa yrittäjiä haastatellaan vain harvoin ja silloinkin heidän työnsä näyttäytyy aivan samanlaisena kuin mikä tahansa työ. Näin kuvataan myös vuonna 1975 haastatellun 80-vuotiaan liikennöitsijä Eino Turusen elämäntyötä. Haastateltava itse määrittelee työnsä ”*yleisön palveluksi*” ja samaa

¹⁹³ KSML 16.1.1975, s. 7: ”Yli 30 vuotta karjan parissa”.

¹⁹⁴ Yrittäjiin en tässä työssä lue kuuluvaksi maanviljelijöitä, sillä myös tutkimani sanomalehdet erottelevat selkeästi maanviljelijät yrittäjistä.

¹⁹⁵ KT 30.4.1980, s. 4: ”Hannes muistuttaa riiston jatkuvan pamputuksen loputtuakin”.

palveluammatin suuntaista määritelmää käyttää myös jutun kirjoittanut toimittaja. Ympäri juttua ripoteltujen tiedonmurusten perusteella kuitenkin selviää, että Turunen on yksin luonut tyhjistä linja-autoyhtiön, jolla on haastatteluhetkellä kolmekymmentä linja-autoa.¹⁹⁶

Vuoden 1980 Keski-suomalaisessa 50-vuotias kauppias ja korjaamoyrittäjä Pentti Järvinen kiittelee, että kotikunta alkaa olla jo yrittäjäystävällinen ja jatkaa näin: ”10–15 vuotta sitten ei näin voinut sanoa. Verottaja ”rokotti” harkinnalla raskaimman jälkeen ja kunnan tukea ei tullut. Nythän uusi yrittäjä otetaan vastaan jo kunnankin taholta kukkasten kera”.¹⁹⁷ Järvisen kommentti muutoksen tosiasiallisesta tapahtumisesta 1960- ja 1970-lukujen vaihteesta lähtien tukee sitä ajatusta, että arvostusten tasolla muutos on alkanut näkyä 1970-luvun puolivälistä alkaen.

Yrittäjyyden arvostus jatkoi kuitenkin nousuaan vielä pitkään 1970- ja 1980-lukujen vaihteen jälkeen. 1980-luvun puolivälissä yrittäjiä haastatellaan Keski-suomalaisessa jo melko paljon ja heitä myös arvostetaan selkeästi enemmän kuin ennen. Silti yrittäjän status ei ole vielä lähelläkään sitä, mihin se nousee 1990-luvulla. Esimerkiksi vuonna 1985 haastateltu ekonomi Veikko Korhonen esitetään jutussa ensisijaisesti ekonomina, toissijaisesti Instrumentariumin entisenä myyntipäällikkönä ja markkinointijohtajana ja vasta jutun lopussa hänen kerrotaan toimineen Instrumentariumin vuosien jälkeen yrittäjänä. Jutun faktalaatikosta kuitenkin selviää, että Korhonen työskenteli Instrumentariumissa vain muutaman vuoden ja toimi yksityisyrittäjänä 24 vuotta ennen kuin myi firmansa pois.¹⁹⁸ Monesta yrittäjähaastattelusta huomaa, että jos haastatellulla on myös korkeakoulututkinto, niin häntä kutsutaan ensisijaisesti koulutuksensa mukaan.

Työn roolin korostuminen monissa haastatteluissa 1970-luvun loppupuolelta lähtien liittyy ainakin osittain siihen, että toisen sukupolven edustajien ammatit ovat erilaisia ensimmäiseen sukupolveen verrattuna: työaika ei enää useinkaan säätele kehon fyysinen suorituskyky tai työnantajan määräys, vaan yhä useampi tekee henkistä työtä, jossa työasiat pyörivät helposti mielessä myös vapaa-ajalla. Tämä johtaa siihen, että 1970-luvun jutuista alkaa pikkuhiljaa löytyä mainintoja haastateltavan kiireisestä työstä tai muuten vain kiireisestä elämästä. Tällaiset maininnat tulevat ensin Keski-suomalaiseen. Lehti puhuu kiireestä usein melko positiivisessa diskurssissa, jolloin jutut viestivät, että kiireinen elämä on arvostettavaa. Esimerkiksi

¹⁹⁶ KSML 3.1.1975, s. 7: ”On osattava palvella ihmistä”.

¹⁹⁷ KSML 9.1.1980, s. 6: ”Lähikauppa tulee takaisin”.

¹⁹⁸ KSML 22.1.1985, s. 11: ”Korkeakulttuuri kuuluu kaikille”.

maanviljelijä ja kunnallispoliitikko Toivo Ruuskaa kehutaan läpi jutun aikaansaavaksi mieheksi, joka ei tyydy pelkästään miettimään asioita, vaan myös toimii. Pelimannaharrastuksesta puhuttaessa todetaan, että ”..aikaa monien kiireiden mieheltä ei tälle harrastukselle paljon liikene...”¹⁹⁹

1980-luvun puoliväliä lähestyttäessä kiire alkaa näkyä myös joidenkin Kansan Tahdon syntymäpäiväsankareiden elämässä. Esimerkiksi vuonna 1985 haastateltua, lukuisissa luottamustehtävissä ja harrastuksissa toimivaa kirvesmies Antero Viinikangasta kutsutaan ”kiireiseksi mieheksi”. Viinikangas myöntää, että: ”Ei tässä ehdi juuri vapaa-ajan ongelmia tulla, kyllä touhua riittää kylliksi”.²⁰⁰ Samoin kuin Keski-suomalaisessa kymmentä vuotta aiemmin, nyt myös Kansan Tahdossa ”kiire” ja ”touhu” esiintyvät usein melko positiivisissa yhteyksissä. Kansan Tahdossa positiivisesti sävyttyneen ”kiireisen elämän” syy on kuitenkin useimmiten harrastusten suuri määrä, kun taas Keski-suomalaisessa positiivisen ”kiireisen elämän” leima lyödään pääsääntöisesti ammatteihin, joihin liittyy korkea koulutus ja/tai korkea palkka.

Kiire on leimallisesti 1970-luvun ja myöhempien vuosikymmenten piirre, sillä 1960-luvun jutuista maininnat siitä puuttuvat käytännössä täysin. Asia selittyy toki osin sillä, että haastateltujen keski-ikä on laskenut 1960-lukuun nähden, ja kiire mainitaan erityisesti 50–60-vuotiaiden haastatteluissa, jotka elävät aivan erilaista elämänvaihetta kuin parikymmentä vuotta vanhemmat ihmiset. Silti kiireen esille nousemisessa on varmasti myös elementtejä, jotka liittyvät todellisiin muutoksiin työnteon sisällössä.

5.3. Poliitiikan tie parrasvaloista harmaaseen arkeen

Poliittisen aktiivisuuden osalta ajanjakso 1975–1985 on äärimmäisen mielenkiintoinen, sillä sen aikana yhteiskunnassa tapahtui voimakas muutos: jakson alkupuolella kaikki oli poliittista ja jonkinmoinen osanotto politiikkaan oli lähes pakollista ihmiselle, joka tahtoi olla ajan tasalla. Tilanne kuitenkin muuttui nopeasti niin, että käytännössä koko 1980-luvun ajan politiikka oli lähestulkoon pois muodista.

¹⁹⁹ KSML 10.1.1975, s. 9: ”Poliittisessa elämässä oppii kuuntelemisen taidon”.

²⁰⁰ KT 5.4.1985, s. 6: ”Työtä ja rientoja”.

Kansan Tahdon syntymäpäivähaastatteluiden poliittisuus 1970-luvun puolivälissä on sitä luokkaa, että lehti antaa haastateltujen sanoa porvareista aivan mitä haluttaa. Ääneen pääsee muun muassa 93-vuotias Maria Heikkinen, jonka veljistä yksi kuoli kansalaissodan sotatoimissa ja neljä vankileireillä. Heikkinen kertoo vihaavansa sekä *”Oulun herroja”*, jotka veivät hänen mökkinsä, mutta ennen kaikkea veljiensä tappajia: *”Sillä minulla on synkkä viha koko järjestelmää kohtaan. Sopisi, että se menisi nurin juuriaan myöten. Se viha on minulla sydämessäni, eikä se lähde pois sieltä, vaikka tappaisivat”*.²⁰¹ Pitkälti samassa – joskin vielä enemmän kärsimystä glorifioivassa – diskurssissa Kansan Tahto kuvaa sitä ajojahtia, jonka kohteeksi SKP:hen maanalaisella kaudella kuuluneet haastatellut joutuivat. Sen sijaan Keski-suomalaisessa vuoden 1918 tapahtumat mainitaan vain hyvin harvoin eikä lapualaisajasta löydy sanaakaan.

1970- ja 1980-lukujen vaihdetta lähestyttäessä Kansan Tahdon suhde politiikkaan muuttuu kuitenkin selkeästi. Kun vielä 1970-luvun puolivälissä lähes kaikkia haastateltuja kutsuttiin *”työväenliikkeen veteraaneiksi”* ja työväenluokan asiaa julistettiin päätöksellä heti juttujen otsikoissa, niin vuosikymmenen vaihteessa tilanne on se, että työväen asiaa ehdottomalla vakaumuksella ajavien haastateltavien määrä on vähentynyt jo selkeästi. Sen sijaan juttujen otsikoihin nousee yhä useammin työhön, ay-asioihin, ikääntymiseen ja terveyteen sekä elämäntapaan liittyviä asioita. Ylivoimaisesti tärkein esille nouseva poliittinen kysymys on kommunistisen puolueen yhtenäisyys – tai pikemminkin sen puute. Esimerkiksi Kansan Tahdossa vuonna 1980 haastateltu 85-vuotias Impi Karsikas on suorastaan vihainen puolueelleen: *”Kaikkein pahinta on se, että on alettu keskenään riitelemään – ja vielä julkisesti haukutaan toisiaan... Sietäisi antaa päätekijöille tukkapöllyä! Mistäpä porvari nauttisi sen enemmän kuin siitä, että työväestön rivit ovat hajallaan.”*²⁰²

1980-luvun puolivälissä enää harva Kansa Tahdon syntymäpäiväsankareista on mukana puolueen toiminnassa. Sen sijaan suurin osa haastatelluista on nyt joko ammattiyhdistys- tai urheiluseura-aktiiveja. Toki haastateltavien joukossa on yhä niitäkin, jotka ovat jo nuorina liittyneet SKP:n jäseniksi ja toimineet aktiivisesti politiikassa. Nyt nämä politiikkaan aktiivisesti osallistuneet ovat kuitenkin haastateltavien vähemmistöä. Lisäksi jokaisesta puolueen jäsenestä ei enää tehdä haastattelua, vaan yhä useammin poliitikkohaastateltavat ovat yhteisössään laajalti tunnettuja miehiä ja naisia, jotka ovat toimineet kunnanvaltuustojen ja -

²⁰¹ KT 25.2.1975, s. 4: ”Näkyy koko elämä olevan opiksi”:

²⁰² KT26.4.1980, s. 4: ”Kaikkein pahinta keskinäinen riitely”.

hallitusten puheenjohtajina tai olleet pitkäaikaisia kunnanvaltuuston jäseniä. Samalla ensimmäisen sukupolven tulikivenkatkuinen puhetapa on vaihtunut toisen sukupolven esiinmarssin myötä nykypäivästä tutuksi, äänestäjille suunnatuksi poliittiseksi retoriikaksi. Tyypiesimerkki tästä on 50-vuotias rovaniemeläinen pienviljelijä-poliitikko Olavi Leinonen, joka ensin kertoo pientilallisten ongelmien olevan MTK:n syytä ja esittää ratkaisuksi juuri Lapin erityisolosuhteisiin kohdennettua pinta-alatukea.²⁰³

Poliittiseen keskusteluun alkaa 1970- ja 1980-lukujen vaihteen Kansan Tahdossa nousta myös kokonaan uusi aihe: erityisesti kalastusta harrastavat syntymäpäiväsankarit alkavat haastatteluissa kantaa huolta vesistöjen pilaantumisesta ja jotkut myös miettivät, millä tätä kehitystä voisi rajoittaa. Esimerkiksi vuoden 1980 Kansan Tahdossa haastateltu 60-vuotias kirvesmies Antti Salmi, joka on kotikaupunkinsa vesilautakunnan jäsen, osoittaa syyttävän sormensa kohti sikaloita ja teollisuuslaitoksia.²⁰⁴ Laajemmin ympäristökysymyksiä aletaan kuitenkin pohtia Kansan Tahdossa vasta 1980-luvun jälkipuoliskolla. Keskisuomalaisessa ympäristökysymyksiä ei pohdita koko tutkimusjaksolla.

Keskisuomalaisen syntymäpäivähaastatteluissa politiikka ei missään vaiheessa pääse läheskään niin näkyvästi esille kuin Kansan Tahdossa. Edes 1970-luvun poliittisimpina vuosina Keskisuomalainen ei nosta politiikkaan osallistumista kovin tärkeäksi syntymäpäivähaastattelun kriteeriksi, vaan suurin osa haastatelluista on päässyt lehteen muilla ansioilla. 1970- ja 1980-lukujen vaihteeseen mennessä politiikka on jo melko lailla kadonnut Keskisuomalaisen syntymäpäivähaastatteluista.

Tyypillinen 1980-lukulainen poliittikkohaastattelu on vuonna 1980 Keskisuomalaisessa julkaistu muurari Kalle Järvisen 50-vuotishaastattelu. Heti jutun alkupuolella kerrotaan kuivan asialliseen sävyyn, että haastateltava on istunut jo kaksikymmentä vuotta Ruoveden kunnanvaltuustossa ja ollut lähes koko ajan sosiaalidemokraattisen ryhmän puheenjohtajana. Tämän jälkeen haastattelussa puhutaankin lähinnä urheilusta. Jutun lopussa Järvinen sanoo politiikasta: *”Jos vaikka kuinka hyvää asiaa ensimmäistä kertaa esitetään puolella tai toisella, tahtoo se varsinkin vaalien edellä tulla tyrmätyksi. Myöhemmin se saattaa sitten hyvinkin mennä läpi.”*²⁰⁵ Vielä muutamaa vuotta aiemmin politiikka nähtiin Keskisuomalaisessakin paljon optimistisemmin. Nyt on tilalle tullut kyynisyys ja epäusko politiikan mahdollisuuksiin.

²⁰³ KT 5.1.1985, s. 7: ”Olavi Leinonen täyttää 50 vuotta”.

²⁰⁴ KT 18.3.1980, s. 4: ”Virheet korjattava – puolue yhtenäiseksi”.

²⁰⁵ KSML 4.1.1980, s. 6: ”Urheilukenttä on tullut jo tutuksi”.

1980-luvun puolivälissä asioiden politisoitumista pidetään Keski-suomalaisessa usein jo lähes kirosanana. Esimerkiksi vuonna 1985 julkaistussa Eino Kauton 75-vuotishaastattelussa todetaan, että: ”Kauton mielestä kaikkien eläkeläisten tulisi voida olla samoissa kerhoissa, eikä esimerkiksi puoluetusta saisi estää johonkin kerhoon pääsyä.”²⁰⁶

Mielenkiintoinen yksityiskohta on se, että samalla kun poliittisten kannanottojen kiihkeys on kadonnut haastatteluista, on tilalle tullut kiihkeys erityisesti urheilua kohtaan: monen Kansan Tahdossa 1980-luvulla haastatellun urheilijan haastattelu muistuttaa hyvin paljon niitä 1970-luvun haastatteluja, joissa näkyi kiihkeä suhde politiikkaan. Nyt vain jonkin urheilulajin menestyksestä ja tulevaisuudesta on tullut haastatellulle elämän keskeistä sisältöä. Esimerkiksi 60-vuotiaasta entistä painijaa Ilmari Ruikkaa keuhataan ”*tulisieluiseksi painimieheksi*”. Omassa diskurssissaan hän sanoo: ”*Minulle on ollut aina itsestään selvä asia, että teen työtä painin hyväksi ... Pitäisi muistaa, että jokainen on ajallaan ollut saamassa omaksi hyväkseen opetusta valmentajilta ja tukea seuratoimitsijoilta ja kilpailu-uran jälkeen olisi itse kunkin vuorollaan vietävä lajiaan eteenpäin.*”²⁰⁷ Tässä on nähtävissä paljon tuttuja elementtejä: palava tunne ja valmius uhrauksiin yksilöä suuremman asian puolesta. Vasemmistoideologialle tyypillinen solidaarisuuden vaatimus näkyy siinä, että kun itse on valmennusta saanut, niin sitä pitää myös antaa toisille.

Vasemmistonuorten keskuudessa jo 1960-luvun puolella kannatustaan kasvattanut rauhanliike ja solidaarisuusaate nousevat esiin 1970-luvun kuluessa Kansan Tahdon syntymäpäivähaastatteluissa. Yksi ensimmäisiä Kansan Tahdossa haastateltuja uuden, rauhaa rakentavamman suuntauksen edustajia on vuonna 1975 haastateltu, 85-vuotias Alma Kumpulainen. Nuoruudessaan Kumpulainen on osallistunut niin vuoden 1905 suurlakkoon kuin kansalaissotaankin. Haastattelussa hän muistuttaa omassa sitaatissaan, että: ”*Jos ei ole rauhaa, ei ole leipääkään*”. Päivänsankarista kerrotaan myös toimittajan diskurssissa, että: ”*Viime vuosina on lähellä hänen sydäntään ollut rauhantyö, ja voimia on riittänyt myös Vietnam-seuran ja Suomi–Chile-seuran järjestämiin keräyksiin.*”²⁰⁸

Yleisemmiksi rauhantyö ja solidaarisuusaate muuttuvat Kansan Tahdon syntymäpäiväjutuissa vasta 1970-luvun lopulla. Ne myös pysyvät etenkin naispuolisten syntymäpäiväsankareiden haastatteluissa esillä pitkälle 1980-luvulle asti. Vuoden 1985 Kansan Tahdossa Naimi Niskasen

²⁰⁶ KSML 2.1.1985, s. 13: ”Kotiseutuasiat sydäntä lähellä”.

²⁰⁷ KT 17.1.1985, s. 17: ”Ilmari Ruikka 60-vuotias”.

²⁰⁸ KT 15.1.1975, s. 4: ”Yhtenäisenä työväenluokka täyttää suuret tehtävänsä”.

90-vuotishaastattelu on jo otsikoitukin sanoilla ”*Suurin toiveeni on maailmanrauha*”.²⁰⁹ Vastaavasti ammatillisen paikallisjärjestön toimistonhoitajan Raili Oravaisen 50-vuotishaastattelussa käy ilmi, että järjestö hakee hänen johdolla kummilasta Libanonista ja kerää varoja Etiopian nälänhädän uhreille. Lisäksi järjestö on Oravaisen ansiosta saanut kunniamaininnan Kyläkaivoja Tansaniaan -kampanjasta sekä osallistunut prosenttiliikkeeseen. Haastattelun toteamuksen: ”*solidaarisuus ei ole lakastunut*” voi kuitenkin jälkiviisaasti tulkita merkiksi siitä, että solidaarisuus ei vasemmistonkaan piirissä enää ollut itsestäänselvyys.²¹⁰ Kuvaavaa on, että kymmentä vuotta myöhemmin julkaistussa Raili Oravaisen 60-vuotishaastattelussa solidaarisuudesta ei enää puhuta mitään. Ainoa viite aiheeseen on se, kun Oravainen toivoo, että pakolaisten ongelmia yritettäisiin ymmärtää paremmin.²¹¹

Keskisuomalaisessa rauhanaate ja solidaarisuus pääsevät esille huomattavasti vähemmän, mutta täysin epäsovivia aiheita ne eivät selvästikään ole. Yleensä kyseessä tosin eivät ole varsinaiset järjestäytyneen rauhanliikkeen jäsenet, vaan rauhaa kannattavat 75-vuotiaan Eino Kauton tapaiset sotaveteraanit, jotka esittävät haastattelussa toiveen, ettei tulevien polvien enää tarvitsisi kokea sotia.²¹² Varsinaisiksi rauhankysymyksen pohtijoiksi voivat Keskisuomalaisessakin tunnustautua emerituspiispa Osmo Alajan kaltaiset merkkihenkilöt, joiden ei tarvitse pelätä leimautuvansa vasemmistolaiseksi, jos puhuvat rauhan puolesta.²¹³

5.4. Harrastukset

Toisen sukupolven myötä 1970-luvulla murtautuu esille uudentyyppinen suhde harrastuksiin. Enää harrastukset eivät ole ainoastaan metsästyksen, kalastuksen ja kutomisen kaltaisia hyötyharrastuksia, vaan yhä useammin ne ovat työn vastapainona toimivia kuntoilu- ja virkistäytymisharrastuksia. Esimerkiksi Kansan Tahdossa 1985 haastattelun kirvesmiehen Antero Viinikankaan kerrotaan olevan lukuisien luottamustehtäviensä ja harrastustensa takia ”*kiireinen mies*”. Metsästysharrastuksella on kuitenkin lehden mukaan toinenkin puolensa: ”*Metsässä liikkuminen ja luonnon tarkkailu on kiireiselle ihmiselle hyvää terapiaa ja se rentouttaa kaiken hyörinän keskellä.*”²¹⁴

²⁰⁹ KT 16.2.1985, s. 6: ”Suurin toiveeni on maailmanrauha”.

²¹⁰ KT 11.4.1985, s. 6: ”Sotalapsi arvostaa rauhaa ja yhteistyötä”.

²¹¹ KT 6.4.1995, s. 4: ”Palautus kotimaahan on sotalapselle tuskallista”.

²¹² KSML 2.1.1985, s. 13: ”Kotiseutuasiat sydäntä lähellä”.

²¹³ KSML 25.1.1985, s. 11: ”Kirkon mukauduttava”.

²¹⁴ KT 5.4.1985, s. 6: ”Työtä ja rientoja”.

Monille vuosina 1975–1985 haastatelluille syntymäpäiväsankareille on tyypillistä aiempaa kiihkeämpi, parhaimmillaan jopa työn edelle menevä suhtautuminen harrastuksiin. Osittain tämä liittyy toisen sukupolven esiinmarssiin, mutta esimerkiksi Kansan Tahdossa vuonna 1980 haastateltu ensimmäiseen sukupolveen kuuluva 85-vuotias Impi Karsikas muistelee kaiholla niitä viittätoista vuotta, jotka hän oli mukana pioneerien toiminnassa leiriemäntänä: ”*Se oli ihanaa aikaa... Kun ensi alkuun ei ollut kesälomaakaan, niin otin töistä rokulia, että pääsin leirille ruoan laittoon*”.²¹⁵

Toisaalta harrastukset aletaan yhä useammin nähdä suorituksina, joissa pitää menestyä mahdollisimman hyvin tai ainakin kokeilla mahdollisimman montaa erilaista ja erityyppistä – mielellään hurjaakin – harrastusta. Tällainen suhtautumistapa on korostuneen kaupunkilainen, sillä siitä ei löydy merkkejä maaseudun syntymäpäiväsankareiden elämästä. Ensimmäiset merkit tällaisesta uudesta suhtautumisesta ovat löydettävissä Jyväskylän opettajaopiston rehtori Hellä Siloman 60-vuotishaastattelusta vuodelta 1975. Rehtorin työn kiireiden takia harrastukset ovat lehden mukaan viime vuosina vähentyneet, mutta aiemmin hän on kilpaillut muun muassa aitajuoksussa, pituushypyssä, suunnistuksessa, hiihdossa, 100 metrin juoksussa ja voimistelussa. Lisäksi opettajanaisen harrastuksiin kerrotaan kuuluvan ampuminen ja autourheilu. Kuusikymppisenä hän lenkkeilee ja onkii edelleen. Siloma on myös saanut useita ansiomerkkejä aktiivisesta toiminnastaan urheilujärjestöissä. Ja siinä sivussa hän on ehtinyt kunnostautua kansalaisena niin, että on saanut useita presidentin myöntämiä ritarikuntien merkkejä.²¹⁶

Harrastamisen muuttuminen suoritustyyppiseksi alkaa 1980-luvulla näyttäytyä kilpaurheilun ja etenkin kilpailuissa menestymisen arvostamisena. Kun vielä 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa riittää maininta, että haastateltava on nuoruudessaan kilpaillut jossakin lajissa, niin 1980-luvun puoliväliä lähestyttäessä nousee entistä tärkeämmäksi, miten haastateltava on näissä kilpailuissa menestynyt. Lisäksi nyt aletaan julkaista syntymäpäivähaastatteluja, joiden tekemisen ainoa peruste on se, että haastateltu on nuoruudessaan ollut menestynyt urheilija. Usein tällaiset jutut eivät käsittelekään muuta kuin haastatellun urheilu-uraa ja hänen mietteitään lajinsa nykytilasta.

²¹⁵ KT26.4.1980, s. 4: ”Kaikkein pahinta keskinäinen riitely”.

²¹⁶ KSML 10.1.1975, s. 7: ”Keskiasteen opettajakoulutus kaipaa pikaista uudistamista”.

Tyypillistä urheilijajutuille on, että niissä luetellaan hyvin pikkutarkasti kaikki haastatellun tärkeimmät palkinnot. Painija Ilmari Ruikan tapauksessa tämä on siinä mielessä ymmärrettävää, että haastateltu on vapaapainin MM-kisojen hopeamitalisti.²¹⁷ Sama pikkutarkka saavutusten kirjaaminen on Kansan Tahdon käytäntönä kuitenkin myös silloin, kun kyseessä on urheilija, joka ei ole menestynyt edes SM-kisojen yleisessä sarjassa. Esimerkiksi 50-vuotiaan Jaakko Sivosen hiihtourasta luetellaan kaikki TUL:n mestaruuskisojen mitalit ja ikämiesten sarjan Suomen mestaruus.²¹⁸ Varsinaisten urheilijoiden lisäksi urheilumenestyksen ihannointi näkyy myös siten, että pääasiassa ammattiyhdistystaustan takia Kansan Tahdossa vuonna 1985 haastateltu 50-vuotias luottamusmies Hilda Holappa on jutussa kuvattu ”välkkyvien pokaalien” täyttämää palkintokaappiaan vasten. Jutussakin todetaan, että: ”*Rakkaasta hiihtoharrastuksesta on todisteena uljas palkintorivistö lasikaapissa, parhaalla paikalla uusitun kodin viihtyisässä olohuoneessa*”.²¹⁹

Kilpaurheilun arvostuksen nousun kanssa rinnakkainen ilmiö 1980-luvulla näyttää olevan talkoohenkisen urheiluseuratoiminnan sekä liikunnan ja kuntoilun arvostuksen nousu. Kuntoilu ja liikunta ovat termeinä osin päällekkäisiä, mutta yleensä kuntoilulla tarkoitetaan vuosien 1975–1985 lehdissä lähinnä kunnonkohotukseen tai -ylläpitoon tähtäävää ”hikiliikuntaa”. Monelle ikäihmiselle kuntoilu tuntuu olevan entisajan fyysisen työn korvike. Esimerkiksi Kansan Tahdossa vuonna 1980 haastateltu 78-vuotias Hannes Juliander tekee kunnossa pysyäkseen joka päivä 3–4 kilometrin kuntolenkin niin, että ”*selkään tulee hieman hiki ja hengästyy. Sitten on hyvä olla.*”²²⁰ Myös samana vuonna Kansan Tahdossa haastateltu 90-vuotias Liisa Juntunen muistuttaa, että: ”*Vanhan ihmisen pitää liikkua paljon. Jos minulla olisi näkö jollaisenakin tallella, liikkuisin vielä enemmän*”.²²¹

Liikunnalla puolestaan tarkoitetaan tapaa nähdä (urheilu-)harrastukset virkistäytymiskeinona, vastapainona työnteolle. Syntymäpäivähaastattelujen perusteella 1980-luvun liikuntakäsitteeseen tuntuu sisältyvän usein ajatus ohjatusta harrastamisesta: liikuntaa harrastetaan varta vasten rakennetuilla suorituspaikoilla ja mielellään vielä seuran ohjauksessa. Liikunnan suosion kasvua ja selkeää arvonnousua voi pitää vastareaktiona menestystä ihannoivan kilpaurheilun arvonnousulle. Vuoden 1985 Kansan Tahdosta löytyy oiva esimerkki

²¹⁷ KT 17.1.1985, s. 17: ”Ilmari Ruikka 60-vuotias”.

²¹⁸ KT 9.2.1985, s. 20: ”Hiihtäjä tykkää vauhdin lisästä”.

²¹⁹ KT 23.1.1985, s. 6: ”Työväenaate on sydämessä”.

²²⁰ KT30.4.1980, s. 4: ”Hannes muistuttaa riiston jatkuvan pamputuksen loputtuakin”.

²²¹ KT 15.5.1980, s. 4: ”Työ, liikunta, varhain nukkumaan ja potut pottuina, kuorineen”.

liikuntaa ja urheiluseuratoimintaa harrastavasta miehestä: 50-vuotiaan myyntipäällikön Pentti Pussisen haastattelu on jo otsikoitukin: ”*Vanhemmat lasten kanssa harrastamaan*”. Itse jutussa kerrotaan seuratoimitsijana ja nuorten leiriohjaajana pitkän päivätyön tehneen Pussisen kannattavan ”*perhekeskeistä liikuntaa*”. Haastateltava on ollut mukana monen urheiluseuran ja puulaakijoukkueen toiminnassa sekä harrastaja- että toimitsijatasolla, mutta maininnat kilpaurheilusta rajoittuvat yhteen lauseeseen, jossa hänen kerrotaan kilpailleen nuorena hiihdossa ja juoksuradoilla.²²²

Liikuntaa näkyvämpi ilmiö on kuitenkin seuratyön nouseminen esille. Suurin osa lehdissä haastatelluista entisistä huippu-urheilijoista on aktiivisesti mukana urheiluseuratoiminnassa. Ja vaikkei itse olisi urheilijana menestynytäkään, niin seuratyöhön pääsee mukaan siitä huolimatta. Erityisesti 1980-luvun Kansan Tahdossa seuratyö on suuri meriitti, mutta sama näkyy myös monessa Keski-suomalaisen jutussa. Esimerkiksi muurari Kalle Järvisen 50-vuotishaastattelussa kerrotaan laajasti haastatellun työstä urheilulautakunnassa ja paikallisessa urheiluseurassa. Järvisen ansiolistaan lasketaan muun muassa koululaiskilpailujen järjestäminen ”*sateessa, tuulessa tai pyryssä kentän laidalla*”.²²³ Yleistäen voisi sanoa, että entisille kilpaurheilijoille seuratyössä näyttää olevan tärkeää nuorten lupauksen valmentaminen menestykseen, kun taas muista lähtökohdista mukaan tulleet tuntuvat painottavan enemmän talkootoimintaa ja yhteisöllisyyttä.

1970-luvun myötä haastatteluissa alkaa vilahdella myös uusia harrastuksia. Tällaisia ovat muun muassa matkailu, kodin sisustaminen sekä erilaiset kulttuuri- ja sivistysharrastukset. Myös eläkeläisyhdistyksissä toimiminen yleistyy 1970-luvun loppupuolella huomattavasti. 1980-luku tuo listalle kesämökkeilyn. Samaan aikaan marjastamisesta ja sienestämisestä aletaan puhua selkeästi harrastuksina.

Erityisesti matkailu nousee nopeasti keskeiseksi ja paljon palstatilaa saavaksi syntymäpäivähaastatteluiden puheenaiheeksi 1970-luvun jälkipuoliskolla. Ulkomaanmatkailu näyttäytyy jutuissa arvostusta tuovana, sivistyneen maailmanmiehen merkinä. Esimerkiksi kaupungininsinööri Antero Kaltion matkakohteista todetaan suurpiirteisesti, että ”... *Suomi on tuttu joka puolelta, Eurooppa lähes kokonaan*”²²⁴ ja esperantoklubin entisen puheenjohtajan matkoista kerrotaan, että ”*Martti Nevalainen on matkustellut paljon ... vaimo Elina on*

²²² KT 20.3.1985, s. 15: ”*Vanhemmat lasten kanssa harrastamaan*”.

²²³ KSML 4.1.1980, s. 6: ”*Urheilukenttä on jo tullut tutuksi*”.

²²⁴ KSML 5.1.1975, s. 7: ”*Ihmisten mielestä tiet ovat aina huonokuntoisia*”.

matkoilla ollut todistamassa miehensä menestystä kielessä kuin kielessä”. Jutun mukaan esperanton ja muiden kielten osaaminen ei kuitenkaan ole lukuisia kieliä osaavalle Martti Nevalaiselle itseisarvo, vaan hän kertoo tärkeimmäksi harrastukseksi ihmissuhteet. Ja tässä harrastuksessa kielet ovat vain välikappaleita. Muiksi harrastuksiksi Nevalainen luettelee kirjeenvaihdon, vieraiden ihmisten tapaamisen ja matkailun.²²⁵

Matkustelu ei kuitenkaan ollut ainoastaan porvarillisen Suomen etuoikeus, vaikka Kansan Tahdon syntymäpäiväsankareilla ei ehkä samanlaisia taloudellisia mahdollisuuksia ollutkaan. Silti ulkomaille päästiin, kuten vuonna 1975 haastateltu järjestöaktiivi Liisa Heikkinen, joka haastattelun mukaan juhli 80-vuotispäiviään matkoilla Bulgariassa.²²⁶ Maininnat merkkipäivänään matkoilla olevasta päiväsankarista alkavat yleistyä Kansan Tahdossa kunnolla vasta 1980-luvulla, mutta toisin kuin Keski-suomalaisessa, käytännössä kukaan ei mainitse matkailua harrastukseksi. Tosiasia onkin, että varsinkaan 1970-luvulla ei Kansan Tahdon syntymäpäivähaastatteluissa paljon puhuta sen paremmin matkustamisesta, sisustamisesta kuin mistään muustakaan rahaa vaativasta harrastuksesta. Tämä siksi, että valtaosa Kansan Tahdon syntymäpäiväsankareista on vielä 1970-luvun lopulla pienellä eläkkeellä kituuttelevia työläisvanhuksia, joista rikkaimmilla on oma mökki, mutta suurin osa asuu jo vanhainkodissa tai sukulaisten nurkissa. 1980-luvun alussa Kansan Tahdossa tapahtuu selkeästi linjamuutos, jonka seurauksena syntymäpäiväjuttuja aletaan tehdä aiempaa nuoremmista, yhä työelämässä mukana olevista ihmisistä.

Tapa, jolla matkailusta 1970-luvulla kirjoitettiin, on hyvin toisenlainen kuin myöhemminä vuosikymmeninä. Tämän voi päätellä johtuvan siitä, että 1980- ja etenkin 1990-luvuilla ulkomaanmatkailu oli jo arkipäiväistynyt kaiken kansan huviksi. Matkailu on pääasiassa toisen ja myöhemmin kolmannen sukupolven harrastus, mutta onpa ulkomailla lomailleiden joukossa myös joitakin aivan vuosisadan alussa syntyneitä ensimmäisen sukupolven edustajiakin. Matkailun yleistymisen näkyy myös siinä, että syntymäpäivähaastatteluiden loppuun alkaa ilmestyä mainintoja siitä, että haastateltu on merkkipäivänään matkoilla. Ulkomaanmatkailun uutuudesta viestii ehkä sekin, että erityisesti 1970-luvulla pelkkä ”matkoilla” ei riitä, vaan hyvin usein korostetaan sankarin olevan ”*matkoilla maasta pois*”²²⁷.

²²⁵ KSML 8.1.1975, s. 7: ”Esperanto – ratkaisu myös YK:n kielipulmiin”.

²²⁶ KT 1.2.1975, s. 4: ”Jaappaan Liisa – Liisa Heikkinen – 80-vuotias”.

²²⁷ Ks. esim. KSML 3.1.1975, s. 7: ”Puuhakkaita päiviä pitäjänneuvoksella”.

Kodin sisustamista ei yleensä jutuissa nimetä varsinaisesti harrastukseksi, ja etenkin 1970-luvun syntymäpäivähaastatteluissa kyseessä ovat ennen kaikkea kehuiksi tarkoitettut maininnat haastateltavien kotien viihtyisyydestä. Kotien kehuminen ei koske pelkästään naispuolisia haastateltavia, vaan esimerkiksi vuoden 1975 Keskisuomalaisessa julkaistun 85-vuotishaastattelun päätteeksi kerrotaan, että ”...*elämänsä ehtoota viettää Sulo Mäki viihtyisässä omakotitalossaan puolisonsa kanssa*”.²²⁸ 1980-luvulle tultaessa haastatellun kodin kuvailu nousee jopa useaan otteeseen esille samassa jutussa ja lisäksi kodin sisustaminen alkaa entistä selkeämmin näyttäytyä harrastuksena. Esimerkiksi vuoden 1985 Kansan Tahdossa haastatellun 50-vuotiaan Hilda Holapan ”*uusitun kodin viihtyisää olohuonetta*” ja päivänsankarin omien käsitöiden osuutta sisustuksessa kuvaillaan ja kehuaan peräti kolmessa kohdassa juttua.²²⁹

Mielenkiintoinen 1970-luvun puolivälin jälkeen haastatteluissa voimakkaasti yleistyvä harrastus on eläkeläistoiminta. Kansan Tahdossa vuonna 1975 haastatellun 80-vuotiaan kajaanilaisen Matti Meriläisen haastattelusta käy ilmi, että kuntojumpassa ja kuntohumpassa yhdessä vaimonsa kanssa käyvä haastateltu on Kajaanin eläkeläisten perustajajäseniä ja kuulunut yhdistykseen jo viidentoista vuoden ajan.²³⁰ Vaikka Kajaanissakin on siis ollut eläkeläistoimintaa jo vuodesta 1960, niin lehtien syntymäpäivähaastatteluissa maininnat eläkeläistoiminnasta alkavat tulla todella yleisiksi vasta 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa. Vielä 1970-luvun puolivälissä maininta eläkeläistoiminnasta on melko harvinainen.

1980-luvulle tultaessa eläkeläistoiminnasta on tullut sekä Keskisuomalaisen että Kansan Tahdon syntymäpäivähaastatteluiden perusteella hyvin suosittua ja arvostettua puuhaa, sillä suuri osa eläkeiän ylittäneistä joko toimii tai on toiminut eläkeläisjärjestöissä. Ja jos haastateltu ei ole mukana eläkeläistoiminnassa, niin hän joutuu erityisesti Kansan Tahdossa hyvin usein selittelemään sitä. Esimerkiksi vuoden 1980 Kansan Tahdossa haastatellusta 78-vuotiaasta Hannes Julianderista kerrotaan näin: ”*Hannes valittaakin sitä, ettei ole vielä ehtinyt osallistua eläkeläisyhdistyksen toimintaan, koska töitä riittää kotona niin paljon etteivät päivät tahdo oikein riittää*.”²³¹ Lähinnä ne Keskisuomalaisessa haastatellut eläkeläiset, joilla on korkeakoulutausta tuntuvat vierastavan eläkeläistoimintaa. Toiminnan arvostuksesta kertoo kuitenkin se, että mukana on esimerkiksi Kansan Tahdossa vuonna 1985 haastateltu

²²⁸ KSML 14.1.1975, s. 7: ”Kyläkauppiaan elämä ollut työntäyteistä”.

²²⁹ KT 23.1.1985, s. 6: ”Työväenaate on sydämessä”.

²³⁰ KT 24.4.1975, s. 6: ”Vapun aattona 80 vuotta. Veteraaniasiamies on virkeä”.

²³¹ KT 30.4.1980, s. 4: ”Hannes muistuttaa riiston jatkuvan pamputuksen loputtuakin”.

kunnanvaltuuston ja -hallituksen pitkäaikainen puheenjohtaja, pitäjäneuvos Antti Hiltunen²³². Keski-suomalaisen haastattelussa 75-vuotias Eino Kautto selittää innostustaan eläkeläistoimintaan näin: ”Kun eläkeläiset puuhailevat yhdessä, unohtavat he helpommin sairautensakin”.²³³

Kulttuuri- ja sivistysharrastukset nousevat syntymäpäivähaastatteluihin ennen muuta 1980-luvulla, mutta pitkin 1970-lukua löytyy yksittäisiä haastateltavia, jotka harrastavat esimerkiksi kirjojen lukemista tai (matkailun yleistyessä) vieraiden kielten opiskelua. Silti lukeminen on vielä 1970-luvun puolimaissa muista haastatelluista poikkeavien, hieman ”outojen”, henkilöiden harrastus. Pikku hiljaa lukeminen alkaa kuitenkin vilahdella syntymäpäiväjutuissa yhä useammin ja samalla se muuttuu lähes kaikkien syntymäpäiväsankareiden harrastukseksi – joskin yleensä lukemista harrastavat tuntuvat olevan joko henkisen työn tekijöitä tai keskivertoa aktiivisempia ja eteenpäin pyrkiviä fyysisen työn tekijöitä. Lukuharrastuksen mainitsevat muun muassa kaupungin puhtaanapitupuolen luottamusmies²³⁴ sekä rakennustyöläisten liiton eläkkeellä oleva aluesihteer²³⁵, joka kaiken lisäksi on kuvattu kirjoja täynnä olevan kirjahyllyn edessä.

Lukemisen lisäksi erityisesti Keski-suomalaisen haastatteluihin alkaa 1980-luvun mittaan ilmestyä suorastaan tulvimalla mainintoja erilaisista kulttuuri- ja sivistysharrastuksista. Eläkkeellä oleva kirjastonhoitaja harrastaa kotiseutuhistoriaa ja kirjoittelee artikkeleita paikallislehteen²³⁶, entinen piispa kirjoittaa kirjoja²³⁷, rakennusarkkitehti seuraa teatteria ja kuvaamataiteita²³⁸ sekä Helsingistä kotikylään eläkepäiviksi palannut ekonomi kehuu oopperaa, uutta musiikkia ja ylipäänsä kaikenlaista korkeakulttuuria²³⁹. Samaan sarjaan kuulunevat myös eläkkeellä olevan varatuomari-pormestarin harrastukset, postimerkkeily ja valokuvaus²⁴⁰.

1970-luvun jälkipuoliskolla autokannan kasvu oli kovaa Pohjois-Suomessa²⁴¹ ja autoistuminen herätti Kansan Tahdon syntymäpäivähaastatteluissa hieman keskustelua. Vuonna 1980 Kansan Tahdossa haastatellut, sekä syntymäpäivää ja kultahääpäivää viettävät Martta (70) ja Aleks

²³² KT 21.2.1985, 6: ”Pitäjäneuvos on oloneuvos”.

²³³ KSML 2.1.1985, s. 13: ”Kotiseutuasiat sydäntä lähellä”.

²³⁴ KT 23.1.1985, 6: ”Työväenaate on sydämessä”

²³⁵ KT 28.3.1985, s. 6: ”On elämys olla oman aikansa herra”.

²³⁶ KSML 2.1.1985, s. 13: ”Kotiseutuasiat sydäntä lähellä”.

²³⁷ KSML 25.1.1985, s. 11: ”Kirkon mukauduttava”.

²³⁸ KSML 3.1.1985, s. 10: ”Nykyrakentamisen linja myötäilee pehmeitä arvoja”.

²³⁹ KSML 22.1.1985, s. 11: ”Korkeakulttuuri kuuluu kaikille”.

²⁴⁰ KSML 27.1.1985, s. 10: ”Kun Äänekoskella oli pormestari”.

²⁴¹ Meinander 1999, s. 373–374.

(78) Flygare ovat siitä poikkeuksellisia ensimmäisen sukupolven edustajia, että heillä on auto. Kansan Tahto kertoo asian selkeästi auton hankkineita ikäihmisiä arvostaen: *”Aleksi ajaa täräytti itselleen ajokortin yli 60-vuotiaana ja se avasi heille hyvät liikkumismahdollisuudet. Kun on oma auto, niin on päässyt kauemmaksikin vilkaisemaan paikkoja, ilman toisten apua.”*²⁴² Kaikki Kansan Tahdon haastateltavat eivät kuitenkaan autoa sulata, ja esimerkiksi 85-vuotias Impi Karsikas kritisoi, että työläiset eivät enää ole yhtä aktiivisia kuin ennen: *”Nyt vain ajelevat autoilla ympäriinsä ja istuvat kapakoissa”*.²⁴³ Keski-suomalaisen syntymäpäivähaastatteluissa autoistuminen ei nouse missään vaiheessa keskustelunaiheeksi.

5.5. Miesten ja naisten maailma

Eräs tärkeimmistä 1970-luvulla tapahtuneista muutoksista on se, että naiset alkavat Kansan Tahdon syntymäpäivähaastatteluissa nousta samanlaiseen asemaan kuin miehet. Vaikka miehiä on haastatelluista edelleen suurempi osa, niin nyt naisista alkaa tulla samanlaisia aktiivisesti oman elämänsä kulkuun vaikuttavia toimijoita kuin miehistäkin.

1970-luvun puolivälin haastatteluissa alkavat nousta esille naiset, jotka ovat toimineet naisjärjestöissä ja puhuvat myös haastattelussa naisen aseman parantamisesta. Erityisesti Kansan Tahdon naispuolisista syntymäpäiväsankareista moni on ollut Suomen Naisten Demokraattisen Liiton (SNDL) aktiivijäsen. 85-vuotias Alma Kumpulainen muistelee haastattelussa sota-aikaa, jolloin naisten piti selvitä raskaistakin miesten töistä ja toteaa vielä haastattelun loppupuolella näin: *”Paljon on Suomen työväenliike vuosikymmenien aikana saavuttanut, mutta enemmän olisi pitänyt vielä tehdä. Naisten asiaa olisi pitänyt ajaa pontevammin. Tälläkin hetkellä on liian vähän naisia julkisilla ja johtavilla paikoilla.”*²⁴⁴ Haastateltu pääsee hyvin vapaasti puhumaan diskurssissa, joka huokuu taistelutahtoa ja uskoa naisasiaan.

Toinen vahva naishahmo vuoden 1975 Kansan Tahdossa on 75-vuotias Esteri Hekkala, joka merkkipäivänsä kunniaksi sai SNDL:n kultaisen ansiomerkin. Hekkala muistelee haastattelun aikana useaan otteeseen kuollutta miestänsä, mutta muisteloissa hän selkeästi kokee olleensa tasavertainen kumppani miehensä kanssa. Molemmat aviopuolisot kun olivat työväenliikkeen

²⁴² KT 22.4.1980, s. 4: ”Takana 50 vuotta yhteistä työläisihmisen taivalta”.

²⁴³ KT26.4.1980, s. 4: ”Kaikkein pahinta keskinäinen riitely”.

²⁴⁴ KT 15.1.1975, s. 4: ”Yhtenäisenä työväenluokka täyttää suuret tehtävänsä”.

aktiiveja: ”Yhdessä me toimimme. Meillä ei ollut riitoja menemisistä. Kun oli tarvetta, menimme molemmat.” Kun aviomies oli työnantajan mustalla listalla, niin vaimo hankki perheelle elannon jäkälännostossa. Muutenkin Hekkala on ollut aktiivinen toimija: lakkotaisteluiden kerrotaan kuuluneen hänen elämäänsä kiinteästi, hän on kerännyt rahaa työväenjärjestöille, ollut kotipaikkansa SNDL:n paikallisosaston perustajia sekä osallistunut SKP:n puolueuutisiin. Pienenä kruununa uralla hänen mainitaan suunnitelleen kotipaikkansa SKP:n paikallisosastolle oman lipun.²⁴⁵

1980-lukua lähestyttäessä naisten aseman parantamista vaativat puheenvuorot alkavat kuitenkin vähetä Kansan Tahdon palstoilta. Vuonna 1980 haastateltu 92-vuotias Anna Hauru antaakin tuon ajan naisten kuulla kunniansa: ”Eivät ole naiset niinkuin olla pitäisi. Asioita ei seurata eikä mennä mukaan kokouksiin. On mukamas kiireitä kotona. Kotityöt eivät jätä, siellä ne pysyvät, mutta maailman asiat eivät odota. Naisten pitäisi olla tarkkana ja toimia paremmin.”²⁴⁶ Silti 1980-luvun alkupuolella naisten asemasta puhuminen nopeasti katoaa Kansan Tahdon haastatteluista. Vielä vuonna 1985 monen naishaastateltavan mainitaan kuuluvan joko ay-liikkeen paikalliseen naisjaostoon tai SNDL:n paikallisosastoon. Tämän voisi katsoa tarkoittavan sitä, että toiminta naisten oikeuksien puolesta on ainakin jossain määrin arvossaan. Vuonna 1985 julkaistusta kaupungin puhtaanapitupuolen luottamusmies Hilda Holapan 50-vuotishaastattelusta käy kuitenkin ilmi, että haastateltu käsittää tasa-arvon jo muuna kuin sukupuolikysymyksenä. Holappa toteaa jutussa näin: ”Tasa-arvoa ihmisten välille minä perään. Etenkin se palkkapussin suuruus on meille työläisille perin tärkeä.”²⁴⁷

Sen sijaan Keskisuomalainen jatkaa naisasian suhteen vuosina 1975–1985 pitkälti samalla linjalla, jolla se oli jo 1960-luvulla. Kun lehti vuonna 1985 haastattelee 80-vuotiasta emäntä Hilja Hämäläistä, niin jälleen, kun kyseessä on naishaastateltava, lehti kertoo, miten: ”...*elämä kuljetti hänet...*”²⁴⁸. Yhdellä sanavalinnalla haastateltava menettää aktiivisen, omaa elämäänsä ohjaavan subjektin roolin ja hänet esitetään passiivisesti elämän virrassa kulkeväksi objektiksi. Vastaavia esimerkkejä löytyy Keskisuomalaisesta sieltä täältä, vaikka aktiivisina toimijoina esitettävien naishaastateltavien määrä kasvaakin tasaisesti. Silti tosiasia on se, että vielä vuonna 1985 suurin osa Keskisuomalaisen syntymäpäiväsankareista on miehiä. Miehet puolestaan ovat jutuissa aina toiminnan subjekteja – heitä elämä ei koskaan kuljeta.

²⁴⁵ KT 26.3.1975, s. 4: ”Kansan Tahtoa olen lukenut jo tyttösenä”.

²⁴⁶ KT 20.6.1980, s. 4: ”Jämerämpiä pitäisi työläisnaisten olla”.

²⁴⁷ KT 23.1.1985, s. 6: ”Työväenaate on sydämessä”.

²⁴⁸ KSML 21.1.1985, s. 9: ”Laakerillaan on hyvä elää”.

Syntymäpäivähaastatteluiden perusteella välittyvä kuva miehen roolista pysyy melko muuttumattomana vuosina 1975–1985. Aivan jakson loppupuolella tosin alkaa löytyä pieniä vihjeitä miehen roolin muuttumisesta. Joidenkin (lähinnä toisen sukupolven loppupuolella syntyneiden) miesten haastatteluissa aletaan puhua avioparin tai jopa koko perheen yhteisistä harrastuksista. Esimerkiksi Kansan Tahdossa vuonna 1985 haastateltu 50-vuotiaan pienviljelijän Olavi Leinosen haastattelussa mainitaan, että koko Leinosen kolmilapsinen perhe osallistuu yhdessä SKDL:n paikallisyhdistyksen toimintaan.²⁴⁹

Aiemmiltä vuosikymmeniltä tuttua perinteistä ”miespuhetta” kuitenkin näkyy edelleen erityisesti Kansan Tahdossa. Esimerkiksi vuonna 1980 haastateltu 65-vuotias rakennustyöläinen Leo Jussinpekka kehuskelee heti jutun kärjessä, että: *”Melkein sormin voi laskea ne kerrat, jotka olen sairauden takia ollut poissa töistä”*. Sama miehistä yksinpärjäämistä huokuva diskurssi on Jussinpekan puheessa myös hänen muistellessaan neljän vuoden aikaista Ruotsissa asumista ja takaisin Suomeen paluuta: *”Emännälle tuli ikävä. Olimme täällä kesälomalla, emäntä ei lähtenyt enää takaisin, vaan sanoi jäävänsä Halosenniemeen. Niin se oli minunkin tultava Ruotsista takaisin”*.²⁵⁰

5.6. Hyvä ihminen ja elämänhallinta

Vuosina 1975–1985 arvostetun ihmisen kuva muuttuu paljon työn ja harrastusten kaltaisten, elämää ulkoapäin jäsentävien asioiden osalta. Jos kuitenkin katsotaan niitä luonteenpiirteitä, joita haastatteluissa nostetaan esille kehumistarkoituksessa, niin muutos edellisiin vuosikymmeniin näyttää huomattavasti pienemmältä. Edelleenkin kehutuimpien luonteenpiirteiden joukkoon kuuluvat muun muassa hyvä huumorintaju, luotettavuus ja vaatimattomuus.

Esimerkiksi Kansan Tahdossa 1985 haastatellun 73-vuotiaan pitäjäneuvos Antti Hiltusen kerrotaan olevan *”luonteeltaan hiljainen, ystävällinen, toverillinen ja auttavainen... Häneen on myös luotettu ja luotetaan edelleenkin.”* Heti jutun alussa korostetaan haastateltavan vaatimattomuutta kertomalla, että: *”Antti ei ole erikoisemmin ihastunut koko neuvos-tittelistä,*

²⁴⁹ KT 5.1.1985, s. 7: ”Olavi Leinonen täyttää 50 vuotta”.

²⁵⁰ KT 27.3.1980, s. 4: ”Piikki ja moska ovat olleet työvälineinä”.

sillä pienviljelijä-metsurina hän ei ole tottunut moisiin kunnianosoituksiin”.²⁵¹ Tämä vaatimattomuuden ja ”kursailun” ihannointi on suoraa jatkoa 1970-luvun alun tilanteelle ja on yleistä etenkin Kansan Tahdon syntymäpäivähaastatteluissa. Sisällöltään tämä ihanne ei vuosina 1975–1985 juuri muutu, vaan pysyy suunnilleen samanlaisena, johon se 1970-luvun alkupuolella vakiintui.

Uutena piirteenä vuosien 1975–1985 haastatteluista nousee esille eräiden haastateltavien viittaukset omaan, vain itselle varattuun aikaan. Yleisemmäksi ”omasta ajasta” puhuminen nousee vasta kolmannen sukupolven myötä 1990-luvulla, mutta jo 1970- ja 1980-lukujen vaihteesta löytyy viittauksia aiheeseen. Esimerkiksi Keskisuomalaisessa vuonna 1980 haastatellusta 70-vuotiaasta Tyyne Heikkilästä, joka kasvatti ja elätti 11 lasta miehen sairastuttua työkyvyttömäksi, todetaan epäsuorassa lainauksessa näin: *”Monta unetonta yötä lapsikatras teetätti, mutta nyt on aikaa itsellekin.*”²⁵²

Tietynlainen rauhallisuus, ”hötkyilemättömyys” tuodaan monessa 1980-luvulla julkaistussa jutussa selkeästi esille positiivisena piirteenä. Yleensä tätä luonteenpiirrettä ei jutuissa nimetä, mutta se tulee esille mitä erikoisemmissa yhteyksissä. Esimerkiksi Kansan Tahdon vuonna 1985 haastattelema 50-vuotiaasta kaupungin liikuntapaikkojen hoitajasta kerrotaan, että: *”...Sivonen ei halunnut sopuisana miehenä ottaa rasitteita itselleen, kun utelin häneltä luistelutyylin aiheuttamista ylimääräisistä töistä latujen kunnostuksessa.*”²⁵³ Keskitietä kulkevan ”hötkyilemättömyyden” nopeasti kohonnut arvostus saattaa liittyä siihen, että se oli monessa mielessä vastakkainen tapa suhtautua asioihin kuin 1970-luvun politisoituneelle ilmapiirille tyypillinen kiihkeys ja äärimmäisyyksiin heittäytyminen, mikä näkyi myös 1970-luvun syntymäpäivähaastatteluissa.

1970-luvulla lehdissä alkaa ensimmäistä kertaa nousta esille (yleensä) iäkkäiden syntymäpäiväsankareiden neuvot ja elämänohjeet nuoremmille. Monet haastatellut painottavat muun muassa toisten ihmisten kuuntelemisen ja omien haaveiden toteuttamisen tärkeyttä. Esimerkiksi 75-vuotias pitäjänneuvos Svante Poukka korostaa joustavuuden, neuvojen kysymisen ja toisten mielipiteiden huomioonottamisen tärkeyttä. Haastattelusta on löydettävissä myös tietty tyytyväisyys omaan elämään. Poukka mietiskelee, että tuskin valitsisi toisin, jos uudelleen olisi alkamassa. Hän sanookin, että *”...mieltä ei ole jäänyt painamaan se, ettei olisi*

²⁵¹ KT 21.2.1985, s. 6: ”Pitäjäneuvos on oloneuvos”.

²⁵² KSML 3.1.1980, s. 6: ”Ennen ei ollut työllisyysongelmia”.

²⁵³ KT 9.2.1985, s. 20: ”Hiihtäjä tykkää vauhdin lisästä”.

yrittänyt parastaan niillä taidoilla ja voimilla, jotka eväiksi oli annettu”.²⁵⁴ Oman elämänsä hyväksi kokenut 90-vuotias Sohvi Tetri neuvoo vastaavasti, että unohtamisen taito on hyvän elämän ehto: *”Elämä on hyvä, pahat asiat on osattava unohtaa*”.²⁵⁵

Täysin tuntemattomia eivät ole keski-ikäistenkään antamat elämänohjeet. Parisuhteesta todetaan Kansan Tahdossa vuonna 1985 julkaistussa 50-vuotiaan Hilda Holapan haastattelussa näin: *”Tärkeänä elämäntaipaleen eväänä Hilda Holappa pitää myös sitä, että aviopuolisoilla on samansuuntaiset harrastukset ja elämän arvot*”.²⁵⁶ Keski-suomalaisessa vuonna 1980 haastateltu 50-vuotias opettaja Ulpu Kojola puolestaan antaa lastenkasvatusohjeita kristillisen elämäntutkimuksen pohjalta: *”Rukouksen voimaan luottaminen ja sen opettaminen lapsille on se turvallisuutta tuova luonnollinen asia, jonka mukana annetaan kaikki muu. Opitaan ottamaan huomioon heikompi toveri. Toisen virheille tai vammoille ei kohdisteta huomiota ja keskinäisellä auttavaisuudella luodaan myönteinen ilmapiiri. Eletään anteeksi antamisen ja pyytämisen avoimessa ilmapiirissä.*”²⁵⁷

Keski-suomalaisessa vuonna 1985 haastateltu 80-vuotias emäntä Hilja Hämäläinen kerää syntymäpäivähaastattelussaan harvinaisen paljon kehuja luonteestaan ja elämänsänteestaan. Hän on tyytyväinen oloonsa ja elämäänsä vanhustentalossa. Lehti kertoo haastattelusta, että: *”Ystäviä riittää, kun avoimella mielellä seurustelee toisten kanssa. Hän kaihtaa kaikkea teennäisyyttä ja on sitä, mitä on.*” Omassa diskurssissaan Hilja Hämäläinen vielä neuvoo: *”Ei pidä antaa parempaa kuvaa itsestä kuin mitä on.*” Näiden luonteenpiirteiden ansiosta haastateltu kertoo selvinneensä myös maaherralle pitämästään tervehdyspuheesta: *”En osannut jännittää... Kaikki oli jäykkiä. Kielsin olemasta virallisia. Tunnelma muuttui heti. Maaherrakin viipyi kylällä kauemmin kuin hänen aikataulunsa olisi sallinut.*”²⁵⁸

Hilja Hämäläisen maaherratarina on sikäli mielenkiintoinen, että se muistuttaa hieman Keski-suomalaisessa vuonna 1965 julkaistua Miina Eteläpellon syntymäpäivähaastattelua²⁵⁹ ja sen maaherratarinaa. Molemmista tapauksista voi lukea ajatuksen, että ensinnäkin maaherra on valtavan korkea virkamies, ja toisekseen, niinkin suuren herran tapaamisesta voi selvitä, kunhan ei yritä olla mitään hienompaa tai parempaa kuin on. Tässä näkyy tyypillisimmillään

²⁵⁴ KSML 3.1.1975, s. 7: ”Puuhakkaita päiviä pitäjänneuvoksella”.

²⁵⁵ KSML 4.1.1975, s. 7: ”Unohtamisen taito hyvän elämän ehto”.

²⁵⁶ KT 23.1.1985, s. 6: ”Työväenaate on sydämessä”.

²⁵⁷ KSML 4.1.1980, s. 6: ”Kyläkoulussa avoin ja turvallinen henki”.

²⁵⁸ KSML 21.1.1985, s. 9: ”Laakerillaan on hyvä elää”.

²⁵⁹ KSML 30.4.1965, s. 8: ”Isolle perheelle pitää olla kova komento, sanoo 80-v. Kekkilän mummo”.

Keskisuomalaisen ideologisen taustan opettama ihmiskuva, josta on puhuttu jo aiemmassa luvussa: auktoriteetit nostetaan korkealle jalustalle ja tavallista ihmistä kehoitetaan olemaan nöyrä ja mukautuva, niin kyllä se elämä sitten joskus palkitsee.

Toisaalta saman vuoden Keskisuomalaisessa herrojen ihmeellisyyttä myös kyseenalaistetaan. Helsingissä menestyksekkään uran luonut ja nyt kotikylään eläkepäiviksi palannut ekonomi Veikko Korhonen kertoo 60-vuotishaastattelussaan, miten suutarin perheestä tulleen nuorena oppikoululaisena asui koulupaikkakunnalla kunnanlääkärin perheessä: *”Siellä sain ensikosketuksen ruotsin kieleen ja tein sen järkyttävän havainnon, etteivät herrat ole sen kummempia kuin muutkaan ihmiset.”* Tässä täytyy tosin muistaa, että puhuja itse on ekonomi sekä entinen Instrumentariumin myyntipäällikkö ja markkinointijohtaja, joka kaiken lisäksi heti jutun otsikossa puhuu korkeakulttuurin puolesta.²⁶⁰

Keskisuomalaisen ja Kansan Tahdon ideologiset erot näkyvät myös syntymäpäivähaastatteluiden ihmiskuvassa. Tällaiset erot ovat kyseessä esimerkiksi silloin, kun Kansan Tahdon haastatteluissa kehuaan syntymäpäiväsankareiden tasa-arvontuntoa, solidaarisuutta ja kykyä yhteistyöhön. Tyyppiesimerkki on vuonna 1985 julkaistu 50-vuotiaan toimistonhoitaja Raili Oravaisen haastattelu, jossa hän kertoo: *”Pidän tärkeänä ammattiyhdistysliikkeessä ja työväenliikkeessä me-henkistä toimintaa ja ajattelutapaa, joka tähdentää yhteistä toimintaa. Vain sillä tavalla voidaan saavuttaa tuloksia, ei yksilöitä jalustalle nostamalla.”*²⁶¹ Vastaavasti Keskisuomalaisen haastatteluissa korostetaan usein vastuuntuntoa, nöyryyttä ja yritteliäisyyttä.

Eräs selkeä tällä jaksolla tapahtuva muutos syntymäpäivähaastattelujen luonteessa on se, että kun vielä 1970-luvun puolivälissä haastatteluissa pääasiassa muisteltiin menneitä tai kommentoitiin nykypäivää, niin vuosikymmenen vaihteesta lähtien yhä useampi syntymäpäiväsankari elää futuurissa, ennakoi ja miettii tulevaa. Tähän liittyy myös vaatimus ennakkoluulottomuudesta uusia asioita kohtaan. Haastatteluissa asennetasolla näkyvä muutos johtuu varmasti suuresta määrin siitä, että vuosina 1975–1985 haastateltavien keski-ikä laskee nopeassa tahdissa 70 vuodesta 59 vuoteen. Silti asiassa on muutakin: jos verrataan jo eläkeiän ylittäneiden haastatteluja eri vuosikymmenillä, niin näyttää siltä, että 1980-luvulla haastateltu syntymäpäiväsankari on keskimäärin tulevaisuuteen suuntautuneempi kuin 1970-luvun

²⁶⁰ KSML 22.1.1985, s. 11: ”Korkeakulttuuri kuuluu kaikille”.

²⁶¹ KT 11.4.1985, s. 6: ”Sotalapsi arvostaa rauhaa ja yhteistyötä”.

ikätoverinsa. Ajatusta tukee myös se, että 1990-luvulle tultaessa muutos näkyy yhä kiistattomammin.

Varhainen esimerkki tulevaisuuteen suuntautumisesta on Keski-suomalaisessa vuonna 1980 julkaistu maanviljelysneuvos Gunnar Aminoffin 70-vuotishaastattelu. Jutussa menneiden muistelu rajoittuu pariin kappaleeseen kun taas valtaosa jutusta käsittelee päiväsankarin mietteitä nykypäivästä ja tieteen mahdollisuuksista. Nostalgiaa haastateltu ei juuri tunne, sillä Aminoff tuhahtelee jutussa ajatukselle, että traktori ja muut keksinnöt olivat syypäitä maaseudun autioitumiseen.²⁶² Vuoden 1985 Keski-suomalaisessa 70-vuotias kyläkauppias Helvi Saarela puolestaan pohtii pienten kauppojen mahdollisuuksia selvitä kilpailussa laajenevia kauppaketjuja vastaan. Optimistisesti asiaan suhtautuvan Saarelan strategiat ovat lähes nykypäivää: vakituisten asukkaiden ostokset on saatava keskitettyä kyläkauppaan, kesäasukkaihin kannattaa satsata ja posti täytyy pitää kaupan yhteydessä vaikka talkoovoimilla.²⁶³ Kansan Tahtoon tulevaisuuteen suuntautuneet haastattelut alkavat tulla selkeästi myöhemmin kuin Keski-suomalaiseen: käytännössä muutosprosessi alkaa vasta näkyä 1980-luvun parin–kolmen ensimmäisen vuoden jälkeen.

1970-luvun jälkipuoliskolta lähtien suunnitelmallisuus ja pyrkimys elämänhallintaan alkaa nousta esille varsinkin toisen sukupolven edustajien syntymäpäivähaastatteluissa. Tämä liittyy julkisen ja yksityisen yhä selkeämpään erotteluun, mikä näkyy myös haastatteluissa: yhä useammassa jutussa keskitytään haastatellun työhön sekä muuhun julkiseen toimintaan ja jätetään yksityiselämä aiempaa vähemmälle huomiolle. Toisin kuin vielä 1960-luvulla, haastatellun itsensä kannalta noloja tai hiukkaakaan arveluttavia asioita ei enää kerrota hauskoina menneen ajan sattumina.

Konkreettinen esimerkki tästä on Keski-suomalaisessa julkaistu kaupungininsinööri Antero Kaltion 60-vuotishaastattelu vuodelta 1975. Juttu keskittyy lähes täysin kertomaan päiväsankarin mietteitä kunnallistekniikan kehityksestä ja kaupungininsinöörin toimenkuvasta. Vasta jutun viimeisessä kappaleessa kunnallistekniikka unohdetaan ja selviää, että insinöörin harrastus on matkailu vaimonsa kanssa. Tässä kappaleessa paljastuu toinenkin uutta aikaa ennakoiva piirre: yksityiselämään ulottuva suunnitelmallisuus. Heti viimeisen kappaleen alussa toimittaja katsoo erikseen tarpeelliseksi kertoa lukijoille, että Kaltiot suunnittelevat kesäiset

²⁶² KSML 5.1.1980, s. 6: ”Ihminen kehittyi keksintöjen myötä”.

²⁶³ KSML 25.1.1985, 11: ”Kauppa kylän sydän”.

lomamatkansa valmiiksi jo etukäteen. Ja pian tämän jälkeen Antero Kaltio kertoo asiasta tarkemmin ja omin sanoin: ”Kesällä tehtävästä matkasta nauttii jo keskitalvella eri matkakohteita valittaessa ja päivämatkojen pituuksia arvioitaessa”.²⁶⁴ Kaltioiden matkailuharrastuksen kuvaamisen tarkkuus tosin johtuu varmasti osittain myös siitä, että tällainen itsenäinen ulkomaanmatkailu oli suomalaisille vielä 1970-luvulla outoa. Vieraiden kielien ja kulttuurien tuntemus oli sen verran puutteellista, että valmiiksi suunniteltu seuramatka oli monelle ainoa järkevä vaihtoehto.²⁶⁵

Yksilön tarve suunnitella ja hallita itse omaa elämäänsä on sukua ajatukselle, että ihminen älyllään ja keksinnöillään hallitsee maailmaa ja jopa luonnonoloja ympärillään. Tällainen suhde maailmaan nousee mielenkiintoisella tavalla esille Keski-suomalaisessa vuonna 1980 julkaistussa maanviljelysneuvos Gunnar Aminoffin 70-vuotishaastattelussa. Kartanoherra Aminoffin ei ehkä ikänsä, sukupolvensa (ensimmäisen ja toisen rajalla) ja ammattina (luonnonoloille altis maatalous) perusteella kuuluisi puhua tällaisista asioista, mutta jutusta käy ilmi, että haastateltu on muissakin asioissa pyrkinyt olemaan aikaansa edellä. Aminoff toteaa heti jutun kärkeen, että: ”Kehitystä ei voi eikä pidä pysäyttää. Uskon, että ihminen kehittyy keksintöjensä myötä”. Sama tahti jatkuu jutun lopussa: ”Sama tiede, joka keksii keksinnöt ja niiden haittailmiöt, keksii varmasti parannuskeinotkin”.²⁶⁶

²⁶⁴ KSML 5.1.1975, s. 7: ”Ihmisten mielestä tiet ovat aina huonokuntoisia”:

²⁶⁵ Åström 1999, s. 376–377.

²⁶⁶ KSML 5.1..1980, s. 6: ”Ihminen kehitty keksintöjen myötä”.

6. KOHTI NYKYPÄIVÄÄ 1985–1995

6.1. Matkalla sukupuolineutraaliin keski-ikäisyyteen

Tässä alaluvussa etsin määrällisen vertailun keinoin eroja vuosina 1985 ja 1995 julkaistujen syntymäpäivähaastattelujen välillä. Määrälliseen vertailuun olen ottanut 40 juttua molemmilta vuosilta. Kummankin tutkimusvuoden aineistosta puolet on Kansan Tahdosta ja puolet Keski-suomalaisesta.

Ajanjaksolle 1985–1995 leimallisimmat piirteet ovat 1960-luvulta asti tasaisesti jatkuneen haastateltavien keski-ikäen laskun pysähtyminen sekä toisaalta naishaastateltavien määrän lisääntyminen. Kun vuonna 1985 haastateltavien keski-ikä oli 59 vuotta ja naisten osuus 40 haastattelusta 9, niin vuonna 1995 keski-ikä on 58 vuotta ja naisten osuus 40 haastattelusta on 12. Naishaastattelujen määrä ei ole kuitenkaan kasvanut yhtä lailla molemmissa lehdissä: Vielä 1970- ja 1980-luvuilla Kansan Tahto haastatteli naisia useammin kuin Keski-suomalainen, mutta 1990-luvun alkupuolella Keski-suomalaisen syntymäpäivähaastateltavien valinnassa tapahtuu erittäin selkeä muutos. Vuonna 1995 Keski-suomalaisessa naisia haastatellaan jo lähes yhtä usein kuin miehiäkin. Kansan Tahdossa naishaastattelujen määrä sen sijaan jopa vähenee 1990-luvun alkupuoliskon aikana²⁶⁷.

Kuten edellisessä luvussa tuli esille, ylivoimaisesti suurin osa vuonna 1985 haastatelluista kuuluu toiseen sukupolveen ja loput ensimmäiseen sukupolveen. Kolmannen sukupolven edustajia vuoden 1985 aineistossa ei ole vielä lainkaan. Sen sijaan vuoden 1995 haastatelluista jo yli puolet kuuluu kolmanteen sukupolveen. Muista haastatelluista suurin osa kuuluu toiseen sukupolveen, mutta onpa mukana myös muutama ensimmäiseen sukupolveen kuuluva päiväsankari.

Kun vuonna 1985 haastatellut toisen sukupolven edustajat erosivat vuonna 1975 haastatelluista tyypillisimmin siinä, että he olivat aiempaa useammin koulutusta saaneita kaupunkilaisia, jotka olivat saavuttaneet huomattavaa menestystä jollain elämänalueella, niin vuonna 1995 tilanne on hieman muuttunut. Kaupunkilaistumiskehitys on toki jatkunut tasaisena, mutta menestyksen

²⁶⁷ Laskevan levikin kanssa pitkään taistellut Kansan Tahto supisti sivumääräänsä 1990-luvun talouslaman myötä. Samalla lehti vähensi tuntuvasti julkaisemiensa syntymäpäivähaastattelujen määrää.

suhteen haastateltavien joukko on jakaantunut kahteen selkeästi toisistaan erottuvaan ryhmään: menestyjiin ja takaiskuja kokeneisiin. Menestyjille on tyypillistä, että heidän elämänsä näyttää haastattelun perusteella olleen yhtä hurjaa nousukiittoa ja menestystä. Takaiskuja kokeneiden joukko sen sijaan on menestyksen lisäksi saanut osakseen myös vastoinkäymisiä. Aiempiin vuosikymmeniin verrattuna ero on siinä, että entisaikaan myös elämässään hyvin menestyneiden ihmisten elämään sisältyi useimmiten takaiskuja.

Ammattijakaumaltaan vuonna 1995 haastatellut toisen sukupolven ihmiset eivät juurikaan eroa kymmentä vuotta aiemmin haastatelluista samaan sukupolveen kuuluvista. Maa- ja metsätalouden piiristä elantonsa saavien määrä tosin jatkaa laskuaan. Toinen näkyvä ero on siinä, että koulutettujen ammattityöläisten määrä näyttää lisääntyneen hieman. Läheskään kaikki toisen sukupolven edustajat eivät kuitenkaan ole hankkineet koulutustaan nuorina. Esimerkiksi Kansan Tahdossa vuonna 1995 haastateltu 60-vuotias putkimies Ahti Rautio työskenteli koko nuoruutensa sekalaisissa ammateissa ja kouluttautumisen aika tuli vasta myöhemmin. Putkimiehen pätevyuden saadakseen hän joutui aikuisella iällä työskentelemään kuusi vuotta putkimiehen apupoikana.²⁶⁸

Menestyksen suhteen havaittu kahtiajako vuoden 1995 haastatelluissa näkyy myös kolmannen sukupolven edustajissa. Mielenkiintoista on sekin, että sama kahtiajako on nähtävissä sekä Kansan Tahdossa että Keskisuomalaisessa. Kansan Tahdossa haastatellaan paljon takaiskuja kokeneita ja kovaa elämää eläneitä ihmisiä mutta vastapainoksi haastatellaan myös maakuntavaltuuston puheenjohtajaa, yläasteen rehtoria sekä Lapin seutukaavaliitossa nousujohteista uraa tehnyttä johtajaa. Vielä kymmentä vuotta aiemmin näin herraskaiset ammatit olivat Kansan Tahdossa erittäin harvinaisia. Keskisuomalaisessa haastatellaan lähinnä menestyjiä, mutta heidän lisäksi lehti haastattelee myös konkurssin tehnyttä yrittäjää ja sekä eläkkeellä olevaa sotilasmestaria, joka on joutunut taistelemaan kehitysvammaisen lapsensa oikeuksien puolesta.

Haastatteluhetken mennessä koetuista takaiskuista riippumatta lähes kaikkia kolmanteen sukupolveen kuuluvia haastateltuja yhdistää kuitenkin kaksi asiaa: Ensinnäkin he ovat jossain vaiheessa elämäänsä menestyneet, tehneet jotain tavallisuudesta poikkeavaa tai olleet muutoin yhteisössään näkyvästi esillä. Toisekseen haastateltavat ovat pääsääntöisesti joko

²⁶⁸ KT 8.6.1995, s. 4: ”Moniottelija töissä ja työväenliikkeessä”.

korkeakoulutettuja tai tehtäväänsä koulutettuja ammattityöläisiä. Kolmas sukupolvi näyttääkin hyvin homogeeniselta ryhmältä.

Ammattijakaumaltaan kolmannen sukupolven edustajat eroavat jonkin verran vuonna 1995 haastatelluista toisen sukupolven edustajista. Erityisesti herraskaisissa ammateissa on tapahtunut muutosta, sillä (etenkin korkeakoulutettujen) johtajien sekä toisaalta yrittäjien määrä on kasvanut huomattavasti. Työläisammateissa muutoksia sen sijaan on hyvin vähän – lähinnä automekaanikot nousevat esille uutena ammattiryhmänä.

6.2. Työ elämän keskeisenä sisältönä

Vielä 1980-luvun loppupuolella syntymäpäivähaastatteluista voi helposti erottaa kaksi erityyppistä, jo aiemmassa käsittelyluvussa kuvattua asennetta työntekoon: toisessa työ on selkeästi vain rahanlähde ja itse haastattelussa kerrotaan lähinnä päivänsankarin harrastuksista ja toisessa suhtautumistavassa työnteko ja uraputki täyttävät koko haastattelun. Viimeistään 1990-luvulle tultaessa tässä kahtiajaossa tapahtuu kuitenkin muutos. Työ alkaa nousta molempien lehtien syntymäpäiväjutuissa yhä keskeisemmälle sijalle, samalla kun vapaa-aikaan orientoituneet ihmiset alkavat kadota sanomalehtien sivuilta. Tämän prosessin aikataulussa on kuitenkin suuria eroja Keski-suomalaisen ja Kansan Tahdon välillä.

Keski-suomalaisessa harrastuksiin ja vapaa-aikaan orientoituneiden ihmisten osuus haastatelluista on pienentynyt koko 1980-luvun ajan ja vuosikymmenen vaihteeseen tultaessa nämä haastattelut katoavat kokonaan. Kun vielä 1980-luvun puolivälin haastatteluissa Keski-suomalainen kertoi lähes aina vähän myös haastateltujen harrastuksista ja mielipiteistä, niin vuonna 1990 tilanne on se, että päivänsankarit pohtivat haastatteluissa vain oman ammattialansa asioita. Kaikki henkilöön itseensä liittyvä, kuten syntymäpaikka, koulutus ja työura, on karsittu pois itse jutusta ja siirretty erilliseen faktalaatikkoon. Joskus faktalaatikossa luetellaan myös harrastukset, mutta muuten harrastuksista ei yleensä puhuta.

Säännön vahvistavana poikkeuksena Keski-suomalainen julkaisee vuonna 1990 taiteilija Veikko Koskisen 60-vuotishaastattelun. Koko juttu käsittelee taidetta ja kulttuuripolitiikkaa, mutta erikoisuus on se, että Koskinen ei ole ansainnut elantoaan taiteella, vaan kuten jutussa todetaan: ”*Koskinen teki pääasiallisen leipätyönsä Pioneerivarikolla...vahtimestarina*”. Haastateltu on

siis selkeästi vapaa-aikaan orientoitunut ihminen, mutta tällainen poikkeus sallitaan vain poikkeusyksilöltä: hän on näennäisestä harrastajuudesta huolimatta tunnustettu taiteilija ja Suomen Kuvataidejärjestöjen Liiton hallituksen jäsen.²⁶⁹

Muutamaa vuotta myöhemmin Keskisuomalainen alkaa pikkuhiljaa keventää syntymäpäiväjuttuja, ja päästää harrastukset ja haastateltujen mielipiteet paremmin esille. Tästä huolimatta Keskisuomalaisen 1990-luvun alkupuoliskon syntymäpäivähaastatteluissa ei vapaa-aikaan orientoituneita ihmisiä näy, vaan ainoaksi ”sallituksi” jää työ- ja uraorientoitunut ihminen, joka äärimuodossaan paiskii töitä kellon ympäri. Työorientoituneen ihmisen ylivaltaan vaikutti varmasti 1990-luvun alun talouslama, joka sai ihmiset pelkäämään työpaikkojensa puolesta.

Tätä taustaa vasten ei olekaan ihme, että Keskisuomalainen julkaisee 1990-luvun puoliväliä lähestyttäessä jatkuvasti syntymäpäiväjuttuja, joissa ympäripyöreiden työpäivien tekeminen, sinnikäs yrittäminen ja uraputki näyttävät täyttävän koko haastatellun elämän. Näissä jutuissa Keskisuomalainen suorastaan glorifioi elämää, jossa työtä tehdään todellakin seitsemän päivää viikossa. Esimerkiksi vuonna 1995 julkaistussa pitopalveluyrittäjä Raija Sipisen 50-vuotishaastattelussa kerrotaan neutraalin ja lievästi ihannoivan diskurssin rajamailla, että haastateltu tekee miehensä kanssa töitä viikon jokaisena päivänä. Varsinaisen työn lisäksi haastateltu vetää lapsille kokkikerho-pyhäkoulua ja aikuisille raamattupiiriä, osallistuu diakonia- ja lähetystyöhön sekä istuu kirkkovaltuuston lisäksi vielä Marttojen ja paikallisen yrittäjäjärjestön hallituksissa. Kaksi vuotta aiemmin haastatellulle on tehty ohitusleikkaus, josta hän haastattelussa toteaa näin: *”Nyt pitää olla nöyryin mielin ja kiitollinen siitä, että saa ja pystyy tekemään työtä”*.²⁷⁰

Eräänlainen ääriesimerkki työorientoitumisesta on Keskisuomalaisessa vuonna 1995 julkaistu Suomen Gallupin toimitusjohtaja Leila Lotin 50-vuotishaastattelu. Lotti on lyhyen tutkijanuran jälkeen valmistunut valtiotieteen lisensiaatiksi 25-vuotiaana, siirtynyt samana vuonna suoraan Suomen Gallupin osastopäälliköksi ja tasaisesti nousevan urakierron jälkeen saman yhtiön toimitusjohtajaksi 44-vuotiaana. Toimittajan melko neutraalissa diskurssissa kerrotaan, että *”Lotti myöntää olevansa kiireinen ihminen. Perhettä hän ei ole koskaan ehtinyt perustaa”*.

²⁶⁹ KSML 8.1.1990, s. 12: ”Taiteilijoille tukea kaukalopallon avulla”.

²⁷⁰ KSML 10.1.1995, s. 8: ”Työ kuin juhlaa, kiitos kannustaa jaksamaan”.

Omassa sitaatissaan haastateltu kertoo: ”*Minun on aika vaikea erottaa työtä ja vapaa-aikaa*”. Myös harrastusten kerrotaan liittyvän työhön.²⁷¹

Keskisuomalaisen intoilu työnarkomaniaa lähentelevän elämänasenteen puolesta on siinä mielessä loogista, että jo vuonna 1990 lehti nosti taloushistorian apulaisprofessori Jorma Ahvenaisen 60-vuotishaastattelun kärkeen Ahvenaisen kommentin: ”*Menestyvät talouselämän johtajat ovat yleensä työnarkomaaneja. He käyttävät melkein kaiken aikansa yrityksen johtamiseen... Heidän tunnuslauseensa on: business is my life!*” Jo tässä ennen laman puhkeamista julkaistussa jutussa Keskisuomalainen suhtautuu hyvin positiivisesti Ahvenaisen kuvailemaan johtajatyyppiin.²⁷²

Kolmannen sukupolven esiinmarssi 1990-luvun haastatteluissa tuntuu muuttavan suhdetta työntekoon niin, että yhä useampi haastateltava on valmis suuriinkin henkilökohtaisiin uhrauksiin uraputkensa hyväksi. Esimerkiksi Keskisuomalaisen vuonna 1995 haastatteleva 50-vuotias lääkäriiliiton apulaistoiminnanjohtaja Santero Kujala asuu viikot Helsingissä ja tulee viikonlopuiksi kotiin Keski-Suomeen vaimon ja kuuden lapsen luokse. Aiempien sukupolvien haastateltaviin verrattuna ero tuntuu olevan siinä, että ennen poissa perheen luota asuttiin lähinnä olosuhteiden pakosta, esimerkiksi huonon työllisyystilanteen takia. Kolmannelle sukupolvelle uraputkessa etenemisestä on kuitenkin tullut niin tärkeä asia, että perheestä voidaan olla erossa, vaikka myös lähiseudulla työskentelyn voisi kuvitella olevan mahdollista lääkäriiliiton apulaistoiminnanjohtajaksi ja Euroopan lääkärineuvoston jäseneksi kelpaavalle miehelle.²⁷³

Kuten todettua, myös Kansan Tahdossa vapaa-aikaan orientoituneet ihmiset joutuvat väistymään työorientoituneiden tieltä. Aikataulu on kuitenkin erilainen, sillä haastateltavien työstä aletaan kirjoittaa aiempaa enemmän vasta reilusti 1980-luvun puolivälin jälkeen. Vielä vuosikymmenen vaihteessa vapaa-aikaan orientoituneiden ihmisten haastatteluja julkaistaan kohtuullisen paljon, mutta vasta talouslaman ja joukkoyrityksien tulo täydellä voimalla poistaa vapaa-aikaan orientoituneet päivänankarit kokonaan Kansan Tahdosta. Näin Kansan Tahdossakin aletaan puhua lähinnä työstä ja työurasta – ja välillä myös työn puutteesta.

²⁷¹ KSML 6.1.1995, s. 8: ”Huusholli ja gallupit järjestyksessä”.

²⁷² KSML 11.1.1990, s. 12: ”Taloushistoriasta voi ottaa oppia”.

²⁷³ KSML 20.1.1995, s. 8: ”Reviiriä jättelun tilalle reiluutta”

Missään vaiheessa työntekoa ei Kansan Tahdossa kuitenkaan glorifioida samalla tavoin kuin Keski-suomalaisessa, vaikka työn merkityksestä haastateltavien elämässä aletaankin puhua hyvin lämpimään sävyyn. Lehdessä alkaa 1990-luvulle tultaessa myös näkyä juttuja, joissa ihmisestä itsestään ei kerrota enää sanaakaan, vaan koko juttu keskittyy pelkästään haastateltavan työn ja työasioiden ympärille²⁷⁴. Keski-suomalaisessahan tällaisia pelkkiin työasioihin keskittyviä haastatteluja on julkaistu jo 1980-luvun alkupuolelta alkaen.

Työnteon suuresta merkityksestä haastateltavien elämässä on viimeksi puhuttu Kansan Tahdossa laajamittaisemmin 1960- ja 1970-luvuilla, jolloin ensimmäiseen sukupolveen kuuluneet ikäihmiset vielä korostivat työnteon merkitystä. Vielä vuoden 1990 lehdissä työn merkityksestä ei puhuta mitään, mutta muutamaa vuotta myöhemmin aihetta käsitellään jo lukuisissa haastatteluissa. Syynä tähän voi pitää talouslammasta ja sen mukanaan tuomaa ennätystyöttömyyttä. Kansan Tahdossa vuonna 1995 haastateltu 60-vuotias sairaseläkkeellä oleva Terttu Siekkinen kantaakin jo huolta siitä, että työttömät nuoret jäävät vaille sitä nautintoa, jonka lepo raskaan työpäivän jälkeen antaa. Hän myös muistelee hyvillä mielin työnteon täyttämää lapsuuttaan: *”Päällimmäinen muisto lapsuudesta on työ. Sitä tehtiin kovasti. Joutohetkiä ei liioin ollut.”* Työn suuri merkitys haastateltavalle itselleen nousee esiin siinä, että juuri työnteon ja ystävien avulla hän kertoo selvinneensä elämänsä kovimmasta iskusta, kun poika ja aviomies kuolivat kuukauden välein.²⁷⁵

Samaan aikaan työn merkityksen kanssa myös kovilla työsuorituksilla kerskaileminen kokee lehdissä arvonnousun. Esimerkiksi vuoden 1995 Kansan Tahdossa 70-vuotias viljelijä-raudoittaja Toivo Mertaniemi kehaisee nuoruuden työkuuntoaan näin: *”Otin heinäntekoaikaan sen Rokuan tutkan, melko punkkerin rakentamisen. Tein 2000 betonisäkin valun kolminkertaisine rautaverkkoineen ja heinät samalla. Joskus on jalka noussut.”*²⁷⁶ Samanlaista oman työkuuntansa ja ahkeruutensa esille tuomista on löydettävissä myös Keski-suomalaisesta. Erona kuitenkin on se, että Kansan Tahdossa haastateltavat kehuvat itseään suoraan, kun taas Keski-suomalaisessa sama asia yritetään tehdä vaivihkaa.

Vaikka 1990-luvun alussa kukaan ei enää Kansan Tahdossakaan sano tekevänsä työtä vain rahan takia, niin suhtautuminen työntekoon on kuitenkin kiihottomampaa kuin Keski-suomalaisessa. Työn lisäksi myös harrastuksista kirjoitetaan edelleen, vaikka yhä

²⁷⁴ Ks, esim. KT 1.6.1995, s. 4: ”Aluekehityslaki on enemmän kuin lääni olisi voinut tuoda”.

²⁷⁵ KT 7.6.1995, s. 4: ”Huoli nuorista on aiheellinen”.

²⁷⁶ KT 7.2.1995, s. 4: ”Viljelijä-raudoittaja yhä menossa mukana”.

useammin työasiat nousevat myös Kansan Tahdossa jutun kärkeen. Häivähdys ”vanhaa” Kansan Tahtoa on aistittavissa vuonna 1995 julkaistusta levyseppä Willy Tuohimaan 70-vuotishaastattelusta. Jutussa kerrotaan, miten nuorena miehenä nyrkkeilyssä menestyneelle Tuohimaalle luvattiin työpaikka, parempi asunto ja silloin vielä harvinaiset hammassuojat, jos hän olisi siirtynyt edustamaan porvariseuraa. Sen arvoiseksi Tuohimaa ei etuja kuitenkaan katsonut. Vastaavalla tavalla Tuohimaa vuosia myöhemmin, vuonna 1953, lähti maailman nuorison ja ylioppilaiden festivaaleille Bukarestiin, vaikka työantaja uhkasi häntä lopputilillä. Diskurssi, jossa toimittaja näistä asioista kertoo, on lähinnä varovaisen ihannoiva.²⁷⁷

Willy Tuohimaan tavoin työhön suhtautuvat syntymäpäiväsankarit ovat kuitenkin jo todellisia harvinaisuuksia 1990-luvun puolivälin Kansan Tahdossa. Vielä 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa heitä haastateltiin lehdessä huomattavan paljon enemmän. Ja kuten Tuohimaa, myös muut työnteon merkityksen elämän tärkeimpänä asiana kyseenalaistavat haastateltavat edustavat käytännössä aina toista sukupolvea. Sen sijaan kolmannen sukupolven suhde työhön ja uraan on hyvin samanlainen sekä Kansan Tahdossa että Keskisuomalaisessa. 1990-luvun puolivälin Kansan Tahdosta onkin melko turha etsiä kriittisesti työntekoon suhtautuvia kolmannen sukupolven edustajia.

Kansan Tahdossa vuosikymmenten varrella haastatelluille ensimmäisen ja toisen sukupolven edustajille on ollut melko tavanomaista irtisanoutua työpaikasta, jos olot eivät ole miellyttäneet tai määräykset ovat olleet oman vakaumuksen vastaisia. Esimerkiksi Kansan Tahdossa vuonna 1990 haastateltu 80-vuotias Hanna Väisänen irtisanoutui suuren työnantajan palveluksesta, koska häntä alkoi jälkeensä kiukuttaa tapa, jolla yhtiö oli lakkoilijoita kohdellut.²⁷⁸ Sen sijaan kolmannessa sukupolvessa tällaisia ihmisiä on äärimmäisen harvassa. Yleensä kolmannen sukupolven edustajat ovat olleet koko työuransa saman työnantajan palveluksessa. Ja jos useampia työnantajia onkin, niin silloin työpaikkaa on vaihdettu selkeästi uraputkea ajatellen. Esimerkiksi Kansan Tahdossa vuonna 1995 haastateltu 50-vuotias, aiemmin koulutoimenjohtajana työskennellyt yläasteen rehtori Lauri Valkama kertoo työpaikkojen vaihtamisen syyn olleen se, että hallintoasioita ymmärtääkseen piti saada laajempaa näkemystä.²⁷⁹

²⁷⁷ KT 21.6.1995, s. 4: ”Leskinen kehotti liittymään demareihin”.

²⁷⁸ KT 3.1.1990, s. 4: ”Tyrkyttämällä ei hyvää tule”.

²⁷⁹ KT 4.5.1995, s. 4: ”Koulutuksessa ei enää ole säästämisen varaa”.

Keskisuomalaisessa vaihtoehtoista asennetta työntekoon edustavat lähinnä eräät virkamiehet ja upseerit, jotka yleensä hekin ovat olleet uransa alkupuolella työorientoituneita ja kunnianhimoisia. Esimerkiksi vuonna 1995 haastateltu ylilääkäri Jukka Viinikka on selkeästi tätä tyyppiä, sillä hän on 35-vuotiaana muuttanut ylilääkärin viran saadakseen Jyväskylästä Kemijärvelle. Kannukset hankittuaan hän on päässyt ylilääkäriksi Jyväskylään ja nyt 50-vuotiaana kertookin jo käytännön työn ihmisten parissa olevan hänelle hallinnointia mielisempää. Huomionarvoinen seikka haastattelussa on se, että päivystysputkista puhumisen jälkeen jutussa todetaan, että: ”ylilääkärin titteli on tuonut helpotuksen työaikoihin”. Lama-ajan Keskisuomalaisessa Viinikka on eräiden muiden virkamiesten ohella niitä harvoja, jotka kertovat laajasti harrastuksistaan eivätkä ole mukautuneet ajatukseen, että työtä pitäisi tehdä seitsemän päivää viikossa.²⁸⁰

Keskisuomalaisessa yrittäjien arvostus on ollut tasaisessa kasvussa jo 1970-luvulta lähtien, mutta selkeä piikki yrittäjien arvostuksen kasvussa tapahtuu vasta 1990-luvun alun laman myötä. Vuonna 1995 tilanne on se, että Keskisuomalainen on kohottanut yrittäjät jo selkeästi tavallisten palkansaajien yläpuolelle. Talouslaman pyörteissä yrittäjät nostetaan Keskisuomalaisen sivuilla selkeästi asiantuntija-asemaan, jossa he saavat täyden asiantuntijavallan arvioida kunnallispoliittisten ratkaisujen oikeellisuutta. Samalla he myös puhuvat pienyrittäjyyden puolesta. Esimerkiksi Keskisuomalaisessa vuonna 1995 haastateltu yrittäjä Erkki Korhonen kritisoi kotikuntaansa innovaatioiden, yritteliäisyyden ja uusien ajatusten puutteesta sekä matkailun ja yritystoiminnan mahdollisuuksien käyttämättä jättämisestä: ”Minusta Viitasaari kaipaa pappia, joka saarnaisi pienyritteliäisyysoppia ja patistelisi meidät hommiin.”²⁸¹

1990-luvun talouslama ja ennätystyöttömyys toi työttömät ensi kertaa syntymäpäivähaastatteluihin. Keskisuomalaisessa työttömät ovat harvassa, mutta Kansan Tahdossa työttömien syntymäpäivähaastatteluja julkaistaan jopa kohtuullisen paljon. Esimerkiksi vuoden 1995 kahdestakymmenestä ensimmäisestä haastateltavasta kolme on työttömiä. Lisäksi erittäin moni 50–60-vuotias haastateltava on sairaus- tai varhaiseläkkeellä.

Haastateltavien ammatteja katsellessa Keskisuomalaisessa tapahtuu 1980-luvun loppupuoliskolla ja 1990-luvulla mielenkiintoinen ilmiö: syntymäpäiväjutun arvoiseksi

²⁸⁰ KSML 2.1.1995, s. 12: ”Jos löytäisin sääskenvalkun”.

²⁸¹ KSML 20.1.1995, s. 8: ”Toimeliaisuus antaa elämänvoimaa”.

katsottujen henkilöiden ammattivalikoima kaventuu selkeästi. Haastateltavat ovat yhä useammin lääkäreitä, kaupungininsinöörejä tai muita kunnallisia virkamiehiä, lakimiehiä, upseereita, professoreita, toimitusjohtajia ja yrittäjiä. Yritysmailman huomattavasti kasvanutta roolia lukuun ottamatta ammatit ovat pitkälti sellaisia, joita suomalaisessa yhteiskunnassa on arvostettu jo edellisillä vuosisadalla. 1990-luvun mittaan erityisesti johtavassa asemassa työskentelevien sekä yritysmailman ihmisten haastattelut lisääntyvät. Mielenkiintoinen yksityiskohta on se, että 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa on usean vuoden mittainen aikakausi, jolloin Keskisuomalainen julkaisee huomattavan paljon Helsingissä asuvien talouden, politiikan, tieteen, urheilun ja taiteen alojen julkkisten syntymäpäivahaastatteluja.

Kansan Tahdossa Keskisuomalaisen kaltaista haastateltujen ammattijakauman kaventumista ei ole havaittavissa. Sen sijaan voi hyvällä syyllä väittää, että lehden haastattelemien syntymäpäiväsankarien ammatit muuttuvat aiempaa porvarillisemmiksi: aiemmin jo mainittujen yläasteen rehtorin, maakuntavaltuuston puheenjohtajan ja suunnittelupäällikön lisäksi 1990-luvun Kansan Tahdon haastatteluissa vilahtelevat muun muassa kyläkauppiaan, toimittajan ja toimistonhoitajan kaltaiset ammatit. Kyse on osittain sukupolvien välisestä erosta, sillä uudet porvarillisemmat ammatit alkavat tulla Kansan Tahdon syntymäpäivahaastatteluihin vasta 1990-luvulla. Pelkästään sukupolvien välisestä erosta ei kuitenkaan ole kyse, vaan 1990-luvulla haastatellaan myös monia toiseen sukupolveen kuuluvia ”porvarillisten” ammattien edustajia.

6.3. Poliitikka, ay-toiminta ja muut luottamustoimet

Poliitikka ja poliitikot katosivat syntymäpäivahaastatteluista pääosin jo 1980-luvun alussa, eikä tilanne varsinaisen politiikan osalta juuri muuta vuosina 1985–1995. Poliitikoita Kansan Tahto ja Keskisuomalainen haastattelevat edelleen silloin tällöin, mutta kriteerit pelkän politiikan ansiosta haastatteluun pääsyyn ovat korkealla. Lehdet nostavatkin mieluummin haastattelun kärkeen päiväsankarin työtä tai muita saavutuksia käsitteleviä aiheita ja kertovat poliittisista harrastuksista lyhyesti vasta jutun loppupuolella.

Kaiken kaikkiaan syntymäpäivahaastattelut ovat vuosina 1985–1995 hyvin epäpoliittinen juttutyyppe, mutta poikkeuksiakin löytyy. Tällainen on Keskisuomalaisessa vuonna 1995 julkaistu Lääkäriliiton apulaistoiminnanjohtajan Santero Kujalan 50-vuotishaastattelu. Pitkin juttua haastateltu pääsee todella vapaasti argumentoimaan muun muassa terveydenhuollon

kilpailun vapauttamisen ja ihmisten omillaan pärjäämisen puolesta ja korkeaa verotusta vastaan. Valtion tulonsiirroista haastateltu toteaa: *”Eikä politiikkakaan voi olla pelkkää edunjakoa. Valtion pitää ensin laskea mihin rahat riittävät. En minäkään lupaa lapsilleni mitään yltiöpäisesti, jos tiedän ettei siihen ole varaa.”* Jutun puolimaissa (nykyisin kokoomuksen kaupunginvaltuutettuna toimiva) Keski-suomalaisen toimittaja mainitsee viimein, että haastateltu on tulevissa vaaleissa ehdolla eduskuntaan kokoomuksen listalta.²⁸² Vielä 1980-luvulla Keski-suomalainen ei päästänyt edes keskustapuolueen poliitikoita argumentoimaan näin vapaasti asiansa puolesta. Niissä harvoissa tapauksissa, joissa haastateltu pääsi argumentoimaan asiansa puolesta, niin toimittaja teki omassa diskurssissaan lukijoille tiettäväksi, missä kohdassa haastattelua syntymäpäiväsankari puhuu politiikkaa. Ero Kansan Tahtoon on siinä, että vasemmistolehdeissä haastateltavan suhdetta työväenliikkeeseen käsitellään yleensä melko laajasti.

Kansan Tahdon haastateltavat ovat nostaneet ympäristöarvoja esille jo 1970- ja 1980-lukujen vaihteesta lähtien, mutta 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa jo yllättävän moni Kansan Tahdon syntymäpäiväsankareista kantaa jo vakavaa huolta metsien ja vesistöjen tilasta. Moni myös alkaa 50-vuotiaan sairaseläkkeellä olevan metallityömies Arvi Kostekiven lailla vaatia ympäristöasioiden nostamista vasemmistoliiton ohjelmassa toimeentulokysymysten rinnalle. Kostekivi pohtii asiaa näin: *”Työmiesten toimeentulosta huolehtineille luonnonsuojelu on ollut hankala asia. Elämä vaan alkaa olla siinä mallissa, että elintason nostoa pitää ruveta jarruttamaan. Mitä teemme hyvillä tuloilla, jos emme voi viettää vapaa-aikaa luonnosta nauttien”*.²⁸³

Talouselämä nosti kuitenkin toimeentulo- ja työllisyyskysymykset takaisin Kansan Tahdon syntymäpäivähaastatteluissa näkyvän poliittisen puheen ehdottomaksi ykkösaiheeksi. Kuvaavaa onkin, että 1990-luvun puolivälin haastatteluissa ympäristökysymykset loistavat poissaolollaan. Vuonna 1995 julkaistussa metsurien luottamusmies Martti Silventoisen 60-vuotishaastattelussa metsiensuojelusta kuitenkin puhutaan. Nyt jutun diskurssi on kuitenkin se, että haastateltu on huolissaan: *”...liiallisen suojelun vaikutuksesta koko maakunnan [Lapin] elinmahdollisuuksiin”*. Näkökulma on yksiselitteisesti se, että kaikkalainen metsiensuojelu on vain pahasta.²⁸⁴

²⁸² KSML 20.1.1995, s. 8: ”Reviiriajattelun tilalle reiluutta”.

²⁸³ KT 1.3.1990, s. 4: ”Sosialismin kriisi ei uhkaa aatetta”.

²⁸⁴ KT 2.3.1995, s. 4: ”Metsureita vähennetty Lapissa liian nopeasti”.

Varsinaisen politiikan sijaan 1980-luvulle ja 1990-luvun alkupuoliskolle tyypillinen piirre tuntuu olevan muiden kuin poliittisten luottamustoimien esille nouseminen. Kansan Tahdossa tämä näkyy erityisesti ammattiyhdistystoiminnan roolin merkittävänä kasvuna vuosina 1985–1995. Tällä ajanjaksolla ay-toiminta ohittaa arvostuksessaan toiminnan poliittisissa puolueissa tai niiden alajärjestöissä.

Vielä 1980-luvun puolimaissa vain noin puolet Kansan Tahdon haastateltavista toimi aktiivisesti ay-liikkeessä. Asiaa ei muutenkaan tuoda haastatteluissa esille kovin näkyvästi, vaan puolueessa toimimista arvostetaan vielä selkeästi enemmän. Vuonna 1990 tilanne alkaa olla se, että ay-toiminta nostetaan jutuissa jo puoluetoiminnan rinnalle. Sitten tulee nopea muutos, sillä muutamaa vuotta myöhemmin lähes kaikki haastateltavat ovat vähintään työpaikkansa luottamusmiehiä – yleensä pääluottamusmiehiä ja ammattiyhdistyksensä paikallisjärjestön tms. puheenjohtajia. Puoluetoiminta on tässä vaiheessa jäänyt selvästi arvostuksessa jälkeen.

Luottamustehtävien merkittävyyttä Kansan Tahto tuntuu arvottavan pitkälti palstatilalla: mitä pidempään ja mitä useammassa tehtävissä on jaksanut, niin sitä enemmän palstatilaa luottamustehtävistä kertomiseen annetaan. Esimerkiksi vuonna 1995 haastatellun 60-vuotiaan metsuri Martti Silventoisen kerrotaan toimineen metsurien luottamusmiehenä 23 vuotta ja työsuojeluvaltuutettuna 21 vuotta. Lisäksi Silventoinen on jutun mukaan toiminut Maaseututyöväen liiton, Puu- ja erityisalojen liiton sekä Maaliiton johtotehtävissä. Näistä luottamustoimista kertominen vie jutun palstatilasta noin neljänneksen.²⁸⁵

Myös Keskisuomalaisessa muiden kuin puoluepoliittisten luottamustehtävien arvostus vuosina 1985–1995 muuttuu jonkin verran. Vielä 1980-luvun puolivälissä mainituksi tuli pääsääntöisesti melko ”maalaisia” ja lähinnä harrastukseksi laskettavia luottamustoimia esimerkiksi maataloustuottajissa, pienviljelijäyhdistyksessä ja eläkeläisyhdistyksissä. Muutos 1980-luvun loppupuolella on kuitenkin nopea, ja vuosikymmenen vaihteessa jo melko monilla Keskisuomalaisen syntymäpäiväsankareilla on luottamustoimia yritysten, säätiöiden tai muiden vastaavien organisaatioiden hallituksissa. Samalla haastatteluissa alkaa ensimmäistä kertaa näkyä liike-elämän ihmisiä, joita voi pitää ammattimaisina hallitusedustajina. Esimerkiksi vuonna 1990 haastateltu 60-vuotias Osuuspankkien keskusliiton johtaja Markus Partasen kerrotaan toimivan ”*monissa Osuuspankkiryhmän sekä muiden yritysten ja säätiöiden*

²⁸⁵ KT 23.5.1995, s. 4: ”Metsureita vähennetty Lapissa liian nopeasti”.

hallituksissa”.²⁸⁶ Hallituksissa istumisesta on tullut 1980- ja 1990-lukujen Keskisuomalaisessa jo niin arvostettua toimintaa, että jopa haastatteluihin valituilla taiteilijoilla saattaa olla hallituspaikka, kuten vuonna 1990 haastatellulla taiteilija Veikko Koskisella. Useiden taiteilijaseurajäsenyyksien lisäksi hänen kerrotaan olevan Suomen Kuvataidejärjestöjen Liiton hallituksen jäsen.²⁸⁷

Vuoteen 1995 mennessä hallituspaikoilla istuvien ihmisten määrä kuitenkin vähenee Keskisuomalaisessa hieman, joskin tällaisista luottamustoimista kirjoitetaan edelleen vähintään yhtä positiivisesti kuin vuosikymmenen vaihteessa. Hallituspaikoilla istuvien ihmisten vähentymisessä onkin mitä ilmeisimmin kyse siitä, että lehti alkoi jälleen tehdä enemmän syntymäpäivähaastatteluja oman levikkialueensa hieman tavallisemmista ihmisistä. Vuosikymmenen vaihteessahan Keskisuomalainen keskittyi muutaman vuoden ajan julkaisemaan lähinnä Helsingissä asuvien talouden, politiikan, tieteen, urheilun ja taiteen alojen julkkisten syntymäpäivähaastatteluja.

6.4. Toinen maailmansota syntymäpäivähaastatteluissa

1980-luvun mittaan sekä Kansan Tahdon että erityisesti Keskisuomalaisen haastatteluissa alkaa vilahdella mainintoja toisesta maailmansodasta. Yleensä sotaa ei kuitenkaan nimetä, vaan puhutaan vain ”sotavuosista”. Sotamuistelot ovat kuitenkin kautta linjan hyvin varovaisia ja samalla rauhan tärkeyttä korostavia. Edes Keskisuomalaisen haastatteluista ei voi löytää minkäänlaisia merkkejä isänmaallisesta päätöksestä. Esimerkiksi 75-vuotias Eino Kautto kertoo vuoden 1985 Keskisuomalaisessa sodasta näin: *”Me rintama- ja sotaveteraanit muistamme hyvin sotavuodet. Varmasti jokainen meistä toivookin, ettei lastemme tarvitsisi enää sotia kokea.”*²⁸⁸ Sen enempää koko sodasta ei Kautonkaan haastattelussa kerrota.

Rauhan tärkeyttä ja sotaan *”joutumisen”* vastenmielisyyttä korostetaan erityisesti Kansan Tahdossa, jossa tosin on erittäin vähän mainintoja koko sodasta. Eräät naispuoliset rauhanaatteen ystävät kuitenkin mainitsevat sodan. Esimerkiksi vuonna 1985 julkaistussa Raili

²⁸⁶ KSML 7.1.1990, s. 8: ”Pankeista taloudellisen neuvonnan tavarataloja”.

²⁸⁷ KSML 8.1.1990, s. 12: ”Taiteilijoille tukea kaukalopallon avulla”.

²⁸⁸ KSML 2.1.1985, s. 13: ”Kotiseutuasiat sydäntä lähellä”.

Oravaisen 50-vuotishaastattelussa kerrotaan syntymäpäiväsankarin rauhanvakaumuksen olevan lähtöisin siitä, että hän joutui viisivuotiaana lähtemään sotalapaksi Tanskaan²⁸⁹.

Sodasta puhumisen välttämiseen on useita selityksiä, joita on kuitenkin vaikea todistaa oikeiksi. Yksi syy lienee kuitenkin se, että lähes koko sukupolvi on osallistunut sotaan ja jakaa suunnilleen samat kokemukset. Niinpä haastatellut eivät ole kokeneet sodasta puhumista mielekkääksi, koska kaikki (mukaan lukien toimittaja) kuitenkin tietävät millaista siellä oli. Toinen syy lienee se, että sotakokemukset ovat olleet monille hyvin traumaattisia, joten on melko luonnollista, ettei niitä välttämättä haluta julkisesti muistella omassa juhlahaastattelussa. Kolmas syy voi olla se, että sekä heti sodan jälkeen että myöhemmin 1960- ja 1970-lukujen vasemmistolaisessa ilmapiirissä jatkosodan aseveljeys natsi-Saksan kanssa ja (hyökkäys-)sota Neuvostoliittoa vastaan eivät olleet mitään meriittejä. Muutenkin 1960- ja 1970-lukujen ilmapiiri oli rauhanliikettä kannattava ja voimakkaan sodanvastainen. Neljäntenä syynä voinee pitää sitä, että ”suomettumisenä” tunnetuksi tullut kollektiivinen itsesensuuri vaimensi myös sanomalehtien halut kirjoittaa aiheista, joihin Neuvostoliitto saattaisi kiinnittää huomionsa.

Nämä syyt selittäisivät pitkälti myös sen, miksi sodasta aletaan 1980-luvun mittaan ja erityisesti 1990-luvulla puhua yhä enemmän: Sotaan osallistunut sukupolvi on jo väistynyt eläkkeelle ja yhteiskuntaa pyörittää sukupolvi, jolla ei ole joko lainkaan sotakokemuksia tai sitten vain lapsuudenmuistoja kotirintamalta. Ja kun haastattelua tekevällä toimittajallakaan ei ole enää käsitystä sodasta, niin veteraanit kokevat luonnollisesti tarpeelliseksi siirtää kokemuksiaan eteenpäin. Suuri merkitys on varmasti ollut myös sillä, että Venäjä halusi 1990-luvulla irtisanoutua Neuvostoliiton toimista toisessa maailmansodassa: näin sodasta puhuessa ei tarvinnut enää pelätä ulkopoliittista selkkausta. Samalla neuvostojärjestelmän heikkouksien paljastuminen vei loputkin epäilyt oman asian oikeutuksesta.

6.5. Harrastukset

Jos 1970-luvun loppu ja 1980-luku olivat harrastamisen yhteiskunnallisen arvostuksen kulta-aikaa, niin 1990-luku muuttaa tässäkin kaiken. Työ- ja uraorientoituneet ihmiset syrjäyttävät vapaa-aikaan orientoituneet ihmiset lehtien sivuilta lähes kokonaan. Samalla harrastuksien saama palstatila vähenee huomattavasti, eikä monessa 1990-luvun haastattelussa puhuta

²⁸⁹ KT 11.4.1985, s. 6: ”Sotalapsi arvostaa rauhaa ja yhteistyötä”.

harrastuksista enää mitään. Erityisesti 1980- ja 1990-lukujen vaihteen Keskisuomalaisessa annetaan hyvin niukasti tietoja päivänsankareiden harrastuksista.

Urheilu- ja liikuntaharrastusten joukkoon 1980-luvun loppu ja 1990-luvun alku toivat uusia lajeja, kuten laskettelun, golfin ja tenniksen. Laskettelusta kertovien mainintojen seuraaminen on mielenkiintoista, sillä erityisesti 1990-luvun puolivälin Keskisuomalaisesta alkaa löytyä haastatteluja, joissa harrastuksen korostetaan olevan ”*Alpeilla laskettelu*”²⁹⁰. Tätä voinee pitää erottautumiskeinona suhteessa niihin, jotka laskettelevat kotimaan hiihtokeskuksissa. Laskettelu, golf ja tennis tulevat mainituiksi lähes pelkästään Keskisuomalaisen haastatteluissa. Kansan Tahdossa purjehduksen ja laskettelun kaltaisia uusia urheiluharrastuksia mainitaan vielä 1980-luvulla, mutta 1990-luvulle tultaessa lehden haastattelut alkavat muuttua yhä enemmän työ- ja järjestöelämän ympärillä pyöriviksi.

Kaiken kaikkiaan 1990-luku ja joiltain osin myös 1980-luvun loppu merkitsevät paluuta aiempia vuosikymmeniä perinteisempiin harrastuksiin. Yhä useampi mainitsee harrastuksikseen perinteisiä luontoharrastuksia, kuten metsästyksen, kalastuksen, marjastuksen tai luonnossa liikkumisen. Ilmiö näkyy molemmissa lehdissä. Urheilu- ja liikuntaharrastuksien kestoosuus pysyy murtomaahiihto, joka 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa tuntuu jopa kasvattavan suosiotaan verrattuna pariin aiempaan vuosikymmeneen. Muutenkin mainintoja keräävät melko perinteiset liikuntalajit, kuten soutaminen, hevosurheilu, nyrkkeily, painonnosto ja pyöräily. Tässä paluussa 1980-luvun ”juppiharrastuksia” perinteisemmille linjoille on varmasti osansa talouslamalla, joka sai aikaan vastareaktion: enää harrastuksen ei tarvinnut välttämättä olla kallis, vaan muotiin tulivat pikemminkin vähän rahaa vaativat ja hyötyä tuottavat harrastukset.

Vuosina 1975–1985 selkeästi havaittavissa ollut liikunnan ja urheilun erottelu alkaa nopeasti liudentua 1980-luvun loppupuoliskolla ja katoaa haastatteluista viimeistään 1990-luvulle tultaessa. Koko liikunnan ja urheilun erottelu yksinkertaisesti katoaa ja sanoja aletaan jutuissa käyttää jopa toistensa synonyymeina. Esimerkiksi vuoden 1995 Kansan Tahdossa julkaistussa 50-vuotiaan automekaanikko Juhani Törmälän haastattelussa tämän kerrotaan nuorempana harrastaneen kilpailumielessä hiihtoa, painonnostoa ja pyöräilyä. Toimintaa kutsutaan välillä ”*harrastukseksi*”, välillä ”*kilpailemiseksi*” ja heti perään puhutaan ”*kuntoilusta*”. Urheilusaavutuksista kertovien kappaleiden väliin on myös sujuvasti liitetty kappale, jossa

²⁹⁰ KSML 2.1.1995, s. 12: ”Pykälän takana on aina ihminen”.

kerrotaan syntymäpäiväsankarin olevan paikallisen urheiluseuran pitkäaikainen puheenjohtaja.²⁹¹ Vielä kymmentä vuotta aiemmin kilpaurheilun, liikunnan/kuntoilun ja seuratyön välille olisi tehty selkeät erottelut – nyt tämä kaikki voidaan sujuvasti laittaa yhteen pakettiin.

Kilpaurheilun ja liikunnan rajojen madaltuminen näkyy myös Keskisuomalaisessa, jossa vuonna 1995 julkaistussa hiihtäjä ja hiihtovalmentaja Matti Harjun 50-vuotishaastattelussa pohditaan melko laajasti hiihdon tilaa Suomessa. Haastattelun omasta hiihtourasta puhuttaessa kilpahiihtovuodet erotetaan muusta hiihtoon liittyvästä harrastustoiminnasta, mutta henki kiteytyy kuitenkin siihen, että ilman laajapohjaista hiihtoharrastusta ei synny huippuhiihtäjiä. Urheilun ja liikunnan erottelun sijaan nyt nousee esille lajien välinen erottelu, sillä haastateltu näkee muut lajit – etenkin joukkuelajit – hiihdon kannalta kilpailevina lajeina. Tämän takia on kehiteltävä strategioita, jotta nuoret saataisiin kiinnostumaan juuri hiihdosta. Jutussa sanotaan, että: *”Hän [Matti Harju] painottaakin harjoitusten olevan nuorille myös sosiaalinen tapahtuma. Tämä tulisi hänen mielestään huomioida järjestämällä hiihtokoulumaisia harjoituksia, jotka alkavat tietyllä kellonlyömällä ja joissa kaikki ovat mukana”*.²⁹²

Valmentaminen ja urheilun järjestötoiminta säilyttää arvostuksensa 1990-luvulle tultaessa muuta urheilua ja liikuntaa paremmin. Erityisesti paikallisten urheiluseurojen puheenjohtajuudet ja nuorten urheilijoiden valmentaminen nousevat haastatteluissa esille arvostusta ja tunnustusta ansaitsevana toimintana. Vaikka suurin osa entisistä urheilijoista onkin yksilölajien edustajia, niin valmentamisessa esille nousevat erityisesti joukkuelajit.

Myös muut kuin urheilu- ja liikuntaharrastukset muuttuvat 1990-luvulle tultaessa perin arkisiksi aiempaan vuosikymmeneen verrattuna: mainituksi tulevat muun muassa metsätaitokisat, lintu- ja kasvibongaus, Raamatun luku, käsityöt, hengelliset laulut, kuorolaulaminen, vanhojen autojen kunnostus ja kesämökillä puuhastelu. Toimitusjohtajakin kertoo harrastavansa *”huushollin järjestelyä”*²⁹³. Ylipäänsä kaikkea harrastamista leimaa irtisanoutuminen 1980-luvun ”hienoja” ja kalliita harrastuksia ihannoivasta hengestä. Ulkomaanmatkailu on tosin edelleen melko suosittu harrastus, mutta asiasta ei enää tehdä yhtä suurta numeroa kuin 1970- ja 1980-luvuilla. Erilaisissa järjestöissä ja yhdistyksissä toimiminen nousee myös voimakkaasti esille 1990-luvulla. Keskisuomalaisessa suosiotaan kasvattavat muun muassa toiminta Lions

²⁹¹ KT 9.2.1995, s. 13: ”Työväenhenkisyys elää etsikkoaikaa”.

²⁹² KSML 17.1.1995, s. 7: ”Upseeri ja hiihtomies”.

²⁹³ KSML 6.1.1995, s. 8: ”Huusholli ja gallupit järjestyksessä”.

Clubissa ja paikallisissa yrittäjäjärjestöissä. Vastaavasti Kansan Tahdossa ay-toiminta on asia, joka yhdistää lähes kaikkia 1990-luvulla haastateltuja. Uudentyyppisiä, molempien lehtien syntymäpäiväsankareille soveltuvia 1990-luvun harrastuksia ovat toiminta kehitysvammaisten etuja ajavissa järjestöissä.

1980-luvulla usein mainitut kulttuuri- ja sivistysharrastukset muuttavat muotoaan 1990-luvulle tultaessa. Oopperan tai klassisen musiikin kaltaisia korkeakulttuuriin vivahtavia harrastuksia ei mainitse enää juuri kukaan. Paikalliset kansansoittajat ovat Keskisuomalaisessa edelleen syntymäpäivähaastattelun arvoisia ja muutenkin tuntuu siltä, että kulttuuriharrastusten painopiste on muuttumassa passiivisesta kulttuurin ja taiteen vastaanotosta aktiiviseen harrastamiseen, jossa itse osallistutaan taiteen ja kulttuurin tuottamiseen. Esimerkiksi Kansan Tahdossa vuonna 1995 haastateltu 50-vuotias auton asentaja Mauri Kemppainen toimii teatterissa valomiehenä ja on myös palkittu näistä saavutuksistaan.²⁹⁴ Muita mainituksi tulevia kulttuurintuottamisharrastuksia ovat muun muassa runoilu ja taidemaalaus. Ajalle tyypillinen haastateltava on 80-vuotias Oskari Mähönen, joka 50-vuotiaana osallistui piirustuskurssille, sai kipinän ja on nyt maalannut aktiivisesti 30 vuotta.²⁹⁵

Omakätistä kulttuurityötä on tehnyt myös Keskisuomalaisessa vuonna 1995 haastateltu 60-vuotias Ritva Saukkomaa. Hän on kunnostanut kotitilansa vanhan päärakennuksen, taiteilija Onni Ojan synnyinkodin Museoviraston, paikallisen Lions Clubin ja talkooväen avustuksella taiteilijoiden kesäkodiksi. Lisäksi hän on kerännyt vanhoista talonpoikaisesineistä pienen kotimuseon.²⁹⁶

Kulttuuri nousee muutamissa haastatteluissa esille myös siinä mielessä, että eräät haastateltavat kokevat tärkeiksi puolustaa koko kulttuurialaa yhteiskunnallisen rahanjaon leikkauksilta. Näin kulttuurin rahoituksen vähentämistä kritisoi esimerkiksi edellä mainittu auton asentaja ja valomies Mauri Kemppainen: ”*Se on yhtä lailla väärin kuin iskeä kiinni esimerkiksi vanhusten ja lasten osuuksiin*”.²⁹⁷

²⁹⁴ KT 19.1.1995, s. 8: ”Ollaan sitä mitä ollaan”.

²⁹⁵ KT 11.1.1990, s. 4: ”Savusaunasta taidemaalariksi”.

²⁹⁶ KSML 6.1.1995, s. 8: ”Tuhannen taalan paikassa”.

²⁹⁷ KT 19.1.1995, s. 8: ”Ollaan sitä mitä ollaan”.

6.6. Miesten ja naisten maailma

Lehtien harjoittaman mies- ja naismallien kuvaamisen lähtökohta 1980-luvun puolivälissä oli se, että Kansan Tahdossa nainen oli ollut miehen lailla aktiivinen, omaa elämäänsä ohjaava toimija jo kymmenisen vuotta kun taas Keskisuomalaisessa nainen edelleen 1980-luvun puolivälissä esitettiin pääsääntöisesti passiivisena ”ajopuuna”, jota elämä kuljetti.

Keskisuomalaisen naiskuva alkaa muuttua tosissaan vasta niinkin myöhään kuin 1990-luvun alussa. Vielä vuonna 1990 Keskisuomalainen haastattelee pääasiassa miehiä – naisten osuus haastateltavista tuntuu olevan jopa pienempi kuin viisi vuotta aiemmin. Lopulta naiset kuitenkin pääsevät Keskisuomalaisenkin sivuille miesten lailla. Myöhäiseksi jäänyt murros on luonteeltaan erittäin nopea, sillä 1990-luvun puoliväliin tultaessa naisesta on Keskisuomalaisenkin syntymäpäivähaastatteluissa viimein tullut miehiin verrattuna lähes tasaveroinen, aktiivisesti oman elämänsä kulkuun vaikuttava toimija. Selkein ero entiseen on, että 1990-luvun naishaastattelut ovat muuttuneet pitkälti mieshaastatteluiden kaltaisiksi: haastatellut naiset ovat esillä oman asemansa tai omien saavutustensa ansiosta. Vuonna 1995 haastateltujen naisten joukossa on jo toimitusjohtajia ja yrittäjiä sekä toisaalta aktiivisesti toimivia ja vaikuttavia emäntiä. Aiempina vuosikymmeninä Keskisuomalainen haastatteli naisia pääasiassa poikkeuksellisen korkean iän takia.

Hyvä esimerkki naisen esittämisestä aktiivisena toimijana on Keskisuomalaisessa vuonna 1995 julkaistu 100-vuotiaan Helmi Vuolteeniemen haastattelu, jossa puhekyvyltään heikentyneen päivänsankarin ajatuksia tulkitsevat hänen tyttärensä. Tässä jos missä toimittaja saattaa helposti aivan huomaamattaan esittää päivänsankarin aktiivisen toimijan sijaan objektina, johon toiminta kohdistuu. Silti Helmi Vuolteeniemi esitetään läpi jutun ihmisenä, joka aktiivisesti on ohjannut elämäänsä aina 99 vuoden ikään saakka, jolloin sairastui ja joutui vanhainkotiin. Tätä ennen hän asui palvelutalossa omin voimin 25 vuotta ja kaikkien näiden vuosien ajan piti pientä kasvimaata, käveli, voimisteli, luki ja päälle päätteeksi pölytti petivaatteet joka aamu. Vielä edellisjoulunakin hän olisi halunnut päästä joulusaunaan, mutta lääkäri ei kuulemma päästänyt. Kovin paljon tätä aktiivisempänä toimijana ei satavuotiasta enää voi esittää.²⁹⁸

Keskisuomalaisen vuoden 1994 ulkoasu-uudistus toi näkyviin jutut kirjoittaneiden toimittajien nimet. Niistä voidaan nähdä, että esimerkiksi edellä mainittu Helmi Vuolteeniemen haastattelu

²⁹⁸ KSML 17.1.1995, s. 7: ”Lempilaulujen sanatkin muistuvat vielä mieleen”.

on naistoimittajan kirjoittama. Tällä on todennäköisesti merkitystä myös lopputuloksen kannalta. Nopeasti arvioiden vuonna 1995 julkaistuista Keski-suomalaisen syntymäpäivähaastatteluista noin puolet oli jo naistoimittajien kirjoittamia. Kansan Tahdossa toimittajien nimiä alkaa hajanaisesti näkyä jo 1970-luvun lopulta lähtien. Naisten kirjoittamia syntymäpäivähaastatteluja Kansan Tahdossa näkyy siellä täällä aina 1980-luvun loppupuolelle asti, mutta siitä eteenpäin syntymäpäivähaastattelut ovat jostain syystä lähes täysin miesten kirjoittamia.

Vielä 1980-luvun lopulla ja vuosikymmenen vaihteessa Kansan Tahto haastattelee paljon naisia, mutta toisin kuin Keski-suomalaisessa, Kansan Tahdossa naishaastateltavien määrä laskee 1990-luvulla huomattavasti. Sen lisäksi, että naisten osuus haastatteluista vähenee 1990-luvulla, niin samalla Kansan Tahdon naiskuva yksipuolistuu huomattavasti: käytännössä kaikki haastatellut naiset ovat ammattiyhdistysaktiiveja. Tämä ei tosin eroa miesten tilanteesta, sillä sama haastateltujen elämän yksiulotteinen lähestyminen pelkästään työn ja ay-liikkeen näkökulmasta leimaa 1990-luvulla myös Kansan Tahdon mieshaastatteluja. Omaa elämäänsä ohjaavana aktiivisena toimijana nainen toki pysyy 1990-luvullakin.

Erityisesti 1970-luvun loppuun, mutta myös 1980-luvun alkuun verrattuna Kansan Tahdon naishaastatteluissa tapahtuu 1980-luvun loppupuolelta lähtien selkeä muutos siinä, että sukupuolten välisestä tasa-arvosta, naisliikkeestä tai muusta naisten omasta toiminnasta puhutaan yhä vähemmän. Vielä 1980- ja 1990-lukujen vaihteen haastatteluissa toiminta naisjärjestöissä vielä mainitaan, mutta muutaman seuraavan vuoden aikana nämäkin maininnat häviävät. Keski-suomalaisessahan tällaisista asioista ei ole koskaan puhuttukaan.

Molemmille lehdille on tyypillistä vuosina 1985–1995 se, että miesten ja naisten syntymäpäivähaastattelut alkavat muistuttaa yhä enemmän toisiaan. Sukupuolineutraaliudesta voitaisiin puhua siinä mielessä, että jopa sanat ”nainen” ja ”mies” katoavat haastatteluista vuoteen 1995 mennessä. Mies- ja naishaastattelut ovat niin toistensa kaltaisia, että kukaan tuskin huomaisi mitään erikoista, jos tyypillisen naishaastattelun kirjoittaisi sanasta sanaan uudelleen, mutta vaihtaisi naisen nimen tilalle miehen nimen. Vielä kymmentä vuotta aiemmin sama temppu onnistuisi uskottavasti vain harvan jutun osalta. Lähemmin tarkasteltuna jutut eivät kuitenkaan ole sukupuolisesti neutraaleja: Mies- ja naishaastattelujen samankaltaistuminen johtuu nimittäin suurimmaksi osaksi siitä, että naishaastattelut ovat muuttuneet mieshaastattelujen kaltaisiksi. Kärjistäen voisi sanoa, että naisesta julkaistaan

syntymäpäivähaastattelu, jos hän on pärjännyt elämässään miehen lailla – toisin sanoen suunnilleen niillä kriteereillä, joilla miehet ennen kilpailivat menestyksestä.

Toisaalta samankaltaistuminen johtuu myös siitä, että mieshaastattelut ovat muuttuneet: niistä on pikkuhiljaa pyyhkiytynyt pois lähes kaikki ”miehinen” puhe, vaikka tietynlaista kovuutta sekä yksin kaikesta selviytymisen taitoa – yksinpärjäämisen eetosta – miehessä arvostetaan edelleen. Hyvänä esimerkkinä tästä on Kansan Tahdossa vuonna 1995 haastateltu 50-vuotias autonasentaja Mauri Kemppainen, jota toimittaja on haastatellut sairaalassa. Kemppaiselle on tehty olkaleikkaus, jonka kulkua haastateltu kuvailee näin: ”*Piti tehdä hermoille lisää tilaa, että pääsee käsi kunnolla liikkumaan. Jyystivät luuta paikallispuudutuksessa niin, että nuppi tutisi*”. Miehisen puheen diskurssi näkyy hyvin siinä, että haastateltu korostaa paikallispuudutusta – puheen sävy on vähän sellainen, että nukutukset ovat naisia varten. Sama mies kehaisee sähkömiehentaitojaan näin: ”*Minulla oli vanha keskus, jota korjailin. Tein kytkentöjä ja kyselin Haverisen Jarmolta, että menikö oikein. Ei kuulemma olleet ihan normaaleja, mutta pelasivat*”.²⁹⁹ Tässä näkyy ajatus siitä, että tosimit hoitaa itse sähkötyötkin – ei siihen koulutusta tai lupia tarvita.

6.7. Hyvän ihmisen kätkeyty sisin

Vaikka vuosina 1985–1995 syntymäpäiväsankareiden keski-ikä ei juuri laske, niin haastateltujen ikärakenteen tarkempi katselu osoittaa, että 1990-luvun puoliväliin mennessä haastateltavat ovat ikänsä puolesta jakaantuneet karkeasti kahteen kastiin: 50-vuotiaisiin ja ikäihmisiin. Erityisesti 60-vuotiaiden syntymäpäiväsankarien määrä vähenee vuosina 1985–1995 huomattavasti. Suuntausta kohti yhä nuorempien ihmisten pyörittämää yhteiskuntaa osoittaa myös se, että 50-vuotias postittaja Viivi Latola vaatii Kansan Tahdossa omaa ikäluokkaansa väistymään nuorempien tieltä ay-liikkeen ja järjestöjen luottamustehtävistä.³⁰⁰ Vastaavaa ohjetta tarjoaa ikätovereilleen Keskisuomalaisessa vuonna 1995 haastateltu 70-vuotias viulupelimanni Viljo Sneck, joka kehuu nuoria soittajia ja kehottaa vanhoja tekemään tilaa nuoremmille.³⁰¹

²⁹⁹ KT 19.1.1995, s. 8: ”Ollaan sitä mitä ollaan”.

³⁰⁰ KT 12.1.1990, s. 4: ”Lisää me-henkeä ja temperamenttia”.

³⁰¹ KSML 13.1.1995, s. 7: ”Nuoret soittajat todella taitavia”.

Mutta jos ikää kerran sattuu olemaan, niin silloin nuorekkuus on valttia. Yhdeksi kehuimmista haastateltavista nousee Kansan Tahdossa vuonna 1990 haastateltu 70-vuotias lehden entinen toimittaja Allu Aho. Yleensä vanhoja klassikoita lukeva Aho kertoo lukeneensa vastikään Tolkienin Taru sormusten herrasta -kirjan ja pitäneensä siitä kovasti. Tätä yksityiskohtaa jutun kirjoittanut toimittaja tuntuu arvostaneen kovasti. Muita haastateltavan positiivisia ominaisuuksia ovat jutun perusteella huumorintaju, kyky kertoa tarinoita sekä halu hoitaa edelleen itse omat asiansa. Lisäksi hän on nähnyt Stalinin: *”Se oli 1951 Punaisella torilla. Ukko käveli metrin päästä ohi, harmaa lyhyt jässikkä. Se oli minun ensimmäinen Neuvostoliiton-matka, ellei lasketa jatkosotaa”*.³⁰² Myös muissa jutuissa haastateltavan nuorekasta mieltä ja huumorintajua osoittavat yksityiskohdat saavat usein toimittajien varauksettoman hyväksynnän.

Päivänsankarien keski-ään alhaisuuden takia vuosien 1985–1995 lehdissä jaellaan melko niukasti elämänohjeita. Kun haastatellun työn ja työuran merkitys samalla kasvaa, niin myös haastateltujen luonteenpiirteiden kehumiselle alkaa jäädä yhä vähemmän tilaa. Tähän on vaikuttanut myös se, että erityisesti kolmas sukupolvi erottelee entistä tarkemmin toisistaan yksityisen ja julkisen elämänsä, eikä kerro haastattelussa juuri mitään yksityisestä elämästään. Näin myös heidän persoonansa jää usein niin hämärän peittoon, ettei siitä saa selkeää kuvaa. Suorien kehujen sijaan lehtien suhtautumista haastateltujen persoonaan onkin yhä usein etsittävä niistä diskursseista, joilla haastatelluista ja heidän toimistaan kirjoitetaan.

Tyypillistä on, että haastatellun ajatukset ja käsitykset oikeasta elämäntavasta tuodaan esille haastatellun työhön liittyväksi ”asiapuheeksi” muotoiltuna. Esimerkiksi Keskisuomalaisessa vuonna 1990 haastateltu taloushistorian apulaisprofessori Jorma Ahvenainen puhuu koko jutun ajan yrityksen johtamisesta ja etenkin siitä, millainen on hyvä yritysjohtaja. Haastattelun lopusta löytyy kuitenkin sitaatti, jossa Ahvenainen selkeästi jo puhuu muustakin elämästä kuin yritysmaailmasta: *”Minä kannatan vähäeleistä, melkein saittaa elämäntapaa. Se on turvallinen.”*³⁰³ Taloudesta ja sen kasvaneesta merkityksestä puhutaan jopa yllättävän monessa 1980- ja 1990-lukujen vaihteen Keskisuomalaisen syntymäpäivähaastatteluissa, mutta Ahvenainen on ainoa, joka hieman ennen laman puhkeamista puhuu turvallisuudesta samassa lauseessa talouden kanssa.

³⁰² KT 9.2.1990, s. 9: ”Allu 70 vuotta”.

³⁰³ KSML 11.1.1990, s. 12: ”Taloushistoriasta voi ottaa oppia”.

Oman erityisalansa kautta elämänohjeita antaa myös Keskisuomalaisessa vuonna 1990 haastateltu 60-vuotias taiteilija Veikko Koskinen. Itselleen läheisistä taidemuodoista puhuessaan hän muistuttaa, että: ”*Johonkin on kuitenkin osattava raja vetää; ei elämässä voi kaiken perässä juosta*”. Samoja, taiteen kentästä usein nousevia ajatuksia henkii myös hänen näkemyksensä siitä, että tärkeintä ei ole ”...*kilpailu ja menestyminen, vaan aineettoman kauneuden ja syvällisen totuuden etsintä*”.³⁰⁴

Sekä Kansan Tahdon että Keskisuomalaisen syntymäpäivähaastatteluissa on 1960-luvulta lähtien näkynyt vankkana yksimielisyyden ihanne. Keskisuomalaisen haastatteluissa koko yhteiskunta on mielellään nähty yksimielisenä ja Kansan Tahdon haastatteluissa on jatkuvasti kannettu huolta työväenluokan yhtenäisyydestä. Ajanjakso 1985–1995 antaa kuitenkin viitteitä siitä, että yksimielisyyden ihanne olisi murtumassa. Selkeintä näyttöä tästä tarjoaa Keskisuomalaisessa vuonna 1990 julkaistu lainsäädäntöneuvos Antti Kivivuoren 50-vuotishaastattelu. Hän kritisoi tuon ajan tupo-konsensusta siitä, että kritiikki virhearvioinneista jää esittämättä ja lainvalmistelu estyy. Lopuksi hän toteaa, että: ”*Varsinkin pienessä maassa, kuten Suomi, konsensus on huono asia*”.³⁰⁵

Kivivuori on ainoa haastatteluista löytyvä yksimielisyyden pakkoa suoraan ja kovasanaisesti kritisoiva ihminen, mutta viitteitä tämänsuuntaisesta muutoksesta on löydettävissä myös muualta. Kun vielä 1980-luvun alussa Kansan Tahdon haastatteluissa puhuttiin vahvasti yhtenäisyyden puolesta ja kaikkea työväenluokan keskinäistä riitelyä vastaan, niin 1990-luvulle tultaessa tällaista puhetta ei enää juurikaan näy. Päinvastoin Kansan Tahdossa vuonna 1990 haastateltu 50-vuotias postittaja Viivi Latola vaatii työväestöön ”...*enemmän temperamenttia, ettei mentäisi kuin lampaat johtajien perässä*”.³⁰⁶ Ja saman vuoden Kansan Tahdossa 60-vuotias eläkkeellä oleva luottamusmies Raili Viitala haukkuu syntymäpäivähaastattelussaan sekä Metalliliiton että SAK:n maan rakoon.³⁰⁷ Muutenkin Kansan Tahdon haastatteluissa tuntuu vahvistuvan ajatus, ettei kriittisyys ”omia” kohtaan ole pelkästään tuomittavaa oman pesän likaamista, vaan siitä voi olla jotain hyötyäkin.

Uudenlainen suhde ”omien” kritisoimiseen on löydettävissä myös Keskisuomalaisesta. Vuonna 1995 julkaistussa yrittäjä Erkki Korhosen 50-vuotishaastattelussa syntymäpäiväsankari

³⁰⁴ KSML8.1.1990, s. 12: ”Taiteilijoille tukea kaukalopallon avulla”.

³⁰⁵ KSML 13.1.1990, s. 8: ”Lakien valmistelu etäännytynyt elämästä”.

³⁰⁶ KT 12.1.1990, s. 4: ”Lisää me-henkeä ja temperamenttia”.

³⁰⁷ KT 1.2.1990, s. 4: ”Uskomaton metalli”.

arvostele kotikuntansa hallintoa ja kehittämisohjelmia erittäin kovin sanankääntein. Toimittajan diskurssissa Korhonen kuitenkin profiloituu ennen kaikkea rakentavana kriitikkona, sillä arvostelun lisäksi hänelle on myös roppakaupalla kehitysideoita. Toisin kuin Kansan Tahdossa, Keski-suomalaisesta tällainen yksittäisen ihmisen kunnallisiin tai valtakunnallisiin päättäjiin kohdistama kritiikki on puuttunut aiempina vuosikymmeninä käytännössä täysin. 1990-luvun puoliväliä lähestyttäessä tällaisia syntymäpäivähaastatteluja alkaa kuitenkin ilmestyä yhä kiihtyvässä tahdissa.³⁰⁸

1990-luvun alun Kansan Tahdossa nousee useassa haastattelussa esille ajatus siitä, että taustavaikuttajien ja tavallisten rivimiesten työpanosta ei saa unohtaa, vaan heitä tulisi arvostaa enemmän. Esimerkiksi vuonna 1995 haastateltu 60-vuotias Ahti Rautio sanoo asiasta näin: *”Haluaisin korostaa tavallisen rivimiehen osuutta ja merkitystä yleensäkin työväenjärjestöissä. Eiväthän kaikki voi olla johtajia. Tarvitaan myös käytännön työntekijöitä, että homma pyörii.”* Rautio edustaa kuitenkin jo katoamassa olevaa ajatusmaailmaa, sillä harva Kansan Tahdon haastateltu on enää näin tyytyväinen siihen, että on saanut toimia talkoohengessä järjestysmiehenä, arvanmyyjänä, autonkuljettajana, jäsenmaksujen kantajana ja bingonpyörittäjänä, kuten Rautio on tehnyt. Hän katsoo kuitenkin saaneensa talkootyöstä myös henkilökohtaista hyötyä: *”Henkilökohtainen hyöty toiminnasta työväenliikkeessä ovat hyvät kaverit. Niitä ei korvata millään. Sen on varsinkin nyt eläkepäivinä huomannut.”*³⁰⁹ Talkoohengen puutetta harmittelee myös vuonna 1990 haastateltu 80-vuotias Hanna Väisänen. Ongelmana on hänen mielestään se, että: *”...ihmiset tahtovat katsoa nyt tarkemmin omaa etuaan”*.³¹⁰

Kun ottaa huomioon 1990-luvun Kansan Tahdon asiallisen ja niukasti kehuja jakavan linjan, niin Ahti Rautio nousee jutussa yhdeksi 1990-luvun puolivälin kehutuimmista haastateltavista. Tämä on siinä mielessä merkityksellistä, että haastateltava on korostetusti työväenliikkeen rivimies, joka ei koskaan toiminut missään työväenliikkeen johtotehtävissä – joskin hän on ollut putkimiesten ammattiosaston puheenjohtajana. Rivimiesten ja taustavaikuttajien arvostuksen puolesta puhuminen on Kansan Tahdossa 1990-luvulla selkeä suuntaus, sillä myös monissa haastatteluissa jutun kärkeen nostetaan se, että päiväsankari tekee mieluummin töitä taustalla kuin on eturivissä.

³⁰⁸ KSML 20.1.1995, s. 8: ”Toimeliaisuus antaa elämänvoimaa”.

³⁰⁹ KT 8.6.1995, s. 4: ”Moniottelija töissä ja työväenliikkeessä”.

³¹⁰ KT 3.1.1990, s. 4: ”Tyrkyttämällä ei hyvää tule”.

Tulevaisuuteen suuntautuminen menneisyyden sijaan nousi esille lehdissä jo 1980-luvun alussa, mutta tulevaisuuden ennakoiminen ja tulevaan varautuminen kasvattaa arvostustaan yhä entisestään vuosina 1985–1995. Menneiden aikojen ihannointia on vaikea löytää edes ikäihmisten haastatteluista. Esimerkiksi Kansan Tahdossa vuonna 1990 julkaistussa entisen toimittaja Allu Ahon 70-vuotishaastattelussa jutun tehnyt toimittaja kirjoittaa näin: ”*Vanhat toimittajat ovat viheliäisiä haastateltavia... Allu on toista maata. Hän ei viitsi liikoja retostaa entisajoista*”.³¹¹

Yhä selkeämpi suuntautuminen tulevaisuuteen näkyy myös siitä, että ”edelläkävijä” on yksi niistä asioista, joilla pyritään ehkä kaikkein eniten kehumaan ja mairittelemaan haastateltavaa. Esimerkiksi Kansan Tahdossa vuonna 1995 haastateltua 70-vuotiasta viljelijä-raudoittaja Toivo Mertaniemeä keuhataan ”*eturivin viljelijäksi*”, jonka tilalla nähtiin kunnan ensimmäinen lietelantala. Peltojen salaojituksenkin Mertaniemi teki lehden mukaan ensimmäisten joukossa.³¹² Samoin autonasentaja Mauri Kemppaisen 50-vuotishaastattelussa tuodaan yksittäisenä mainintana esille, että haastatellun johtamaan ammatilliseen paikallisjärjestöön hankittiin tietokone jo 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa.³¹³

Kun monissa 1980-luvun haastatteluissa nousi esille luvussa kuusi mainittu ”hötkeytemättömyys” ja kaikenlaisen kiihkeän ja tunnepitoisen suhtautumisen välttäminen, niin 1990-luvun puoliväliä lähestyttäessä alkaa jälleen näkyä hieman paluuta vanhaan. Erityisesti Keski-suomalainen nostaa esille ihmisiä, jotka suhtautuvat kiihkeästi jopa yhteiskunnallisiin asioihin. Tämä on selkeä muutos edelliseen vuosikymmeneen verrattuna, sillä 1980-luvulla urheilu tuntui olleen ainoa asia, johon haastateltavat suhtautuivat kiihkeän tunnepitoisesti. Silti esimerkiksi puoluepolitiikka säilyy 1990-luvulla aihealueena, johon ei suhtauduta millään lailla tunnepitoisesti.

Lähellekään 1970-luvun tunneperäistä kiihkeyttä ei 1990-luvun Keski-suomalaisessa kuitenkaan päästä. ”Kiihkeyden” sijaan 1990-lukua kuvattaessa olisikin ehkä parempi puhua ”asialle omistautumisesta” – sen verran neutraalimman sävyn 1990-luvun syntymäpäivähaastattelut pyrkivät säilyttämään. Hyvä esimerkki asialle omistautumisesta on Keski-suomalaisessa vuonna 1995 haastateltu 50-vuotias sotilasmestari Olli Ingervo. Vaikeasti kehitysvammaisen pojan isä toimii useissa kehitysvammaisten etua ajavissa järjestöissä luottamustehtävissä. Itse hän kertoo

³¹¹ KT 9.2.1990, s. 9: ”Allu 70 vuotta”.

³¹² KT 7.2.1995, s. 4: ”Viljelijä-raudoittaja menossa mukana”.

³¹³ KT 19.1.1995, s. 8: ”Ollaan sitä mitä ollaan”.

asiasta näin: ”Kyllä kehitysvammaisen syntymä ravistelee perhettä voimakkaasti. Minun ajatusmaailmani muuttui täydellisesti. Siitä pitäen olen ajanut voimakkaasti kehitysvammaisten asioita.” Koko juttu käsittelee kehitysvammaisten asioita viimeistä kappaletta lukuun ottamatta ja tietystä asialle omistautumisesta kertoo myös haastattelun otsikko: ”Kehitysvammaisen etu on tärkein”. Käytännössä itse syntymäpäiväsankari katoaa tässä jutussa kokonaan tärkeänä pitämänsä asian taakse.³¹⁴

Sen sijaan Kansan Tahdon 1990-luvun syntymäpäivähaastatteluista kiihkeää ja tunneperäistä asioihin suhtautumista ei juuri löydy. Tässä ero Keski-suomalaiseen on selvä, sillä Kansan Tahdon haastateltavat suhtautuvat kiihkeästi ainoastaan ay-asioihin – ja tällöinkin ”kiihkeys” on korostuneen asiallista. Esimerkiksi Kansan Tahdossa vuonna 1995 haastateltu 60-vuotias metsuri ja luottamusmies Martti Silventoinen pohtii metsurien huonoa työllisyystilannetta sekä ottaa kantaa sekä metsureiden määrän vähentämiseen että metsiensuojeluun. Vaikka jutussa käy ilmi, että peräti kaksi kolmasosaa alueen metsureista on irtisanottu viiden vuoden sisällä, niin haastateltu kuvaa tilannetta – yllättävän laimealla – ilmaisulla ”huolestuttava” ja sanoo metsureiden vähentämisen olleen ”liian nopeaa ja rajua”. Lapin metsien suojelua Silventoinen vastustaa yhtä asiallisesti, metsäsektorin työllisyyteen vedoten. Ainuttakaan tunneperäistä ilmaisua jutusta ei löydy sen paremmin haastatellun kuin toimittajankaan diskurssista.³¹⁵

Martti Silventoinen ei ole Kansan Tahdossa mikään poikkeus, vaan lehden 1990-luvun syntymäpäivähaastatteluille on kautta linjan tyypillistä korostunut asiallisuus ja haastateltujen omien tunnereaktioiden lähes täydellinen puuttuminen. Haastateltuja yhdistäviksi piirteeksi nousevatkin tasaisuus, asiallisuus, rauhallisuus ja suunnaton luonteen vakaus. Vaikka vain harvan haastatellun elämässä on sattunut todella suuria vastoinkäymisiä, niin edellä mainittuja piirteitä korostamalla tuntuu siltä, että nämä ihmiset kestävät mitä tahansa vastoinkäymisiä silmää räpäyttämättä. Kansan Tahdon halukkuuteen nostaa esiin vakaita, asiallisia, rauhallisia sekä tunteilua välttäviä syntymäpäiväsankareita vaikuttaa todennäköisesti 1990-luvun alkupuolen ilmapiiri, jossa irtisanominen saattoi osua lähes kenen tahansa kohdalle. Lehden esiin nostamat ihmiset ovat kaikessa vakaudessaan ja rauhoittavuudessaan todellisia lama-ajan isä- ja äitihahmoja: he ovat kuin esikuvia, joihin työpaikkansa puolesta pelkäävä ihminen voi samaistua. Toisaalta samat niukat tunnereaktiot voi nähdä myös vaikean työttömyystilanteen aiheuttamana passiivisuutena ja epätoivona.

³¹⁴ KSML 18.1.1995, s. 7: ”Kehitysvammaisen etu on tärkein”.

³¹⁵ KT 23.3.1995, s. 4: ”Metsureita vähennetty Lapissa liian nopeasti”.

Työpaikkansa puolesta pelkävien lisäksi Kansan Tahdon syntymäpäivähaastatteluista löytyy hieman samaistumismahdollisuuksia myös työttömille. Työttömien syntymäpäivähaastatteluja on kuitenkin hyvin vähän. Haastateltujen suhtautumisessa työttömyyteensä on kaksi selkeästi toisistaan eroavaa tapaa: toiset nostavat työttömyyden ja työn merkityksen haastattelussa näyttävästi esille³¹⁶, kun taas toiset puhuvat aivan muista asioista ja vasta työhistoriasta kerrottaessa ohimennen mainitaan, että haastateltu on nykyisin työtön³¹⁷. Käytännössä Kansan Tahdon lukijoille siis tarjoutuu kaksi erilaista selviytymistapaa suhteessa työttömyyteen. Molemmissa oleellista on kuitenkin se, että haastatellut myöntävät julkisesti olevansa työttömiä ja silti Kansan Tahto pitää heitä syntymäpäivähaastattelun arvoisina. Keski-suomalaisestahan työttömien haastatteluja ei ainakaan nopealla etsinnällä löydy.

Talouselämä näkyy kuitenkin voimakkaasti 1990-luvun alkupuolen Keski-suomalaisessa elämänasenteiden ja elämänohjeiden tasolla. Keski-suomalainen antaa lukijoilleen kuitenkin hyvin erilaisia ohjeita kuin Kansan Tahto. Monessa haastattelussa nostetaan esille tulevaisuudenuskon, sitkeyden ja yritteliään mielen merkitystä. Ajan ihannetta kuvaa ehkä parhaiten Keski-suomalaisessa vuonna 1995 julkaistun 50-vuotiaan pitopalveluyrittäjä Raija Sipisen toteamus, kun hän vastoin kaikkia aiempia uskomuksiaan olikin oppinut pari vuotta aiemmin tekemään käsitöitä: *”Kyllä se niin on, että kaikkeen sitä vaan pystyy, jos tarpeeksi yrittää”*.³¹⁸

Keski-suomalaisen arvostamaan yritteliästä mieltä löytyy myös syöpää sairastavasta 50-vuotiaasta yrittäjä Erkki Korhosesta. Hänestä kerrotaan, että: *”..paras lääke [syöpään] on löytynyt korvien välistä. Positiivinen humaani elämänasenne ja sinnikkyys ovat pitäneet Korhosen elämässä kiinni.”* Omassa sitaatissaan Korhonen jatkaa, että: *”En ole jäänyt kotiin surkuttelemaan kohtaloani... Toimeliaisuus on antanut minulle elämänvoimaa.”* Sinnikkyiden ja yritteliäisyyden lisäksi tässä nousevat esille myös kaksi muuta 1990-luvun syntymäpäivähaastatteluissa usein toistuvaa termiä: positiivisuus ja humaani elämänasenne. Kun haastateltu vielä on elämässään tehnyt yhden konkurssin, mutta jaksaa silti yrittää ja ideoida kotikuntansa yritys- ja matkailuasioita, niin Keski-suomalainen antaa Erkki Korhoselle aseman suorastaan talouselämästä nousun esikuvana.³¹⁹

³¹⁶ Ks. esim. KT 27.7.1995, s. 5: ”Työ tärkeää ihmiselle ja koko yhteiskunnalle”.

³¹⁷ Ks. esim. KT 6.4.1995, s. 4: ”Palautus kotimaahan oli sotalapselle tuskallista”.

³¹⁸ KSML 10.1.1995, s. 8: ”Työ kuin juhlaa, kiitos kannustaa jaksamaan”.

³¹⁹ KSML 20.1.1995, s. 8: ”Toimeliaisuus antaa elämänvoimaa”.

Tietynlainen humaani elämänasenne (tai yleisemmin humanismi) nousee 1990-luvun alkupuolen ja puolivälin syntymäpäivähaastattelussa esille tämän tästä. Eron huomaa selkeästi, jos vertaa 1990-luvun alun ja 1980-luvun lopun haastatteluista keskenään. Useimmiten tämä humaani suhtautuminen on luettavissa rivien väleistä, ihmisten mielipiteistä ja korostuksista. Esimerkiksi Keski-suomalaisessa vuonna 1995 julkaistun laamanni Pertti Kurkisen 60-vuotishaastattelussa päivänsankari korostaa ensimmäisessä sitaatissaan, että: *”Jokaisessa jutussa ja riita-asiassa on aina takana ihminen. Lakipykälästä pitäisi löytää aina se ratkaisu, joka olisi kaikkien kannalta paras.”*³²⁰

1990-luvulle tyypillisellä tavalla humaaneja ajatuksia esittää myös Kansan Tahdossa vuonna 1995 haastateltu 50-vuotias yläasteen rehtori Lauri Valkama. Hän muistuttaa haastattelussa, että: *”Yhtä tärkeää kuin tietojen pänttääminen, on se että lapset pidetään ehjinä”*. Valkaman mielestä oppilaiden erilaisuus tulisi ottaa paremmin huomioon sekä säästötarpeista huolimatta varoa, ettei tehdä niin suuria opetusryhmiä, että lasten mielenterveys kärsii.³²¹ Humaania linjaa edustaa samana vuonna Kansan Tahdossa haastateltu 50-vuotias Lapin liiton suunnittelupäällikkö Tuomo Molander, joka painottaa pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin merkitystä. Hän puhuu haastattelussa *”humanistisesta sosialismista”* ja painottaa todellisen kansainvälisyyden olevan yritystä ymmärtää erilaisia kulttuureja.³²²

Humanismi nousee 1990-luvulla esille mitä oudoimmissa yhteyksissä, kuten Keski-suomalaisessa vuonna 1990 julkaistussa maanmittausinsinööri Raimo Koivistoinen haastattelussa, jonka otsikko kuuluu: *”Maanmittaus sivuaa humanismia”*. Itse jutussa paljastuu, että otsikon takana on se tosiasia, että haastateltu kuuluu Jyväskylän humanistiyhdistykseen. Koivistoinen myös kertoo humanismin auttavan häntä työssään, johon kuuluu myös ymmärtää ihmisiä ja esittää insinööriasioita tavallisten ihmisten kielellä.³²³

Kansan Tahdossa nousee 1990-luvulla aiempaa selkeämmin esille vaatimus siitä, että työväestön pitäisi olla ylpeä omasta identiteetistään, eikä tavoitella samaa kuin porvarit. Esimerkiksi vuonna 1995 haastateltu auton asentaja Mauri Kemppainen toteaa 50-vuotishaastattelussaan, että: *”Se vähän ihmetyttää, että meikäläisiksi varmasti tiedetyt ihmiset*

³²⁰ KSML 2.1.1995, s. 12: ”Pykälän takana on aina ihminen”.

³²¹ KT 4.5.1995, s. 4: ”Koulutuksessa ei enää ole säästämisen varaa”.

³²² KT 14.6.1995, s. 4: ”Pohjoismaalainen hailuotolainen”.

³²³ KSML 14.1.1990, s. 13: ”Maanmittaus sivuaa humanismia”.

välillä yrittävät näyttää ulospäin muuta kuin ovat. Ollaan rehellisesti sitä mitä ollaan, ei siinä ole häpeämistä".³²⁴ Samaa mieltä on myös toinen Kansan Tahdossa vuonna 1995 haastateltu automekaanikko Juhani Törmäälä, joka 50-vuotishaastattelussaan kritisoi vasemmistoliiton johtoa: *"...kun siinä puhutaan niin korkealentoisesti eli sivistyneesti, ei tällainen perinteinen työväenluokan ihminen pysykään siinä matkassa"*.³²⁵

Tällaisesta työväenluokkaisen säädylisyyden vaalinnasta ei ole pitkä matka 1960–1980-lukujen Keskisuomalaiseen, jossa maalaisväestö käytti hyvin samankaltaisia puheenvuoroja. Esimerkiksi Keskisuomalaisessa vuonna 1985 haastatellun 80-vuotiaan Hilja Hämäläisen haastattelussa kirjoitetaan, että: *"– Ei pidä antaa parempaa kuvaa itsestä kuin mitä on, Hilja Hämäläinen opettaa. Olemalla itsensä hän on kelvannut moniin yhteisiin rientoihin."*³²⁶ Näin sekä Keskisuomalaisessa että Kansan Tahdossa nousee esille vaatimus, että ihmisten pitää elää oman yhteiskuntaryhmänsä mukaista elämää. Erityisesti paremmin toimeentulevien yhteiskuntaryhmien suuntaan vilkuilu on ehdottomasti kielletty.

³²⁴ KT 19.1.1995, s. 8: "Ollaan sitä mitä ollaan".

³²⁵ KT 9.2.1995, s. 13: "Työväenhenkisyys elää etsikkoaikaansa".

³²⁶ KSML 21.1.1995, s. 9: "Laakerillaan on hyvä elää".

7. LOPUKSI

Olen tässä pro gradu -tutkielmassa luonnostellut arvostetun elämän muutosta suomalaisessa yhteiskunnassa vuosina 1965–1995. Lähteinä olivat historian tutkimuksessa aiemmin käyttämättä jääneet sanomalehtien syntymäpäivähaastattelut. Arvasin lähdemateriaalin ja ennalta hyväksi, mutta en voinut kuvitella, että se olisi näin antoisaa. Koska jokainen syntymäpäivähaastattelu oli niin erilainen ja ladattu niin täyteen merkityksiä, jäi tämä tutkielma lähinnä yleiskatsaukseksi kaikesta siitä, mitä arvostettu elämä pitää sisällään. Yksi tuloksista onkin se, että ei ole olemassa mitään tarkasti määriteltävissä olevaa arvostetun elämän ihannetta, vaan Suomessa arvostetaan niin valtavan monenlaista elämää ja niin valtavan monenlaisia asioita, että niitä olisi jatkossa varmasti järkevämpi tutkia aihealueittain.

Tämä työ kannatti kuitenkin tehdä, sillä näin hedelmällisen aineiston laajamittainen läpikäynti sai aikaan sen, että joka paikasta tuntui löytyvän ”langanpätkiä”, sivujuonteita, joita voisi tutkia edelleen. Esimerkiksi poliittisen kiihkeyden korvautuminen kiihkeällä suhteella urheiluun on asia, joka kaipaisi jatkotutkimusta. Tämä pro gradu -tutkielma on ollut ennen kaikkea muutoksen suurten linjojen osoittamista. Suuren ja monipuolisen aineiston takia työ paisui turhan laajaksi: jos olisin tajunnut syntymäpäivähaastatteluiden valtavan monipuolisuuden, olisin rajannut työni tiukemmin. Nyt laajuus aiheutti sen, että aineistosta löytyneiden ilmiöiden selittäminen ja kytkeminen kontekstiinsa jäi melko vähäiseksi.

Vaikka en pro gradu -tutkielman puitteissa kyennyt paneutumaan mihinkään aihealueeseen kovin syvällisesti, niin koen silti onnistuneeni monessa asiassa. Tärkeimpänä pidän sitä, että olen saanut aikaiseksi suhteellisen yhtenäisen katsauksen arvostetun elämän sisältöön ja etenkin sen muutokseen. Lisäksi koen onnistuneeni uuden lähdemateriaalin testaamisessa. Syntymäpäivähaastattelut ovat tämän tutkielman perusteella lähderyhmä, josta historian tutkimus pystyy varmasti hyödyntämään: ne vastaavat kysymyksiin, joihin mitkään muut lähteet eivät kykene samalla tavalla vastaamaan.

Tämän työn kaikissa kolmessa käsittelyluvussa syvennyin tarkemmin elämän viiden eri osa-alueen arvostuksiin ja niiden muuttumiseen. Lisäksi käsittelin kussakin luvussa juuri sillä ajanjaksolle korostuneita elämän osa-alueita. Viisi joka käsittelyluvussa läpikäytyä elämän osa-aluetta ovat työ, yhteiskunnalliset luottamustehtävät, harrastukset, sukupuolten väliset suhteet sekä viidentenä ihmisen persoona ja elämänfilosofia.

Työ on näistä elämän osa-alueista se, josta löytyi helpoimmin tutkimuskirjallisuutta. Ensimmäisen sukupolven edustajien perinteinen suhtautuminen työhön 1960- ja 1970-luvuilla oli ennakoitavissa, mutta 1970-luvun loppupuoliskon ja 1980-luvun aikana haastateltujen toisen sukupolven edustajien yllättävän selkeä jakautuminen työ- ja uraorientoituneisiin sekä vapaa-aikaorientoituneisiin ihmisiin sen sijaan oli yllätys. Viimeistään 1990-luvun alussa tapahtunut työ- ja uraorientoituneen ihmistyypin nouseminen ainoaksi arvostetuksi oli harvinaisen selkeä tulos. Mielenkiintoiseksi osoittautui myös kolmannen sukupolven edustajien aiemmista sukupolvista poikkeava suhde työhön. Erityisesti Kansan Tahdon haastateltujen suhde työhön ja työnantajaan on muuttunut aiempaa lojaalimmaksi ja nöyremmäksi.

Yhteiskunnallisten luottamustehtävien saralla on vaikeampi löytää mitään yhtä suurta linjaa. Mielenkiintoista on kuitenkin se, että vielä 1960-luvulla arvostus saavutettiin selkeästi muilla keinoilla kuin yhteiskunnallisilla luottamustehtävillä – esimerkiksi tarinankerrontataito ja poikkeuksellinen elämä olivat suurempia meriittejä kuin luottamustehtävät. 1970-luvulla poliittiset luottamustehtävät olivat kaikkein arvostetuimpia, kun taas 1980-luvulla ja 1990-luvun alkupuolella Kansan Tahdossa ay-tehtävät ja Keski-suomalaisessa sekalaiset – erityisesti liike-elämän – luottamustehtävät nousivat kaikkein arvostetuimmiksi.

Harrastusten osalta merkittävin kehityskulku on ollut harrastusten ja työn suhteen muutos. Toisen sukupolven myötä harrastaminen pääsi 1970-luvulla ja 1980-luvun alkupuoliskolla hyvin näkyvään rooliin syntymäpäivähaastatteluissa. Erityisesti uusista harrastuksista kerrottiin laajasti. Vapaa-aikaorientoituneiden ihmisten haastattelut keskittyivät lähes täysin harrastuksiin, mutta myös työ- ja uraorientoituneiden ihmisten haastatteluissa kerrottiin usein myös harrastuksista. 1980-luvun loppupuolella harrastuksista alettiin kuitenkin kertoa yhä vähemmän ja vuosikymmenen vaihteesta lähtien ne on yleensä sivuutettu pelkällä maininnalla.

Miehen ja naisen asemassa tapahtui syntymäpäivähaastattelujen perusteella huomattava muutos vuosina 1965–1995. Kansan Tahdossa nainen nostettiin miehen rinnalle tasaveroiseksi toimijaksi jo 1970-luvulla ja Keski-suomalaisessakin viimein 1990-luvun alussa. Tasa-arvoistumisesta on kuitenkin vaikea puhua, sillä naishaastatteluista on pikemminkin tullut mieshaastatteluiden kaltaisia – juttuja julkaistaan naisista, jotka ovat käyttäytyneet elämässään miehen lailla ja pärjänneet miehisen maailman kriteereillä. Sen sijaan kuva miehelle sopivasta arvostetusta elämästä ei ole juurikaan muuttunut.

Ihmisen persoonan ja elämänfilosofiaan liittyvät arvostukset ovat tutkimusjakson aikana muuttuneet ehkä kaikkein vähiten. Erityisesti ihmisen luonnetta on koko tutkimusjakson ajan kehuttu pitkälti samoilla määreillä. Merkittävimmät muutokset ovat olleet elämän suunnitelmallisuuden ja elämäntalouden vaatimusten korostuminen. Myös tulevaisuuteen suuntautuminen on eräs selkeä kehityslinja. Kaikki nämä muutokset ovat olleet hyvin hitaita ja niiden alkua on vaikea tarkkaan ajoittaa. Kaikista näkyy kuitenkin merkkejä jo 1970-luvulla. Eräs mainitsemisen arvoinen seikka on se, että yksimielisyyden pakko näyttää syntymäpäivähaastattelujen perusteella alkavan murtua 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa: kriittisen mielipiteen sanojaa ei enää automaattisesti pidetä oman pesän likaajana ja muutenkin yksilöllisyys näyttää nostavan päätään.

Murroskausien kannalta ajateltuna tämän pro gradu -tutkielman tulokset ovat mielenkiintoisia. Sotien jälkeinen yhteiskunnallinen ja kulttuurinen murros on yleensä ajoitettu ”1960-luvun murrokseksi”, mutta ainakin käyttämäni aineiston perusteella arvostetun elämän sisältö muuttui paljon enemmän 1970-luvun lopun ja 1980-luvun alun aikana. Se, että arvostetun elämän sisällön murros näyttää ajoittuvan paljon myöhemmäksi kuin yhteiskunnan näkyvissä rakenteissa tapahtunut murros, johtuu todennäköisesti siitä, että haastatellut ovat sitä ikäluokkaa, joka yleensä edustaa yhteiskuntaa säilyttäviä voimia. Tämän lisäksi pitää ottaa huomioon myös toinen selittävä tekijä: Yhteiskunnallisissa arvostuksissa tapahtuvat muutokset eivät seuraa välittömästi yhteiskunnan pintarakenteissa tapahtuvia muutoksia. Arvostuksissa on kyse pitkälti kulttuurisista syvärakenteista, ja ne vaativat muuttuakseen paljon aikaa.

1960-luvun murroksen lisäksi yhteiskuntatieteissä on viime aikoina paljon puhuttu siitä, että Suomessa koettiin 1990-luvulla uusi yhteiskunnallinen murros. Tällä kertaa ei ehkä ollut kyse uudesta sukupolvesta, joka uskoi muuttavansa maailman, vaan pikemminkin turvallisen, kaikille työtä ja huolenpitoa antavan, talouselämääkin kontrolloivan ”lintukotovaltion” romahduksesta ja sen seurauksista. Yhtäkkiä työtä ei enää ollutkaan kaikille, sosiaaliset turvaverkot eivät ehkäisseetkään syrjäytymistä ja valtion aiempi rooli talouselämän kontrolloijana olikin hetkessä mennyttä.

Myös tämä 1990-luvun alun murros näkyy aineistossani. 1990-luvun murroksen todellinen rooli arvostetun elämän muokkaajana tulee selviämään kokonaisuudessaan vasta kymmenien vuosien kuluttua, mutta jotain on nähtävissä jo 1990-luvun alkupuoliskon syntymäpäivähaastatteluista.

On nimittäin mahdollista, että kyse ei itse asiassa olekaan ”1990-luvun murroksesta”, vaan jo 1980-luvun loppupuolella alkaneesta murroksesta. Omassa aineistossani merkittävin muutos on tapahtunut ihmisten suhteessa työntekoon: työnteosta on tullut elämässä niin keskeinen asia, ettei syntymäpäivähaastattelussakaan voida enää puhua mistään muusta. Tämä kehitys alkoi jo 1980-luvulla ja vahvistui toiseen potenssiin 1990-luvun laman ollessa pahimmillaan.

Myös eräät tutkijat ovat sijoittaneet yhteiskunnallisen murroksen alun 1980-luvun puolelle. Kuten taustaluvussa toin esille, Raija Julkusen mukaan hyvinvointivaltion rakenteita alettiin muuttamaan jo 1980-luvulla. Samalla tavoin Matti Kortteinen katsoo, että monet työelämässä 1990-luvulla kiihtyneet muutokset ovat syntyneet jo tätä aiemmin. Laajempiin mittasuhteisiin 1990-luvun tapahtumat voi kuitenkin laittaa vasta vuosikymmenten kuluttua. Vasta sitten on mahdollista sanoa, voidaanko 1990-lukua ylipäänsä pitää erityisen rajuna murrosvaiheena vai onko kyse vain ”normaalista” muutosvauhdista.

1960- ja 1970-luvuilla alueelliset erot olivat Suomessa edelleen suuret. Tämä voi olla yksi osaselittäjä sille, miksi arvostetun elämän sisällössä todellinen murros tapahtui vasta 1970-luvun loppupuoliskolta alkaen. Sen sijaan 1990-luvun alun Suomi oli jo sen verran kulttuurisesti yhtenäinen paikka, että sen ajan yhteiskunnalliset mullistukset heijastuivat nopeasti myös ihmisten arvostuksiin. Tästä hyvänä esimerkkinä 1990-luvun alun talouslama: toistensa uutisointia tarkkaan seuraavat tiedotusvälineet television ja iltapäivälehtien johdolla pitivät huolen siitä, että yksikään suomalainen ei päässyt pakoon lamamielialaa, jota voinee pitää paitsi uhkaavana ja pelottavana myös ihmisiä syyllistävänä.

Tämän pro gradu -tutkielman tuloksiin on varmasti vaikuttanut paljon se, että valitsin aineistoksi maalaista ja pikkukaupunkilaisporvarillista maailmankuvaa edustavan Keskisuomalaisen sekä kaupunkien työväestön ja maaseudun vähäväkisten vasemmistolaista maailmankuvaa edustavan Kansan Tahdon. Selkeästi kaupunkilaisille eliiteille suunnattujen lehtien valitseminen olisi varmasti tuottanut toisenlaiset lopputulokset, sillä niissä muutosprosessi olisi saattanut näyttäytyä nopeampana ja muutenkin esille olisivat ehkä tulleet erilaiset ihanteet. Tavoitteenani oli kuitenkin selvittää, mitä Suomessa yleisesti pidetään arvostettuna elämänä. Vaikka pääkaupunkiseudulla onkin maan ylivoimaisesti suurin asutuskeskittymä ja ylivoimaisesti suurin sanomalehti, niin silti muualla Suomessa asuu paljon enemmän ihmisiä kuin pääkaupunkiseudulla ja muualla Suomessa ilmestyvien lehtien yhteenlaskettu levikki on moninkertainen Helsingin Sanomiin verrattuna. Uskonkin, että

Keskisuomalainen ja Kansan Tahto edustavat koko maan suomalaisuutta paremmin kuin Helsingin lehdet.

Tällä kaikella ajan takaa sitä, että historiantutkimus, joka keskittyy vain kunkin ajan edistyksellisimpään, suurimpaan ja hienoimpaan, ei kykene tavoittamaan sitä maailmaa, jossa suurin osa tutkittavan ajan ihmisistä elää. Ja suurin osa vuosina 1965–1995 eläneistä suomalaisista ei ole lukenut suurella ja hyvin koulutetulla toimituksella tehtyä, puolueista riippumatonta ja ulkomailta vaikutteita ottavaa pääkaupunkilaista Helsingin Sanomia, vaan pienillä toimituksilla tehtyjä, puolueisiin sitoutuneita maakuntalehtiä, jotka Helsingistä katsottuna saattavat henkiä välillä takapajuiseltakin näyttäviä ajatuksia..

LÄHTEET

Alkuperäislähteet

Kansan Tahto (1965–1995)

Keskisuomalainen (1965–1995)

Kirjallisuus

Alasuutari 1996: Alasuutari, Pertti, *Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994*. Vastapaino. Tampere 1996.

Alestalo 1980/1985: Alestalo, Matti, Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat toisen maailmansodan jälkeen. Teoksessa Valkonen, Tapani, Alapuro, Risto, Alestalo, Matti, Jallinoja, Riitta & Sandlund, Tom, *Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenteellistumisen aikana*. WSOY. Porvoo, Helsinki & Juva 1985 (4. painos).

Apo 1996: Apo, Satu, Itserasismista positiivisiin suomalaisuksiin. Teoksessa Apo, Satu & Ehrnrooth, Jari: *Millaisia olemme? Puheenvuoroja suomalaisista mentaliteeteista*. Kunnallissalan kehittämissäätiö. Vammala 1996.

Apo 1998: Apo, Satu, Suomalaisuuden stigmatisoinnin traditio. Teoksessa *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti*. Toim. Alasuutari, Pertti & Ruuska, Petri. Vastapaino. Tampere 1998.

Ehrnrooth 1996: Ehrnrooth, Jari, Heijastuksia kansallisesta minästä. Teoksessa Apo, Satu & Ehrnrooth, Jari: *Millaisia olemme? Puheenvuoroja suomalaisista mentaliteeteista*. Kunnallissalan kehittämissäätiö. Vammala 1996.

Erikson 1959/1980: Erikson, Erik H., *Identity and the Life Cycle*. W.W. Norton & Company. New York & London 1980.

- Fairclough 1997: Fairclough, Norman, *Miten media puhuu*. Vastapaino. Tampere 1997.
- Fortelius 1999: Fortelius, Walter, Rock´n´Roll. Teoksessa Meinander, Henrik, *Tasavallan tiellä. Suomi kansalaissodasta 2000-luvulle*. Schildts. Helsinki 1999.
- Granberg 1992: Granberg, Leo, Vaikea rooli – pienviljelijän tie asutustoiminnan ajalta tietoyhteiskuntaan. Teoksessa *Suuri muutos. Suomalaisen yhteiskunnan kehityspiirteitä*. Toim. Rahikainen, Marjatta. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Vammala 1992.
- Haavio-Mannila 1970: Haavio-Mannila, Elina, *Suomalainen nainen ja mies*, WSOY, Porvoo, Helsinki & Juva 1970 (2. tarkistettu painos)
- Heikkinen 2000: Heikkinen, Riitta-Liisa, Elämä, tunteet ja vanheneminen. Teoksessa *Suomalainen elämäntapa*. Toim. Heikkinen, Eino & Tuomi, Jouni. Tammi. Helsinki 2000.
- Huovila 1996: Huovila, Tapani, *Layout as a message*. University of Jyväskylä. Jyväskylä 1996.
- Huovila 1996/2001: Huovila, Tapani, *Toimittaja – vastuussa oleellisesta muutoksessa*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä 2001 (4. uudistettu painos).
- Julkunen 2001: Julkunen, Raija, *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Vastapaino. Tampere 2001.
- Julkunen 2004: Julkunen, Raija, Hyvinvointivaltio ja sukupuoli. Teoksessa *Suomen kulttuurihistoria 4. Koti, kylä, kaupunki*. Toim. Saarikangas, Kirsi, Mäenpää, Pasi & Sarantola-Weiss, Minna. Tammi. Helsinki 2004.
- Kalela 2000: Kalela, Jorma, *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus. Helsinki 2000.
- Karisto ym. 1997/1999: Karisto, Antti & Takala, Pentti & Haapola, Ilkka, *Matkalla nykyaikaan. Elintason, elämäntavan ja sosiaalipoliittikan muutos Suomessa*. WSOY. Porvoo, Helsinki & Juva 1999 (1.–2. painos).

- Kolbe 2004: Kolbe, Laura, ”Suomen tiede on Suomen kunnia” – korkeakoulu- ja tiedepolitiikka kansakunnan palveluksessa. Teoksessa *Suomen kulttuurihistoria 4. Koti, kylä, kaupunki*. Toim. Saarikangas, Kirsi, Mäenpää, Pasi & Sarantola-Weiss, Minna. Tammi. Helsinki 2004.
- Kortteinen 1982: Kortteinen, Matti, *Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Otava. Helsinki 1982.
- Kortteinen 1992: Kortteinen, Matti, *Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. Hanki ja jää. Hämeenlinna 1992.
- Kortteinen & Tuomikoski 1998: *Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä*. Tammi. Helsinki 1998.
- Kortti 2003: Kortti, Jukka, *Modernisaatiomurroksen kaupalliset merkit. 60-luvun suomalainen televisiomainonta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2003.
- Kunelius 1997: Kunelius, Risto, *Viestinnän vallassa. Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin*. WSOY. Porvoo, Helsinki & Juva 1997.
- Kuusi 1961/1968: Kuusi, Pekka, *60-luvun sosiaalipolitiikka*. WSOY. Porvoo & Helsinki 1968 (5. painos).
- Lassila 2001: Lassila, Maria, *Faktaa fiktion keinoin. Nonfiktiota Helsingin Sanomien Kuukausiliitteessä ja Imagessa*. Journalistiikan pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto 2001.
- Mannheim 1952: Mannheim, Karl, The Problem of Generations. Teoksessa Mannheim, Karl, *Essays on the Sociology of Knowledge*. Routledge & Kegan Paul. London 1952.
- Meinander 1999: Meinander, Henrik, *Tasavallan tiellä. Suomi kansalaissodasta 2000-luvulle*. Schildts. Helsinki 1999.

- Mervola 1995: Mervola, Pekka, *Kirja, kirjavampi, sanomalehti. Ulkoasukierre ja suomalaisten sanomalehtien ulkoasu 1771–1994*. Suomen Historiallinen Seura ja Jyväskylän yliopisto. Helsinki & Jyväskylä 1995.
- Myllyntaus 1992: Myllyntaus, Timo, Vaaran laelta toimiston nurkkaan – taloudellinen kehitys ja elämänmuodon muutokset. Teoksessa *Suuri muutos. Suomalaisen yhteiskunnan kehityspiirteitä*. Toim. Rahikainen, Marjatta. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Vammala 1992.
- Mäenpää 2004: Mäenpää, Pasi, Kansalaisesta kuluttajaksi. Teoksessa *Suomen kulttuurihistoria 4. Koti, kylä, kaupunki*. Toim. Saarikangas, Kirsi, Mäenpää, Pasi & Sarantola-Weiss, Minna. Tammi. Helsinki 2004.
- Nevala 1999: Nevala, Arto, *Korkeakoulutuksen kasvu, lohkoutuminen ja eriarvoisuus Suomessa*. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki 1999.
- Nurmi & Salmela-aro 2000: Nurmi, Jan-Erik & Salmela-aro, Katariina, Ihmisen psykologinen kehitys ja elämäntyyli. Teoksessa *Suomalainen elämäntyyli*. Toim. Heikkinen, Eino & Tuomi, Jouni. Tammi. Helsinki 2000.
- Ojakangas 2004: Ojakangas, Mika, Pedagoginen vallankumous. Teoksessa *Suomen kulttuurihistoria 4. Koti, kylä, kaupunki*. Toim. Saarikangas, Kirsi, Mäenpää, Pasi & Sarantola-Weiss, Minna. Tammi. Helsinki 2004.
- Peltonen 1988: Peltonen, Matti, *Viinapäätä kolerakauhuun. Kirjoituksia sosiaalhistoriasta. Hanki ja jää*. Helsinki 1988.
- Ricoeur 2000: Ricoeur, Paul, *Tulkinnan teoria. Diskurssi ja merkityksen lisä*. Tutkijaliitto. Helsinki 2000.
- Ritakallio 1991: Ritakallio, Veli-Matti, *Köyhyys ei tule yksin. Tutkimus hyvinvointipuutteiden kasautumisesta toimeentuloasiakkaille*. Sosiaali- ja terveyshallitus. Helsinki 1991.

- Roos 1987: Roos, J. P., *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 1987 (2. painos).
- Roos 1988: Roos, J. P., *Elämäntavasta elämäkertaan – Elämäntapaa etsimässä 2*. Tutkijaliitto. Jyväskylä 1988.
- Roos 1992: Roos, J. P., Opiskelu naisten uutena elämäntapana. Teoksessa *Suuri muutos. Suomalaisen yhteiskunnan kehityspiirteitä*. Toim. Rahikainen, Marjatta. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Vammala 1992.
- Räty 1998: Räty, Panu, Henkilökuvaa ajan kuvana. Teoksessa *Journalismia! Journalismia?* Toim. Kantola, Anu & Mörä, Tuomo. WSOY. Porvoo, Helsinki & Juva 1998.
- Saarikangas 2004: Saarikangas, Kirsi, Metsän reunalla: Suomen rakentaminen 1900-luvulla. Teoksessa *Suomen kulttuurihistoria 4. Koti, kylä, kaupunki*. Toim. Saarikangas, Kirsi, Mäenpää, Pasi & Sarantola-Weiss, Minna. Tammi. Helsinki 2004.
- Salminen 1988: Salminen, Esko, Sitoutumattomuuden ja laajenevan informaation aika 1950–1980. Teoksessa *Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle*. Päätoimittaja Päiviö Tommila. Kustannuskiila. Kuopio 1988.
- Savioja ym. 2000: Savioja, Hannele, Karisto, Antti, Rahkonen, Ossi & Hellsten, Katri, Suurten ikäluokkien elämäntulkinto. Teoksessa *Suomalainen elämäntulkinto*. Toim. Heikkinen, Eino & Tuomi, Jouni. Tammi. Helsinki 2000.
- Sarantola–Weiss 1999: Sarantola–Weiss, Minna, 1970-luvun sohvat. Teoksessa *Meinander, Henrik, Tasavallan tiellä. Suomi kansalaissodasta 2000-luvulle*. Schildts. Helsinki 1999.
- Sihvola 1998: Sihvola, Juha, *Toivon vuosituhat. Eurooppalainen ihmiskuva ja suomalaisen yhteiskunnan tulevaisuus*. Atena Kustannus. Jyväskylä 1998.
- Siikala 1984: Siikala, Anna-Leena, *Tarina ja tulkinta. Tutkimus kansankertojista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 1984.

- Siltala 1992: Siltala, Juha, *Suomalainen ahdistus. Huoli sielun pelastumisesta*. Otava. Helsinki 1992.
- Siltala 1994: Siltala, Juha, *Miehen kunnia. Modernin miehen taistelu häpeää vastaan*. Otava. Helsinki 1994.
- SLH5 1988: *Suomen lehdistön historia 5. Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyteter. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*. Päätoimittaja Päiviö Tommila. Kustannuskiila. Kuopio 1988.
- Stadius 1999: Stadius, Peter, *Oppivelvollisuus*. Teoksessa Meinander, Henrik, *Tasavallan tiellä. Suomi kansalaissodasta 2000-luvulle*. Schildts. Helsinki 1999.
- Valtonen 2004: Valtonen, Heli, *Minäkuvat, arvot ja mentaliteetit. Tutkimus 1900-luvun alussa syntyneiden toimihenkilönaisten omaelämäkerroista*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä 2004.
- Vilkko 2000: Vilkko, Anni, *Elämäkulkua ja elämäkulkukerronta*. Teoksessa *Suomalainen elämäkulttuuri*. Toim. Heikkinen, Eino & Tuomi, Jouni. Tammi. Helsinki 2000.
- Vilkko-Riihelä 1999: Vilkko-Riihelä, Anneli, *Psykyke. Psykologian käsikirja*. WSOY. Porvoo, Helsinki & Juva 1999.
- Virtanen 2001: Virtanen, Matti, *Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2001.
- Åström 1999: Åström, Anna-Maria, *Suomalaisten joukkomatkaileminen*. Teoksessa Meinander, Henrik, *Tasavallan tiellä. Suomi kansalaissodasta 2000-luvulle*. Schildts. Helsinki 1999.

Muut lähteet

<http://www.levikintarkastus.fi/levikintarkastus/tilastot/Sanomalehdet10vuotta.pdf> (poimittu
24.4.2005.